

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**TOPLUMSAL ELEŞTİRİ YÖNTEMİ OLARAK MİZAH:
TÜRKİYE'DE MİZAH DERGİSİ ÖRNEKLERİ (GIRGIR,
PENGUEN, UYKUSUZ, BAYAN YANI DERGİ KAPAKLARI)**

Yüksek Lisans Tezi

UFUK BOZ

İstanbul, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**TOPLUMSAL ELEŞTİRİ YÖNTEMİ OLARAK MİZAH:
TÜRKİYE’DE MİZAH DERGİSİ ÖRNEKLERİ (GIRGIR,
PENGUEN, UYKUSUZ, BAYAN YANI DERGİ KAPAKLARI)**

Yüksek Lisans Tezi

UFUK BOZ

Danışman: DOÇ. DR. MUKADDER ÇAKIR

İstanbul, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA Anabilim Dalı İLETİŞİM BİLİMLERİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi UFUK BOZ'nın TOPLUMSAL ELEŞTİRİ YÖNTEMİ OLARAK MİZAH;TÜRKİYE'DE MİZAH DERGİSİ ÖRNEKLERİ (GIRGIR,PENGUEN,UYKUSUZ,BAYAN YANI DERGİ KAPAKLARI) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 12.06.2014 tarih ve 2014-21/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 18 / 06 / 2014

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Doç. Dr. MUKADDER ÇAKIR	
2.	Jüri Üyesi Prof. Dr. FİLİZ AYDOĞAN	
3.	Jüri Üyesi Prof. Dr. H.EMRE BAĞCE	

ÖZET

Mizah, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. İnsanın en büyük tinsel ayrıcalıklarından biridir ve bu yönüyle insanı diğer varlıklardan ayırır. Mizahın, bilişsel, fizyolojik, sosyal ve psikolojik olarak birçok yararının olduğu bilinmektedir. Bu yararlarına ek olarak mizah, kurulu düzene, toplumdaki bozukluklara, yolsuzluklara, sömürüye, mantık dışı kurallara, kör inançlara, kabalığa, işkenceye, baskıya karşı bir başkaldırı aracıdır. Mizah insanın sosyal hayatında değişmez, yıkılmaz ve kader gibi gösterilen olgulara karşı bir özgürleşme çabasıdır. Mizah, tarih boyunca genellikle eleştiri ve muhalefet yanlı tavrını ortaya koymuştur. Bu nedenle mevcut iktidarlar tarafından denetim altına alınmak istenmiştir.

Antik Anadolu'dan günümüze kadar bu topraklarda yaşayan her kültürün üzerine bir şeyler koyarak geliştirdiği mizah, bu uzun yolculuğu sırasında siyaset ile de çokça ilişki içerisine girmiştir. Zaman zaman dönem siyasetini desteklemiş, ancak genellikle eleştiri ve muhalefet yanlı tavrını ortaya koymuştur.

Çalışmamızda köklü bir tarihe sahip olan ve toplum üzerinde oldukça etkili olan mizahın, günümüz örneklerinden dört adet dergi örneği (Gırgır, Penguen, Uykusuz, Bayan Yanı) seçilerek, bu dergilerin kapakları eleştirel söylem analizi yöntemine dayanılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mizah, Mizah Kuramları, Türk Mizahı, Mizah Dergileri, Eleştiri.

Abstract

Humor, is a concept as old as humanity and human history. It is one of the greatest spiritual privileges of human, and this aspect distinguishes human from other assets. It is known that humor has many cognitive, physiological, social and psychological benefits. In addition to these benefits, humor is a rebellion tool against the established order, disorder in society, corruption, exploitation, illogical rules, blind faith, vulgarity, torture, etc. Humor is a liberation effort against the cases that is presented as constant, indestructible and faith in the social life of human. Humor has often revealed its attitude supporting the criticism and opposition throughout the history. Therefore, it is demanded to be taken under control by the present governments.

Humor, developed by each culture living on this country Anatolia from Ancient times until today who added some on humor, has interacted with politics many times during its long journey. It has supported the politics of that period from time to time, however, it often has revealed its attitude supporting the criticism and the opposition.

In our study, it is attempted to investigate the humor, which has a long history and was quite influential on society, by choosing four examples (Gırgır, Penguen, Uykusuz, Bayan Yanı) of the present comics and examining the covers of these comics by through the method of critical discourse analysis.

Keywords: Humor, Theories of Humor, Turkish Humor, Comics, Criticism.

ÖNSÖZ

İnsanın mizah yapabilme yeteneği sahip olduğu en büyük ayrıcalıklardan biridir ve insanı düşünme yetisi gibi diğer varlıklardan ayırır. Mizah, eğlendirme görevinin yanında, toplumda bozuk giden şeylerin dile getirilmesinde, eleştirilmesinde ve hatta düzeltilmesinde çok etkili bir araç olarak büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, toplumsal eleştiri yöntemi olarak mizah ilk bölümde kuramsal boyutu ve hakkındaki tartışmalarla, ikinci bölümde tarihsel bir perspektiften ilk çağlardan günümüze içinde bulunduğu döneme, kültüre ve teknolojiye göre ele alınmıştır. Son bölümde Türkiye’de yayın yapan dört adet mizah dergisinin kapakları, dönemin güncel olaylarını aktaran gazete haberleriyle karşılaştırılarak, mizah yayınlarına nasıl yansıdığı açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile mizah alanına yeni bir bakış açısı kazandırılmak istenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen, desteğini hiç esirgemeyen ve bunaldığım da bana yol gösteren çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Mukadder ÇAKIR’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Öğrencilik hayatım boyunca bana yol gösteren ve desteğini hiç esirgemeyen ve jüri üyesi olan Prof. Dr. Filiz AYDOĞAN'a teşekkürlerimi belirtmek isterim. Ayrıca jüri üyesi olan Prof. Dr. Emre BAĞCE’ye tez konusundaki katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Dünyaya geldiğim ilk andan itibaren yanımda olan, sonsuz bir sevgi ve sabırla benim nazımı çeken ve desteklerini hiç esirgemeyen çok sevgili annem ve babam Gülay – İbrahim BOZ’a en içten teşekkürlerimi belirtmek isterim.

İstanbul, 2014

Ufuk BOZ

İçindekiler

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1
1. MİZAH (GÜLMECE).....	3
1.1. Mizah Konusundaki Kuramlar ve Tanımlar.....	4
1.1.1. Üstünlük Kuramı.....	8
1.1.2. Uyuşmazlık (Uyumsuzluk, Aykırılık) Kuramı.....	9
1.1.3. Rahatlama Kuramı	11
1.1.4. Charles Baudelaire'e Göre Mizah.....	14
1.1.5. Barry Sanders'e Göre Mizah.....	14
1.1.6. Mikhail Bakhtin ve Rabelais'e Göre Mizah.....	15
1.2. Mizah Biçimleri: Alay, İroni, Şaka, Kara Mizah	18
1.3. Mizahın İşlevleri ve Etkileri.....	22
1.4. Kitleler, İktidar ve Mizah.....	24
2. TÜRKİYE'NİN TOPLUMSAL TARİHİNDE MİZAHIN YERİ.....	31
2.1. Antik Anadolu Mizahı.....	32
2.2. Selçuklu Mizahı	38
2.3. Osmanlı Mizahı.....	44
2.3.1. Osmanlı'da Sözlü Mizah.....	44
2.3.2. Osmanlı'da Yazılı Mizah	49
2.3.3. Meşrutiyet Mizahı.....	52
2.3.4. Kurtuluş Savaşı Mizahı	61
2.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı.....	62
2.4.1. Tek Partili Dönemde Mizah (1923 – 1945)	62
2.4.2. Çok Partili Hayata Geçiş ve Markopaşa	64
2.4.3. Darbeler Dönemi Mizah ve Gırgır Dergisi (1960 – 1990).....	66
2.4.4. Darbe Sonrası Dönem ve Günümüz Mizahı (1990-)	70
2.5. Günümüz Türkiye'sinde Yeni Medyada Mizah.....	73

3. TÜRKİYE’DE MİZAH DERGİSİ ÖRNEKLERİ (GIRGIR, PENGUEN, UYKUSUZ, BAYAN YANI)	79
3.1. Gırgır Dergisi	80
3.2. Penguen Dergisi	93
3.3. Uykusuz Dergisi.....	106
3.4. Bayan Yanı Dergisi	119
4. SONUÇ	131
KAYNAKÇA.....	135

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Gerginliğin Bir İşlevi Olarak Algılanan Komiklik.....	11
---	----

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
akt.	: Aktaran
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
İÖ.	: İsa'dan Önce
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa sayısı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
THY	: Türk Hava Yolları
TL	: Türk Lirası

TOMA	: Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon
TV	: Televizyon
vb.	: Ve benzeri
YK	: Yüksek ğrenim Kurumu
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İnsan, sadece düşünmesiyle değil, gülmesiyle de diğer varlıklardan ayrılır. Gülmeye yol açan çok önemli nedenlerden biri mizahtır. Mizah sadece güldürmesi ile değil keskin bir eleştiri olması, çarpıcı fikirler taşıması, düşünmeye ve sorgulamaya sevk etmesi, değişik mesajlar verebilmesi, toplumun farklı kesimlerine hitap edebilmesi, bu sayede sosyal bir uzlaşma ortamını sağlaması gibi çok sayıda niteliğiyle de oldukça önemlidir.

“Toplumsal Eleştiri Yöntemi Olarak Mizah; Türkiye’de Mizah Dergisi Örnekleri (Gırgır, Penguen, Uykusuz ve Bayan Yanı Dergi Kapakları)” isimli bu tezde, geçmişten günümüze en güçlü toplumsal eleştiri yöntemi olan mizahın geçirdiği değişiklikler ele alınmak istenmektedir. Tezin Birinci Bölümü mizah konusundaki kuram ve tanımlarla başlamakta, klasik yazar ve düşünürlerin mizah hakkında yaptığı yorumlarla devam etmektedir. Yeterlilikleri tartışmaya açık olan mizah kuramları değerlendirilerek, mizahın işlev ve etkileri saptanmaya çalışılmaktadır. Alt bölümlerde; Charles Baudelaire, Barry Sanders, Mikhail Bakhtin ve Rabelais’in mizah hakkındaki görüşleri incelenmektedir. Kitleler İktidar ve Mizah adlı alt bölümde, mizahın iktidar tarafından denetim altına alınmak istenmesi anlatılmaya çalışılmakta, insanın sahip olduğu en önemli yetilerden biri olan mizahın iktidarın gücünü kökten sarsıcı etkisine dikkat çekilmektedir.

Aleksander Herzen, gülmecenin tarihini yazmanın çok ilginç olduğunu söyler. Ancak Türk mizahı söz konusu olduğunda bu süreç oldukça zorlaşır çünkü Türk mizahı konusunda yapılan çalışmalar çok azdır. Çalışmanın İkinci Bölümü Türkiye’nin toplumsal tarihinde mizahın yerine ayrılmıştır. Bu bölümde Türk mizahı beş alt başlıkta incelenmiştir. Bunlar sırasıyla; Antik Anadolu Mizahı, Selçuklu Mizahı, Osmanlı Mizahı, Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Günümüz Türkiye’sinde Yeni Medyada Mizahtır. Her dönemin mizah yönünden kendine özgü bir haritası bulunduğu için dönemler dönüm noktalarıyla beraber değerlendirilmektedir.

Tezin Üçüncü bölümünde ise, Türkiye’de günümüzde yayın yapan süreli dört mizah dergisinin, Gırgır, Penguen, Uykusuz, Bayan Yanı adlı dört derginin 1 Ocak - 31 Aralık 2013 tarih aralığındaki 47 adet kapağı eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmektedir. Kültürel değişikliklerin söylemi etkilediği savından yola çıkılarak, yaşanan güncel olayların mizah dergilerinin kapaklarına nasıl yansıdığı incelenmektedir.

Sonuç bölümünde ise tüm çalışma genel olarak değerlendirilerek bazı saptamalar yapılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİZAH (GÜLMECE)

Arapçadan dilimize geçen mizah kelimesinin aslı, “*müzāh*”tır. Müzāh (mizah), “*şaka, eğlence ve latife*”¹ anlamına gelmektedir. Osmanlıca-Türkçe Sözlükte *latife* sözcüğünün anlamı, “*güldürecek güzel ve tuhaf söz, şaka, mizah*”² olarak geçmektedir. Mizah sözcüğü Türk Dil Kurumu’na ait sözlükte “*gülmece*”³ olarak tanımlanmıştır. Yine aynı sözlükte gülmece, “*eğlendirme, güldürme ve bir kimsenin davranışlarına incitmeden takılma amacını güden ince alay, mizah, humor*”⁴ olarak tanımlanmıştır. İngilizce Sözlükte *humor* (humour), “*mizah, güldürü, espri, başkalarını güldürebilme yeteneği*”⁵ olarak tanımlanmıştır. Batı kültüründe “*humour*” olarak geçen mizah, toplumsal işlevi ile değerlendirilmekte, güldürürken sorgulamayı hatta yıkıcılığı içermektedir. Mizahın kavramsal boyutuyla birlikte ele alınması tanımların sınıflandırılmasıyla ilgili birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir.⁶ Kavramsal olarak mizahın sınırlarını çizmek oldukça zordur. Mizahla eş anlama gelen şaka, latife, gülmece, ince alay, espri gibi çeşitli kavramlar ya mizahın sınırlarını daraltmakta ya da genişletmektedir.

¹ Mustafa Nihat Özün, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Müzah Maddesi, 5.Basım, İstanbul: İnkilâp ve Aks Kitapevleri, 1973, s.468.

² Mehmet Dikmen, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Latife Maddesi, 1.Basım, İstanbul: Cihan Yayınları, 2002, s.228.

³ T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu; Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**, Mizah Maddesi. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52b9c477882e23.28489391 (24.12.2013).

⁴ TDK, **Büyük Türkçe Sözlük**, Gülmece Maddesi.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52b9c5b86d9bc9.41567767 (24.12.2013).

⁵ Murat Kurt, **Miracle Picture Dictionary**, Humor Maddesi, 1.Edition, İstanbul: MK Publications, 2011, s.231

⁶ Artun Avcı, “Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece”, ss.80-96, **Birikim Dergisi**, 2003, Sayı: 166, s.80.

1.1. Mizah Konusundaki Kuramlar ve Tanımlar

Başlangıçta sonsuz kaos vardı nitelemesiyle, Yunan Mitolojisinde evrenin oluşumuna dair düşünceleri ilk ortaya atan ozan Hesiodos şöyle der: “*Kaostan yer altı karanlığı ile karanlık gece doğdu. Sonra, geceden de esir ve gündüz ortaya çıktı.*” Yunan mitolojisinde kaos, tanrılar ve düzen öncesi bir durumdur.⁷ Yaklaşık olarak İÖ üçüncü yüzyılda yazılmış simya konusundaki bir Mısır papirüsüne göre dünya “gülme” ile oluşmuştur. Tanrı, yaratma ediminde tek bir sözcük, tek bir hece söylemez. Mısırlı Yaradan için sözcükler ve tümceler daha sonra gelecektir. İlk Mısır tanrısının yeraltı konusunda farklı, daha canlı ve daha temel bir yöntemi vardır. Kaosla yüzleşir, onu kahkahasıyla uzaklaştırır, ışığın içine sevinç ve coşku dolu bir dünya salar: “*Tanrı güldüğünde, dünyaya hükmedecek yedi tanrı dünyaya geldi... Kahkahaya boğulduğunda ışık oldu... İkinci kez kahkahaya boğulduğunda sular oluştu; yedinci kahkahasında ruh doğdu.*”⁸ Antikçağ Dünyası’nda gülme eylemi, ölümlülerin Olympos’taki tanrılarla yeryüzü arasındaki mecazi bir köprü olarak algılanmıştır.⁹ Gülmek, insanların sahip olduğu en önemli yetilerden biridir.

Tarih boyunca ve çok farklı kültürlerde, bebekler hayata geldiklerini ağlayarak bildirirler. Ama Antikçağ dünyasında, bebek soluk almaya başladığını bir başka yolla da, harika bir yöntemle de dile getirir: Gülerek. Bu daha heyecan verici, daha sıcak, kahkaha yüklü hava, bebeğin ruhunu gülme havasıyla doldurarak her bebeği mucizevi bir yolla insana dönüştürür. Gülme yoluyla can canlanır. Bu yüzden, yalın gülme edimi anlamla yüklü hale gelir, çünkü antikçağ dünyasında bu, her kişinin ruhsal yolculuğunun başlangıcını gösterir.¹⁰ Türk mitolojisinde de yeni doğan bebekler kahkaha ile karşılanırlar. Altay Şamanizminde doğum yapan kadınlara yardımcı olan tanrıça “*İnehsit*”, güçlü kahkahalarıyla doğum yapan kadına yardımcı olur.¹¹ Şamanizmde doğumda ağlama şeytani olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden ağlayan

⁷ Murat Arpacı, “Kaos, Khora, Beden ve Ötesine: Derrida, Foucault, Deleuze”, ss.135-149, **Cogito**, Sayı:62, Bahar 2010, s.135.

⁸ Barry Sanders, **Kahkahanın Zaferi**, Çev: Kemal Atakay, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s.17.

⁹ Avcı, a.g.m., s.83.

¹⁰ Sanders, a.g.e., s.20.

¹¹ Celal Beydili, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, 1.Basım, Ankara: Yurt Yayınları, 2005, s.273.

bebekler kahkahalarla karşılanmıştır. Gülüş Türk Kültürü'nde farklı bir öneme sahiptir. O yüzden inanışa göre bir şaman doğarken gülerek hayata başlar.

Aristoteles'e göre, "tüm canlı yaratıklar arasında yalnızca insana bahşedilmiştir gülme". Gülme, diğer yaratıkların sahip olmadığı, ulaşamadığı, insanın en yüksek tinsel ayrıcalığıdır.¹² Bebeğin ilk gülüşü kısa sürede kendini gösterir: Antikçağ kaynakları doğumu izleyen dördüncü ya da kırkinci günden söz etmektedir. Gülüşün tam hangi gün belirlediği son derece önemliydi, çünkü o an bebeğin yaşamını sonsuza dek ruhla dolduruyordu. Aristoteles'e göre bu an insanlar ile öteki hayvanlar arasında son derece köklü bir ayrımın oluşmasını sağlıyordu; bu yüzden, Aristoteles insanın özünü tanımlamak için gülme anından yararlanıp insanı "*animal ridens*" (gülen hayvan) olarak adlandırır.¹³ Aristoteles'e göre, bir bebek doğumunun kırkinci gününden önce gülmeye başlamaz ve ancak gülmeye başladığı andan itibaren insan olur.¹⁴ Doğustaki tanrısal gülüş bir bebeğin tanrısal karakterini imliyordu. Zerdüşt'ün doğarken yüksek sesle güldüğü, bunun da tanrı olarak doğduğunun ilk göstergelerinden biri olduğu söylenir. Gülme hayvanları insan, tanrıları tanrısal yapan şey olduğuna göre, insan her gülüşüyle bu bağlantıyı yeniden kurar.¹⁵

Antikçağda, ilk esaslı gülmeyi kısıtlama denemesi Platon tarafından yapılmıştır. Platon, gülme esnasında kişinin mantıksal yetilerinin kontrolünü yitirdiğini ve gülme aracı olan alayın kişiyi zedelediğini düşünür.¹⁶ Platon'a göre: "*Aşırı gülme insanın içinde aşırı tepkiler yaratır. Öyleyse, sözünü dinletecek kimseleri, hele Tanrıları kahkahalarla güler göstermek doğru değildir.*"¹⁷ Platon gülmenin yerleşik düzeni bozguna uğratma gücüne, onun sıkı sıkıya kenetlenmiş iktidar saflarını altüst etmedeki dev kuvvetine dikkat çeker.¹⁸ Platon gülme hakkındaki genel kanılarını, ideal topluma ilişkin en kapsamlı yapıtı *Devlet*'te dile getirir. Gülmedeki tehlikenin aşırılıkta yattığını söyler. Platon, her tür aşırılığın denetim yitimine yol açtığını ve aşırı gülmenin özellikle

¹² Mikhail Bakhtin, **Karnavalın Romanı**, Der: Sibel Irzık, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s.89.

¹³ Sanders, a.g.e., s.22.

¹⁴ Bakhtin, a.g.e., s.90.

¹⁵ Sanders, a.g.e., s.83.

¹⁶ Çiğdem Usta, **Mizah Dilinin Gizemi**, 2.Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009, ss.26-27.

¹⁷ Platon, **Devlet**, Çev: Sabahattin Eyüpoğlu-M. Ali Cimcoz, 24.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s.78.

¹⁸ Sanders, a.g.e., s.111.

kötü olduğunu, çünkü onun yarattığı tepkinin her zaman şiddetle sonuçlandığını belirtir. Bunlar, Devletin yurttaşlarına uygun olmayan davranışlardır.¹⁹ Yurttaşlar avam olmamalıdır. Bunun için hazlarını akıl yoluyla kontrol altına almalıdırlar. Yurttaşların ağırbaşlılığı, dengeli yaşamları, ölçülü ruhları Polis'in ağırbaşlılığına yansır. Platon, yurttaş ve devleti birlikte tek bir bütün olarak ele aldığından gülme eyleminin aşırılışması bu bütünlüğü bozar ve ideal toplumun bozulmasına neden olur.²⁰

Klasik yazarlar mizah ve gülmenin değersiz ve bayağı olduğunu düşünürler. *Poetika*'sında trajediye oldukça fazla yer veren Aristoteles'in, bununla karşılaştırıldığında, komedi üzerine, en azından bizim elimize ulaştığı kadarıyla, söyleyecek çok da fazla bir şeyi olmadığını görürüz.²¹ Aristoteles'e göre, gülme insanı baştan çıkarıp kaba saba ve bayağı kimselere dönüştürebilir. Dolayısıyla Aristoteles gülme konusunda Platon'un düşüncelerini izlemekle birlikte, insanın ne acı verici, ne de yıkıcı olan hata ve biçimsizliklere gülmesini sınırlandırmak ister.²² Aristoteles mutlu bir hayat sürmek isteyenlerin, duygularını kontrol etmeyi öğrenmeleri gerektiğini söyler.

Tümüyle insana özgü olanın dışında komik yoktur. Bir görünüm güzel, zarif, yüce, anlamsız ya da çirkin olabilir; ama hiçbir zaman gülünç olmaz. Herhangi bir hayvana onda bir insan davranışı ya da insana özgü bir yüz anlatımı bulduğumuz için güleriz. Herhangi bir şapkaya gülüyorsak burada bizi güldüren keçe ya da hasır parçası değil, insan-oğlunun bu şapkaya verdiği biçim, ona kalıbını veren insan kaprisidir. Düşünürlerin çoğu insanı gülmesini bilen hayvan diye tanımlamışlardır.²³ Danimarkalı ünlü düşünür Sören Kierkegaard düşüncelerini şu şekilde ifade eder: "*İnsanın gülmesini bilen bir hayvan olduğu konuşulup duruyor hep; insan temelde yırtıcı bir hayvandır, bunun delili de sadece dişlerinin şekliyle sınırlı değildir. İnsan içten pazarlıklı ve kurnazdır.*"²⁴ Yine aynı konuda ünlü Fransız düşünür Baudelaire şunu söyler: "*Tanrı, insanın ağzına bir aslanın dişlerini koymamıştır hiçbir zaman. Ama insan gülerek ısırır. Yine aynı Tanrı, insanın gözlerine yılanın o büyüleyici kurnazlığını da koymamıştır.*

¹⁹ Sanders, a.g.e., s.112.

²⁰ Avcı, a.g.m., s.83.

²¹ John Allen Paulos, **Matematik ve Mizah**, Çev: Tuncer Doğan, 1.Basım, Ankara: Doruk Yayıncılık, 2003, s.7.

²² Sanders, a.g.e., s.126.

²³ Henri Bergson, **Gülme**, Çev: Yaşar Avunç, 3.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s.12.

²⁴ Sören Kierkegaard, **Kahkaha Benden Yana**, Çev: Nedim Çatlı, 2.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, ss.56-57.

*Ama insan gülerek kandırır.*²⁵ Bu sözlerden de anlaşıldığı üzere komik doğada yoktur. İnsanın ussal yetilerine bağlı olarak hayat bulur ve insanı diğer varlıklardan kesin bir çizgiyle ayırır. İnsan düşüncesiyle ve gülmesiyle doğaya hâkim olmaya çalışır.

İnsan komiğin tadını tek başına alamaz. Öyle görünüyor ki gülmenin bir yankıya gereksinimi vardır.²⁶ Mizah, üçüncü kişiye ihtiyaç duyar. İki kişi arasında üçüncü kişinin başarı ya da başarısızlığı abartı ile üçüncüyü diğerinin gözünde olduğundan başka yerde göstermesi ile mizah başlar.²⁷ Mizahı besleyen unsurlar, yalnızca toplumda ve toplumsal yaşamda mevcut olduğundan mizahın ortaya çıkması için topluma ihtiyaç vardır. Bu, gülmenin ve mizahın toplumsal bir olgu olduğuna işaret eder. Mizah, toplumsal bir olgu olması nedeniyle, içinde vücut bulduğu toplumun ahlaki durumunu, manevi değerlerini, zaaf ve eksikliklerini, sosyoekonomik yapısını, siyasi durumunu vb. ni yansıtır.²⁸ Mizah kültürü, insanın sosyal bir varlık oluşundan günümüze kadar gelir. Her toplum kendi toplumsal değerine uygun bir mizah kültürü oluşturmuştur. Bu bazen abartı ve şakaya dayalı bir mizah kültürü şeklinde gelişse de nükte gibi, ironi gibi ince başlıkları da görmek mümkündür.²⁹

Yeterlilikleri tartışmaya açık olsa da gülme ve mizah hakkında ortaya birçok kuram atılmıştır. Bu kuramlar üç temel çerçevede geliştirilmiştir. Üstünlük Kuramı, Uyuşmazlık Kuramı, Rahatlama Kuramı. Mizah kuramları gülmenin işlevi, gülmenin dinamiği, gülmenin bilinçaltı süreçleri, esprilere verilen tepkiler ve bu tepkilerin oluşumları üzerine düşüncelerden oluşmaktadır. Kuramlar savundukları düşünceler

²⁵ Charles Baudelaire, **Gülmenin Özü**, Çev: İrfan Yalçın, 1. Basım, İstanbul: İris Yayınları, 1997, s.5.

²⁶ Bergson, a.g.e., s.13.

²⁷ Yurdagün Göker, "Mizah ve Karikatürün Arkeolojisi", ss.19-40, **Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, s.20, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

²⁸ Usta, a.g.e., ss.42-43.

²⁹ Hikmet Koçak, "Açılış Konuşması", ss.3-4, **Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, s.3, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

bakımından ayrılrsa da insanın gündelik yaşamındaki mizahın yok sayılamaz etkisinden, korumacılığında ve insanlar arasında iletişime kattığı güçten bahsetmektedirler.³⁰

1.1.1. Üstünlük Kuramı

En eski ve olasılıkla hala en yaygın gülme kuramı, gülme'nin bir kişinin diğer insanlar üzerindeki üstünlük duygularının bir ifadesi olduğudur. Bu kuram Platon'a kadar geriye götürülebilir. Platon için, bir kişiyi gülünç kılan şey, onun kendisini bilmemesidir. Gülünç kişi, kendisini gerçekte olduğundan daha varlıklı, daha hoş, daha erdemli ya da daha akıllı sanan kişidir. İşte biz böyle insanlara gülmekten zevk alırız, ancak bizim onlara gülmemiz, belirli bir kötümeyi içerir ve kötümeye de zararlı bir şeydir.³¹ Aristoteles'e göre bu kuram, "*başkasının aşağılığını gördüğümüz zaman ya da geçmişte kendi aşağılanışımızı gördüğümüz zaman, kendimizde bir üstünlük anladığımız zaman bunu birden bire ortaya çıkartmaktadır.*"³² Gülmeye ilişkin olarak, Platon ve Aristoteles tarafından ortaya konan üstünlük kuramı, daha sonraki düşünürler üzerinde de etkili olmuştur.³³

17. yüzyıla gelinceye kadar yazarlar, arada bulunan 1500 yıllık mizahi zenginliğe karşın klasik mizah çözümlenmeleriyle yetinirler. İngiliz filozof Thomas Hobbes gülmeye ilgili bir kuram geliştirir. Üstünlük kuramı olarak anılan bu kuram daha sonra gelen kuramcılar tarafından da bazı değişikliklerle benimsenir. Hobbes'e göre, "*ani mutluluk gülüş denilen yüz ekşitici şeyleri yapan tutkudur ve buna ya hoşlarına giden hareketleri ya da başkasında bozuk olan bir şeyi öğrenerek kendilerini beğenmelerine neden olur.*"³⁴ Üstünlük kuramı bir başkasının aptallığına, yanlışına ve şanssızlığına güldüğümüz durumları açıklar. O kişiye karşı bir üstünlük duyarız, durumdan ya da o durumdaki gerçekten bir anda koparız ve güleriz. Başkasının

³⁰ Özge Bacaksız-Gülbin Oduncu, "Psikolojiden Mizaha Yansımalar", ss.957-965, **Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, s.957, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

³¹ John Morreall, **Gülmeyi Ciddiye Almak**, Çev: Kubilay Aysevener-Şenay Soyer, 1.Basım, İstanbul: İris Yayınları, 1997, s.8.

³² Hıfzı Topuz, "Türkiye'de Mizahın Gelişmesi", ss.7-11,**Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, s.7, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

³³ Morreall, a.g.e., s.10.

³⁴ Paulos, a.g.e., s.8.

aptallıklarına güleriz çünkü kişi olarak artık onları aştığımız duygusu içindeyizdir. Bu kurama göre mizah bir başkasının aşağılık durumuna karşı birebir üstünlük duygusu algılandığında ortaya çıkar.³⁵

Sokakta koşan bir adam ayağı takılıp düşse, geçenler güler. Canı ansızın yere oturmak istedi diye düşünülebilseydi, sanırım kimse gülmezdi. İstemedi yere oturduğu için gülünmektedir. Öyleyse bizi güldüren, adamın ansızın durum değiştirmesi değil; bu değişiklikteki istem dışı olan şeydir, beceriksizliktir.³⁶ İnsanlar bu durum karşısında, bu talihsizliğin kendi başına gelmemesi nedeniyle üstünlük duyarlar ve adeta kazanılmış bir başarıymış gibi kendilerini ödüllendirmek amacıyla gülerler.

Görüldüğü gibi üstünlük kuramı; insanın, diğer insanların talihsizlikleri ve kusurları karşısında kendini üstün hissederek güldüğü iddiasındadır. Roma'da, varlıklı kimselerin eğlenmek için zekâca geri ve bedensel kusurlu köleler barındırdıkları bilinir.³⁷ Voltaire'in yaşadığı dönemde bile, zenginlerin, delilerle alay edip eğlenmek için, faytonlarıyla tımarhaneye gitmeleri yaygındı.³⁸

Üstünlük kuramından çıkarılacak genel sonuç, bu kuramın kapsamlı bir mizah kuramı olamayacağıdır; çünkü üstünlük duygularıyla ilgili olmayan hem mizahi hem de gayri mizahi çeşitli durumlar vardır.³⁹

1.1.2. Uyuşmazlık (Uyumsuzluk, Aykırılık) Kuramı

İkinci gülme kuramına, yani uyumsuzluk kuramına geldiğimizde, ilgimizi gülmenin duygusal ya da duyumsal yanından, bilişsel ya da düşünsel yanına çeviririz.⁴⁰ Uyuşmazlıkların kişileri güldürdüğüne değinen ilk kişi, Aristoteles'tir. *Rhetoric*'inde, dinleyiciler arasında belli bir beklenti yaratıp sonra da onları beklenmedik bir şeyle vurmanın, bir konuşmacı için iyi bir güldürme yolu olduğuna dikkat çeker.⁴¹

³⁵ Bacaksız-Oduncu, a.g.m., s.957.

³⁶ Bergson, a.g.e., s.15.

³⁷ Usta, a.g.e., ss.83-84.

³⁸ Morreall, a.g.e., ss.15-16.

³⁹ Morreall, a.g.e., s.23.

⁴⁰ Morreall, a.g.e., s.24.

⁴¹ Usta, a.g.e., s.89.

Uyumsuzluk kuramının fikir babası Aristoteles olsa da kuram, daha sonra Kant ve Schopenhauer tarafından geliştirilmiş ve James Beattie tarafından sistemleştirilmiştir.⁴² Beattie'ye göre, “Gülme, iki ya da daha çok tutarsız, uygunsuz, bağdaşmaz, aykırı kısım ve koşulun karmaşık bir nesne ya da toplam oluşturuyormuş gibi düşünülmesinden ya da zihnin onları, kendine özgü bir şekilde, bir tür karşılıklı ilişki içinde görmesinden doğar.”⁴³ Beattie uyumsuzluk kuramını sistemleştiren ilk kişidir.

Uyumsuzluk kuramının ardındaki temel düşünce çok genel ve oldukça basittir. Nesnelere, bu nesnelere nitelikleri, olaylar, vs. arasındaki belirli kalıpların bulunmasını beklediğimiz düzenli bir dünyada yaşamaktayız. Bu kalıplara uymayan herhangi bir şey başımıza geldiğinde güleriz.⁴⁴ Bir şeyin komik olması için, sonuçla neden arasında uyumsuzluk bulunması gerekir.⁴⁵ Kuram temelde “zıtlık” ve “çatışma” üzerine kuruludur. Uyumsuzluk kuramı için; beklentilerin boşa çıkmasından doğan şaşkınlık da denilebilir.⁴⁶ Bu teori, kişinin beklemediği uyumsuz bir sonuçla karşılaşması; ancak bu uyumsuz sonucun başka bir mantık düzeyinde uyumlu olması veya kişinin karşılaştığı durumların belirli kalıplara göre oluşturduğu dünyasına aykırı olması sonucu güldüğünü varsayar.⁴⁷ Aşağıdaki fıkra ile kuramın temel düşüncesi, daha iyi anlaşılacaktır:

Bir gün Temel ile Dursun iki katlı otobüsle yolculuk ediyormuş. Temel cep telefonunu çıkarıp alt kattaki Dursun'u aramış.

- *Orada havalar nasıl Dursun kardeşim?*
- *Bizim şoför uyumuş otobüs kendi kendine gidiyo valla Temel'ciğim...*
- *O da bir şey mi Dursun? Bizim katta şoför bile yok. Otobüs kendi kendine gidiyo...*⁴⁸

⁴² Müzeyyen Sağlam, “Bektaş Fıkralarının Uyumsuzluk Kuramı Bağlamında İncelenmesi”, ss.100-108, **Milli Folklor**, 2013, Sayı: 98, s.104.

⁴³ Paulos, a.g.e., ss.8-9.

⁴⁴ Morreall, a.g.e., ss.24-25.

⁴⁵ Bergson, a.g.e., s.115.

⁴⁶ Sağlam, a.g.m., s.104.

⁴⁷ Usta, a.g.e., s.88.

⁴⁸ Yasemin Tufan, “Uyumsuzluk Kuramı Bağlamında Sanal Ortamda Temel Fıkraları”, ss.108-112, **Milli Folklor**, 2007, Sayı: 75, s.110.

Bu fıkıada, Temel'in dūşüncesı, genel mantık yasalarına aykırıdır. Çünkü iki katlı otobüsün üst katında şoför yoktur. Ancak bir yandan da diğer mantık düzlemine göre mantıklıdır. Çünkü otobüsün ilerlemesi için şoföre ihtiyaç vardır. Bu noktada, Temel'in dūşüncesı bir mantık düzlemine göre aykırıyken diğerine uyumlu olduğundan gülmeye yol açar.

Uyumsuzluk kuramındaki temel zayıflık tüm gülme durumlarını açıklayacak kapsamda olmamasıdır. Yalnızca mizahi gülme durumlarını göz önünde bulundurduğumuzda kuram iyi işler. Ancak uyumsuzluğu içermeyen birçok mizahi olmayan gülme durumları da vardır.⁴⁹

1.1.3. Rahatlama Kuramı

Mizah kuramları içerisinde ele alacağımız son kuram rahatlama kuramıdır. Bu kuramın değişik yorumları var, ancak bütün bu yorumların ortak bir noktası vardır ki, bu da gülmenin, sinirsel enerjinin ortaya çıkışı olarak görüldüğü, üç aşağı-beş yukarı fizyolojik olan bakış açısidir.⁵⁰ Herbert Spencer tarafından öne sürülen ve daha sonra Freud'un geliştirdiği bir kuramdır.⁵¹

Spencer gülmenin genellikle (ama her zaman değil) eğlenmeyle bir arada olmasının, yüz kasları ve solunum sisteminden kaynaklanan bir artık enerji taşınmasına bağlı olduğunu öne sürer.⁵² Spencer'e göre gülme, zihinsel uyarılmanın deşarjına ilişkin bir görüngüdür ve bu, uyarılmanın, ruhsal kullanımı sırasında, aniden bir engelle karşılaştığının kanıtıdır. Gülmeyle sonuçlanan ruhsal durumu şu sözlerle tanımlar: *"Gülme, doğal olarak ancak bilinç, şaşkırtıcı biçimde büyük şeylerden küçük şeylere aktarıldığı zaman ortaya çıkar."*⁵³

Rahatlama kuramına göre gülme, herhangi bir nedenle insanın içinde biriken sinirsel enerjinin boşalması sonucu oluşur. Gülme yoluyla gereksiz enerjiden kurtulan insan rahatlar. Sinirsel enerjinin birikmesine neden olan en önemli hadise, kişinin

⁴⁹ Morreall, a.g.e., s.28.

⁵⁰ Morreall, a.g.e., s.32.

⁵¹ Bacaksız-Oduncu, a.g.m., s.958.

⁵² Paulos, a.g.e., s.9.

⁵³ Sigmund Freud, *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*, Çev: Emre Kapkın, 5.Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 2012, ss. 177-178.

bilincinin önemli şeylerden önemsiz şeylere, hazırlıksız olarak aktarılmasıdır. Bu durumda, sinirsel güç, doğal yatağından birdenbire saparak yeni bir yola girer.⁵⁴ Bir kişinin ruhsal yanı söz konusuysen, dikkatimizi bedensel yanı üstüne çeken her olay komiktir. Konuşmasının en etkili anında hapşırarak bir konuşmacıya neden güleriz? Bir Alman düşünürün sözünü ettiği bir mezar başı konuşmasındaki, “*O hem erdemli hem de tostoparlaktı.*” tümcesinin komikliği dikkatimizi ansızın ruhtan bedene çekmesinden kaynaklanıyor.⁵⁵

Rahatlamanın, gülme durumu için uygun olabilecek iki biçimi vardır. Kişi, ya serbest kalan sinirsel enerjiyle bu duruma girebilir, ya da gülme durumunun kendisi, sinirsel enerjinin serbest kalmasına olduğu kadar, birikmesine de neden olabilir. Herhangi bir yasak, bir kişinin, ne yasaklanmışsa onu yapma arzusunun artmasına neden olur ve bu hedefine ulaşamamış arzu, kendisini açığa çıkaramamış sinirsel enerji olarak gösterebilir.⁵⁶

Freud’un mizah kuramı üzerindeki temel çalışmaları, onun *Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkileri* adlı kitabında bulunabilir. Freud, şiddet ya da cinsel içerikli bir fıkranın ardından gelen bir kahkahanın, fıkranın çok komik olmasıyla açıklanamayacağını belirtir. Bir sonraki cinsel içerikli fıkrayı dinlerken iyice dikkat ederseniz, aslında fıkranın içindeki mizah ögesinin pek komik olmadığını fark edersiniz. O zaman neden gülüyoruz? Freud, bu tepkimizi gerginlik azaltma ya da *katarsis* ile açıklar. Fıkranın başında saldırganlığın ya da cinsel davranışın tarifi bizde gerginlik yaratır. Son tümce ise bu gerginliğin boşaldığı andır. Fıkradan hoşlanmamızın nedeni çok zekice düzenlenmiş olmaları değil, gerginliği ve kaygıyı azaltmalarıdır.⁵⁷

Şaka yapmak bizi neden güldürür? Freud’a göre, sıradan ciddi anlarımızda bizler ruhsal enerjimizi cinsel ve saldırgan düşüncelerimizi bastırmak için kullanırız. Ama şaka yaparken bu düşünceler ve duygularımız su yüzüne çıkar ve artık onları bastırmayı sürdürmeyiz. Bu durumda baskı altında tuttuğumuz enerji, aniden açığa

⁵⁴ Usta, a.g.e., s.86.

⁵⁵ Bergson, a.g.e., s.36.

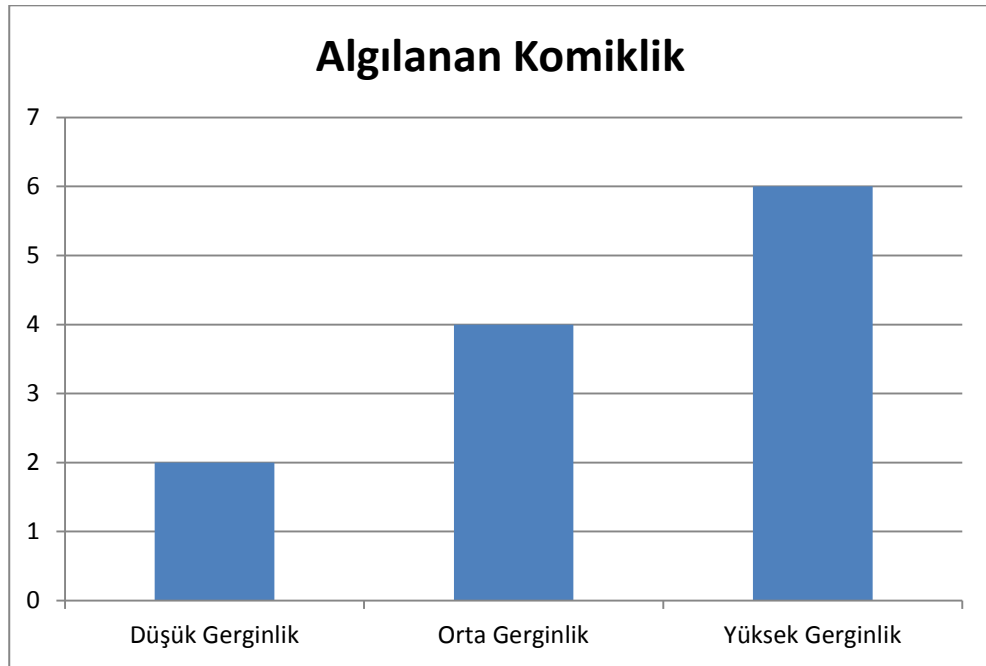
⁵⁶ Morreall, a.g.e., s.33.

⁵⁷ Jerry M. Burger, **Kişilik**, Çev: İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, 1.Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006, s.130.

çıkarak, açığa çıkan bu enerji gülme ile boşaltılır.⁵⁸ Freud, insanların espriden önceki gerginliği ne kadar fazlaysa, fıkrayı o kadar komik bulacaklarını söyler. Yani sinirli ve hafifçe korkmuş bir insan, sakin ve gergin olmayan bir insana göre komik bir fıkraya karşı daha hassastır.⁵⁹ Aşağıda yer alan tablo bu durumun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 1

Gerginliğin Bir İşlevi Olarak Algılanan Komiklik

Kaynak: Burger, **Kişilik**, s.132.

Gerginliğin giderilmesinden duyulan zevk, insanların fıkraya gülmelerini sağlamıştır.

Genel itibariyle kapsamlı bir kuram, gülmenin tüm durumlarını açıklayabilmelidir. Ne yazık ki yapılan bilimsel çalışmalar bu konuda yetersiz kalmaktadır. Rahatlama kuramı da gülmenin tüm durumlarını açıklamada yetersiz kalır.

⁵⁸ Morreall, a.g.e., s.46.

⁵⁹ Burger, a.g.e., s.134.

Üstünlük kuramı, gülmeye neden olan duygularla, uyumsuzluk kuramı gülmenin zihinsel kısmıyla, rahatlama kuramı da duygulardan arınmayla alakalıdır.

1.1.4. Charles Baudelaire'e Göre Mizah

XIX. yüzyılın büyük şairlerinden olan Charles Baudelaire mizaha ilişkin görüşlerini *Gülmenin Özü* adlı kitabında dile getirir. Baudelaire, gülmeye ilişkin şeytansı bir şeylerin, bir “muzırlığın” girdiğini, tensel olanın ruhu ayarttığını, baştan çıkarttığını, onun saflığını bozduğunu, ona “kalk hoşlanmadığın her şeye tepkini göster, hoşlandığın her şeyi yap” diyerek onu devinimsizlikten, ölmüş gibilikten kurtardığını, onu böylece aşırı bir zevke ulaştırdığını, sonuç olarak da tensel olanla ruhsal olanın bu çatışma ve uzlaşmasından gülmenin doğduğunu söyler.⁶⁰

Baudelaire'e göre, “*Bilgelige, yalvaçlığa ulaşmış kişinin gülüşü ürkektir.*” Gülünç, mutlak bilimlerde ve mutlak güçlerde görülmez. Hristiyan düşüncesinde Hz. İsa hiç gülmemiştir. Çünkü her şeyi bilen biri için komik yoktur ve gülme bu dünyayla ilgilidir. Gülünç dediğimiz şey, cehennemlik, şeytansı bir özden gelir.⁶¹

Baudelaire'e göre, gülme kişinin kendini üstün bulma düşüncesinden doğar.⁶² Gülme özü itibariyle insani olduğu için çelişkilidir. Başka bir deyişle, aynı zamanda hem sonsuz yüceliğin (insanın Mutlak Varlık'a benzeyen yönü açısından) hem de sonsuz yoksulluğun (hayvanlara benzeyen yönü açısından) bir örneğidir. Gülme, bu iki sonsuzluğun sürekli çarpışmasından doğar.⁶³

1.1.5. Barry Sanders'e Göre Mizah

Barry Sanders mizahla ilgili düşüncelerini *Kahkahanın Zaferi* adlı kitabında dile getirmiştir. Sanders, yüksek sesli bir kahkahanın dünya üzerinde duyulmuş ilk el ateş olduğundan bahseder. Yürekten bir gülüş, deyim yerindeyse, boraların hızına erişebilir, saçma savları yıkabilir ve yolu üzerinde durma budalalığını gösteren sağlam hasımlarını devirebilir. Tek söz söylemeden, bir kahkaha en büyük zorbanın

⁶⁰ İrfan Yalçın, “Çevirenin Önsözü”, *Gülmenin Özü*, 1.Basım, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997, ss.IX-X.

⁶¹ Baudelaire, a.g.e., ss.3-5.

⁶² Baudelaire, a.g.e., s.8.

⁶³ Paulos, a.g.e., ss.10-11.

tehditlerinde gedik açabilir ya da en can sıkıcı kimseleri yola getirebilir.⁶⁴ Gülme, her şeyden çok, insanı özgürleştirip onu bir kategoriye yükseltir, demokratik, özgür bir ruh haline getirir.⁶⁵ Tek bir kahkahada korkunç bir güç yatar. Gülmenin denetlenmesi olanaksız değilse de zordur, çünkü son derece boyun eğmez bir tutumu vardır.⁶⁶ Tek bir alaycı gülüş en güçlü insanı bile yok edebilir.⁶⁷ Bu yüzden insanlık tarihi boyunca mevcut iktidarlar tarafından denetim altına alınmaya çalışılmıştır.

Gülmek, engelleri yıkar, asidir, boyun eğmez ve en mahrem mekânlara kadar sızabilir. Tarih boyunca gülmek, mizah, komedyaya insanlığın özne olma bilincini ve mümkün insan olma özlemini ayakta tutmuştur. Özgürleştirici ve gerilim giderici yönü mülksüz ve eğitim olanağından yoksun bırakılmış geniş halk yığınlarının siyasal özgürlük umutlarını beslemiştir. Kuralsız ve denetimsiz bir çağın kalıntısı olarak gülme mevcut dünyanın olduğu gibi kabullenilmesini engeller, korkuyu ortadan kaldırır, var olan yaşamın yükü ve baskısını hafifletir.⁶⁸

1.1.6. Mikhail Bakhtin ve Rabelais'e Göre Mizah

Mikhail Bakhtin, Ortaçağ kültürünün resmi ve otoriter yönüne dikkat çeker. Hristiyanlık daha ilk dönemlerinde gülmeyi yasaklamıştı. Gülme'nin Tanrı'ya değil şeytana ait olduğunu bildirmişti. Bir Hristiyan'a yalnız sürekli ciddiyet, pişmanlık ve günahlarından duyduğu keder yakışırdı. Ortaçağ ideolojisinin içerdikleri –çilecilik, kasvetli kadercilik, günah, ceza, ıstırap, baskıcılığı ve sindiriciliğiyle feodal rejimin karakteri- bu öğelerin tümü, buz gibi taşlaşmış bu ciddiyet havasını belirlemiştir. Resmi kilise ideolojisinin bu hoşgörüsüz ciddiyeti, kanunlaşmış ritüel ve adabımuâşeretten çekip çıkarılmış olan neşe, gülme ve jestlerin meşrulaştırılmasını zorunlu kıldı. Böylece, resmi biçimlere paralel saf gülme biçimleri yaratıldı.⁶⁹

Bakhtin'e göre kutsal kitaplarda ve dinsel törenlerde temsil edilen resmi ortaçağ ideolojisi Tanrı'nın merkez olarak kabul edildiği iç karartıcı bir eskatolojya

⁶⁴ Sanders, a.g.e., s.33.

⁶⁵ Sanders, a.g.e., s.131.

⁶⁶ Sanders, a.g.e., s.91.

⁶⁷ Sanders, a.g.e., s.138.

⁶⁸ Avcı, a.g.m., s.82.

⁶⁹ Bakhtin, a.g.e., s.94.

(insanın ve dünyanın sonunu, öbür dünyayı anlatmaya çalışan tanrı bilimi) görüşüne sahipti. Bunun tam karşısında ise popüler törenler ve şenlikler, özellikle karnavallar, panayırlardaki komik gösteriler, yakası açılmadık küfürler ve yeminlerde kendini gösteren halkın mizah evreni vardı. Bütünüyle ele alındığında bu karnaval biçimleri, bazı panayır gösterilerinde İsa ya da Meryem yerine eşek yerleştirmek gibi oyunlarla Hristiyan ideolojisinin evrenini “merkezsizleştiriyorlardı”. Böylece halkın mizah duygusu resmi ideolojiden apayrı bir dünya oluşturuyor ve bir anlamda da resmi ideoloji törensel biçimde “taçsızlandırılıyordu”.⁷⁰

Gülme doğrudan doğruya “insanın ikinci doğası” olarak tanımlanır. İnsanın ikinci doğası gülme için bir kanal açma ihtiyacı yaratan, tam da resmi ciddiyetin tek yanlı karakteriydi. Deliler bayramı, eşek bayramı en azından yılda birkaç kez, gülme için bir boşalım kanalı sağlıyordu. Bayramlar gülmenin başrolde olduğu özel kutlamalardı.⁷¹

Tüm ortaçağ boyunca kilise ve devlet az ya da çok taviz vermeye, pazar yerini tatmin etmeye mecbur kaldı. Sınıf kültürünün ciddi yönleri resmi ve otoriterdir; şiddetle, yasaklarla, sınırlamalarla ilişkilidir ve daima bir korku ve sindirme ögesi içerir. Gülme korkuyu alt eder çünkü hiçbir engelleme, hiçbir sınırlama tanımaz. Ortaçağ insanını en fazla etkileyen, gülmenin korku karşısındaki zaferiydi. Bu zafer sayesinde gülme, insanın bilincini arıtıp insana yaşama dair yeni bir bakış açısı kazandırıyor. İnsanların korkularını yendiklerinin ciddi bir şekilde bilincinde olmaları Ortaçağ gülmesinin temel ögesidir. Gülme kutsal olandan, yasaklamalardan, geçmişten, iktidardan duyulan korkudan kurtarır. Gülme, insanların elinde daima bir özgürlük silahı olarak kalmıştır.⁷²

Karnaval gülmesi, resmi dünyaya karşı kendi dünyasını, resmi kiliseye karşı kendi kilisesini, resmi devlete karşı kendi devletini kurar. Özgürlükle ayrılmaz temel bir ilişkisi vardır.⁷³

⁷⁰ Mihail Bahtin, “Kitabın Giriş Sayfası”, **Rabelais ve Dünyası**, Çev: Çiçek Öztekin, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

⁷¹ Bahtin, a.g.e., s.96.

⁷² Bahtin, a.g.e., ss.110-114.

⁷³ Michael Holquist, “İngilizce Baskıya Önsöz”, **Rabelais ve Dünyası**, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, s.24.

Ortaçağ'ın sonuna gelindiğinde, mizah ve yüksek edebiyat arasındaki ayrım çizgisinin giderek kaybolmaya başladığı gözlenebilir. Ortaçağ gülmesi en görkemli dışavurumunu Rabelais'nin metinlerinde buldu. Gülme, bu dönemde, yeni, özgür ve eleştirel bir tarihsel bilincin biçimi haline geldi. Gülmenin bu üstün biçimi Ortaçağda hazırlanmıştı. On altıncı yüzyıl, gülmenin tarihinin zirvesini yansıtır; bu zirvenin tepe noktası Rabelais'nin metinleridir.⁷⁴ Rabelais'nin metinleri sıradan insana methiyedir.

Rabelais'nin eserinde beden imgesi son derece abartılı bir şekilde verilmiştir. Gülüş itibarsızlaştırır, dünyevileştirir. İtibarsızlaştırma, Rönesans edebiyatının tipik özelliğidir. Bu edebiyat, işte bu bağlamda halk mizah kültürünün en iyi geleneğini sürdürmüştür.⁷⁵ Bu anlamdaki en önemli eser Rabelais'nin *Gargantua*'sıdır.

Ortaçağ'da bir dev ailesinin kahramanlıklarını ve yaşamını anlatan bir halk masalından uyarlayarak yazdığı *Gargantua* adlı kitabında Rabelais, Ortaçağ'ın toplumsal yaşamından çok farklı, yepyeni bir yaşamın tablosunu çizmiştir. *Gargantua* öyküsü Rabelais'nin gerçek yaşamına dayanır.⁷⁶ Rabelais bütünüyle simgeci bir yazardır. Onun gülüncü, hemen hemen hep ders ve öğüt veren bir masal yalınlığındadır.⁷⁷

Özellikle yazıldığı çağ açısından düşünüldüğünde, Ortaçağ'dan Yeniçağ'a geçiş sırasında, Rabelais'nin kitabı oldukça neşeli ve alaylı ama aynı zamanda, kapanmakta olan Ortaçağ'ın "kasvetli havasından uzak, bu havayı eleştirel bir açıdan ele alan bir tarzda" yazılmıştır. Ciddiyetin ağır bastığı Ortaçağ'dan farklı olarak Rabelais, kitabında gülmenin yasak bir şey olmadığını, tam tersine gülmenin insanı cennete götüreceğini söylemektedir.⁷⁸

Roman sanatının dünyaya "Tanrının gülüşü olarak" geldiğini düşünen Milan Kundera, Rabelais'nin de Tanrı'nın gülüşünü ilk işiten yazar olarak Avrupa'nın en büyük romanını yazdığını belirtmiştir. Milan Kundera, *Roman Sanatı*'nda romanın

⁷⁴ Bahktin, a.g.e., ss.117-121.

⁷⁵ Bahtin, *Rabelais ve Dünyası*, ss.45-49.

⁷⁶ Filiz Aydoğan, **Medya ve Popüler Kültür**, 1.Basım, İstanbul: MediaCat Akademi, 2004, s.183.

⁷⁷ Baudelaire, a.g.e., s.18.

⁷⁸ Aydoğan, a.g.e., ss.184-185.

tarihsel olarak ortaya çıkışında kuramsal düşüncenin değil, mizahi düşüncenin neden olduğunu vurgular. Rabelais de bunun ilk farkına varan yazarlardandır.⁷⁹

1.2. Mizah Biçimleri: Alay, İroni, Şaka, Kara Mizah

Mizahın kavramsal olarak sınırlarını çizmek oldukça zordur. Bu yüzden mizahla eş anlama gelen alay, ironi, şaka gibi kavramları ayrıca inceleme ihtiyacı duyulmuştur. Bu bölümde bu türlere ek olarak kara mizah da incelenecektir.

Alaycı gülme, Batı edebiyatında yazıya geçmiş ilk gülmedir. *İlyada*'nın birinci bölümünde, ateş ve zanaat tanrısı *Hephaistos* güzel bir takım tas yapıp her birini ağzına kadar şarapla doldurur. Olympos'ta bir araya gelmiş olan tanrılara bu şarabı kendi elleriyle sunar. Ama Hephaistos aksayarak yürümektedir. Bu yüzden beceriksizce yürür ve attığı her adımda şarabı üzerine döker. Bu durumu gören tanrılar kahkahaya boğulurlar.⁸⁰ İşte bu kahkahalar ilk alaycı gülüştür.

Alaycı gülmenin diğer bir mitolojik kaynağı *Tanrıça Momos*'tur. Momos acı alayın kişileştirilmiş şeklidir.⁸¹ Momos, Olympos'taki tanrılarla alay ettiği için, gökyüzünden yeryüzüne atılmıştır. O gün bugündür de yeryüzünün her bucağında insanların arasında başıboş dolaşmaktadır.⁸²

Tek bir alaycı gülüş en güçlü insanı bile yok edebilir: Ölüm darbesini bir insanın en zayıf yanına öyle büyük bir güçle indirir ki, geride görünür bir yara izi kalmaz, ama iyileştirilmesi bir ömür boyu sürecek bir yara bırakır. Bu olağanüstü güç, Antikçağ felsefecilerinin dikkatini çekmiştir.⁸³ Aristoteles ve Platon gülmenin alayın bir türü olduğunu düşünürler. Onlara göre, nükte bile adam edilmiş küstahlıktır.⁸⁴ Öğütleri: *“Alayın kökünü kazıyın ya da hiç olmazsa onun gücünü toplumun iyiliği için*

⁷⁹ Milan Kundera, **Roman Sanatı**, Çev: Aysel Bora, 4.Basım, İstanbul: Can Yayınları, 2012, ss.148-149.

⁸⁰ Sanders, a.g.e., s.86.

⁸¹ Pierre Grimal, **Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma**, Çev: Sevgi Tamgüç, 1.Basım, İstanbul: Kambalçı Yayınevi, 2012, s.498.

⁸² Desiderius Erasmus, **Deliliğe Övgü**, Çev: E. Murat Cengiz, 2.Basım, İstanbul: Oda Yayınları, 2010, ss.29-30.

⁸³ Sanders, a.g.e., s.138.

⁸⁴ Morreall, a.g.e., s.9.

şekillendirip denetleyerek dizginlemeyi öğrenin” şeklinde olmuştur. Denetlenmeyen alaycı gülüş toplumun dokusunu ince liflere ayırır.⁸⁵ Alaycı gülmenin yıkıcı, kırıcı bir tarafı vardır.⁸⁶

Tıbbın babası olarak anılan İyonyalı hekim *Hippokrates*, “İnce alay filozofun silahıdır.” der.⁸⁷ Hippokrates alay yoluyla filozofun, toplumdaki bozuklukları düzeltebileceğine inanır.

Sokrates öncesi doğa filozoflarından olan *Demokritos*, kendisiyle özdeşleşen alaycı gülüşüyle önemli bir yere sahiptir: “*Demokritos Gülüşü*.”⁸⁸ Bu gülüşte de, insan kusurlarına gülünür. Ancak, gülüşün hedefi; fiziki kusurlardan çok, kötülük, cimrilik, aç gözlülük, sinsilik, yalancılık, haset gibi ruhi kusurlardır.⁸⁹

Başlangıçtan beri, kilise gülmeye kesinlikle karşı olmuştur. Çünkü aşağı tabakadan köylüler, örgütlenip alaycı gülmeleriyle kendilerini Tanrı kadar güçlü hissedebilirlerdi. En alt sınıftan hiçbir insan böyle bir iktidar olanağını geri çevirmek istemezdi.⁹⁰ Alt sınıftan insanlar alaycı gülüşleriyle iktidar mekanizmasını gülüşleriyle tersyüz ederek kendi sistemlerini kurabilirler. Bu yüzden kilise otoriteleri alaycı gülüşe kesinlikle karşı çıkmışlardır.

İroninin mizaha katkısı, en eski çağlardan beri bilinmektedir. Mizahçılar da, bu ipucunu iyi değerlendirerek mütemadiyen ironiden faydalanmaktadırlar. Birisini över gibi görünüp yermek, kinaye yapmak, tarizde (taşlama) bulunmak vb. ironinin bir şeklidir.⁹¹ Türk Dil Kurumu’na ait Büyük Türkçe Sözlük de ironi, “*gülmece, söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme*”⁹² şeklinde tanımlanmıştır.

⁸⁵ Sanders, a.g.e., s.138.

⁸⁶ Usta, a.g.e., s.24.

⁸⁷ Hippokrates, **Gülmeye ve Deliliğe Dair**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 1.Basım, Ankara: Ayraç Kitapevi, 2009, s.17.

⁸⁸ Hippokrates, a.g.e., s.21.

⁸⁹ Usta, a.g.e., s.24.

⁹⁰ Sanders, a.g.e., s.91.

⁹¹ Usta, a.g.e., s.116.

⁹² Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük**. İroni Maddesi.

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52c5d8277753f8.50998380\(02.01.2014\)](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52c5d8277753f8.50998380(02.01.2014)).

Türkçe de alay kelimesi ironi kavramını tam olarak karşılamaz ve bunun yerine “alaysama” kelimesinin kullanımı daha uygundur.⁹³

İroninin tarihine yönelen araştırmacılar, çoğu zaman Yunan filozofu Platon’un diyaloglarında hocası Sokrates’e ilişkin yarattığı “temsili karakter” i bir başlangıç sayma eğilimindedir. Bu kavramın tarihsel gelişimi bir boyutuyla da Aristoteles’e dayanır.⁹⁴ Aristoteles ironiye ilişkin uyarılarda bulunur. İroninin bir hitabet yöntemi olarak yıkıcı yönüne dikkat çeker. Aristoteles, “*ciddiliğimize ironiyle karşılık verene öfke duyarız*” der.⁹⁵

İronik espriler genellikle içten kakhahalara yol açmazlar. Büyük bir güçle vurur ve çok fazla can yakarlar. Ayrıca, ironi yüksekleri hedef alır, belden yukarısını vurur. İroni, kurbanını, olanlar konusunda düşünmeye zorlar. Nükteli, ironik bir espri bizi durdurup anlamını çözmeye yönlendirir.⁹⁶ İronik anlatımın en önemli özelliklerinin başında eleştirel bakış bulunur.⁹⁷

Şaka konusuna gelirse: Sokrates öncesi düşünürlerin şakaya yönelik tutumu şöyledir; şaka ciddi bir savı daha kabul edilebilir kılmak için kullanılabilir. Bu görüşten yararlanan Platon kendi kuramını getirir ve ona yeni bir ad verir: “*Şaka kılıfı altında gerçeği söyleme.*” Tıp diliyle söylersek, şaka biraz şekerle kaplanarak acı bir ilacın yutulmasına olanak sağlar.⁹⁸ Platon isteksizce, yurttaşlarını eğitmenin bir yolu olarak şakaya izin verir. Aristoteles, gülerken aşağılık olan şeye ilgi gösterdiğimiz için, aşırı gülmenin iyi bir yaşamla uyuşmayacağına ısrar eder. Ayrıca şakacı tutumun insanı önemli şeylere karşı gayri ciddi yapacağı için kişinin karakterine zararlı olabileceğini söyler. Aristoteles şakalarda ipin ucunu kaçıranların adi soytarılar olduğunu düşünür.⁹⁹

Beşinci yüzyılda yaşamış olan ünlü Sicilyalı felsefeci Gorgias şakayla ilgili düşüncesini şu şekilde ifade eder: “*Rakibinizin ciddiliğini şakayla, şakalarını da*

⁹³ İ. Seçkin Aydın, “Yazılı İronik Metinlerin Anlamlandırılması Üzerine Bir Durum Saptaması: Köşe Yazısı Örneği”, ss.49-70, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013, Sayı:64, s.50.

⁹⁴ Aydın, a.g.m., s.50.

⁹⁵ Sanders, a.g.e., s.131.

⁹⁶ Sanders, a.g.e., s.75.

⁹⁷ Aydın, a.g.m., s.51.

⁹⁸ Sanders, a.g.e., s.115.

⁹⁹ Morreall, a.g.e., ss.9-10.

ciddiliğinizle öldürün.” Bu son derece önemli psikolojik iç görüyü Freud geliştirecektir.¹⁰⁰ Freud, mizah ile ilgili çalışmalarında “masum” ve “kasıtlı” şakalar arasındaki farkı vurgular. Freud’a göre, kelime oyunu ya da diğer zekice mizah türlerini masum şakalar olarak ele alsa da onun esas ilgilendiği, şakayı anlatanın olduğu kadar şakaya gülenin de bilinçaltı hakkındaki ipucu veren, maksatlı şakalardır. Freud’a göre iki tip maksatlı şaka vardı; düşmanlıkla ilgili olanlar, cinsellikle ilgili olanlar. Freud’a göre saldırgan şakalar, bastırılan dürtülerin dışa vurumudur. Bazı insanlara ya da insan gruplarına saldırmak için bilinçaltı istek duysak da, benliğimiz ve üst-benliğimiz genelde şiddetin dışa vurumunu engeller. Ama hakaret içeren iyi bir şaka, bu saldırganlık arzumuzu toplumsal olarak kabul edilen bir şekilde dışa vurmamızı sağlar.¹⁰¹

Freud şaka yapmayı, zekâ ya da başka zihinsel süreçlerden haz türetmeyi amaçlayan bir etkinlik olarak tanımlar.¹⁰² İnsan yorulmaz bir haz arayıcısıdır. Birey hazdan vazgeçmeyi istemez. Bu nedenle kendisine haz verici araçlar arar. Şakalar en büyük haz aracıdır.¹⁰³ Şakalar, düşmanımızda engeller nedeniyle açıkça ya da bilinçli olarak ortaya koyamadığımız can sıkıcı bir şeyleri kullanmamıza olanak verir. Şakalar, kısıtlamaları savuşturarak ve ulaşılmaz hale gelmiş olan haz için kaynaklar açacaktır.¹⁰⁴ Freud, şakalardaki düşmanca ve cinsel öğelerin bizleri ‘sınırlandırma’lardan kurtardığını ve ulaşılmaz olan zevkleri bize sunduğunu söyler.¹⁰⁵ Freud, şaka yaparken, bastırılmış ya da yasaklanmış duygu ve düşünceler için kullanılacak olan enerjiyi, komik durumlara tepki verirken düşünmek için kullandığımız fazla enerjiyi, mizah için ise, duygularımızca kullanılmayan enerjiyi harcadığımızı söyler.¹⁰⁶

Kara mizah kavramına gelirse: Kara mizah veya kara komedi, komedinin alt türlerinden biridir. Kara komedi, içinde hem trajedi hem komedi barındıran, ikisinin de özelliklerini taşıyan bir türdür. Türsel olarak gündelik hayata çok yakın olduğu söylenebilir. Tıpkı hayat gibi hem komik hem trajik anlar taşımakta; güldürdüğü sırada

¹⁰⁰ Sanders, a.g.e., s.109.

¹⁰¹ Burger, a.g.e., ss.129-130.

¹⁰² Freud, a.g.e., s.127.

¹⁰³ Freud, a.g.e., s.160.

¹⁰⁴ Freud, a.g.e., s.134.

¹⁰⁵ Morreall, a.g.e., s.45.

¹⁰⁶ Morreall, a.g.e., s.43.

ardından rahatlıkla şok edici bir görüntü sergileyebilmektedir. Kara komedilerde ağır basan özellik gülünçlükten çok dramdır. Kara komedinin bulunduğu özel noktada bu türe, ‘komik öğeler taşıyan dram’ da demek yanlış olmaz.¹⁰⁷ Kara mizah, yalnızca güldürmeyi amaçlamaz.

1.3. Mizahın İşlevleri ve Etkileri

Birçok araştırmacı tarafından incelenen mizahın birden çok işlevi vardır. Bu bölümde mizahın üç işlevini inceleyeceğiz, bunlar: Toplumsal İşlev, eğitici işlevi ve iyileştirici işlevdir.

İnsan komiğin tadını tek başına alamaz. Gülmemiz her zaman bir grupla birlikte ortaya çıkar. Gülmeyi anlamak için onu doğal ortamına, yani topluma yerleştirmek gerekir.¹⁰⁸ Mizah, insanın varoluşundan itibaren vardır. Yani insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Mizaha iki boyut itibariyle bakmak mümkündür. Bunlardan birisi toplumsal anlamda mizaha bakış, toplumsal açıdan mizahı değerlendirme; bir diğeri ise bireysel açıdan mizahı değerlendirmedir. Toplumsal açıdan bakıldığında, mizah toplumun kültürel derinliğini yansıtır. Toplumsal barışa ve hatta dünya toplumları arasındaki diyaloga katkıda bulunabilir. Sosyal hayata mizah renk katar ve mizah üretemeyen toplum paranoya üretir. Bireysel açıdan değerlendirildiğinde mizah bireyin hayatına renk katar, bireyi stresten uzak tutar. Ayrıca bireyin sosyal ilişkilerine de önemli ölçüde katkı sağlar.¹⁰⁹

Mizah, diğer insani zevkler gibi toplumsal bir olgudur. Hatta başkalarıyla birlikteyken bizi güldürebilen birçok şeye, yalnızken çok seyrek güleriz. Gülme'nin toplumsal boyutu da, onun bulaşıcı olduğunu gösterir. Gülmek, grup halindeyken bir füzyon reaksiyonu gibi yayılır. Bulaşıcı gülmenin, belki de en kesin kanıtı “gülme salgınları”dır. İnsanlar herhangi bir organik nedenden ötürü değil de, yalnızca

¹⁰⁷ Elif K. Demoğlu, “İskandinav Sinemasında Kara Komedi”, ss.743-749, **Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, s.744, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

¹⁰⁸ Bergson, a.g.e., ss.13-14.

¹⁰⁹ Önder Barlı, “Açılış Konuşması”, ss.1-2, **Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, s.1, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

başkalarının gülmesi yüzünden gülmekten katılabilirler.¹¹⁰ “Gülme salgını” tıp literatürüne geçmiş olan bir hastalıktır. İlk örneği, 1962 yılında Tanzanya’nın bir kasabasında 12-18 yaş arasındaki kız öğrencilerde görülmüştür. Kız öğrenciler gülme krizine yakalanmışlardır. Bu kriz önce tüm kasabaya sonra komşu kasabalara yayılmıştır. O kadar ki, okulların kapanmasına neden olmuştur. Bu gülme salgını yaklaşık yedi ay kadar devam etmiştir.¹¹¹ Gülmek bulaşıcı olmakla birlikte, toplumu bütünleştirici bir etkiye de sahiptir.

Farklı kültürlerden olan yetişkinler birbirlerinin mizah anlayışını değerlendiremezler, çünkü farklı dünya görüşlerine sahip olmaları aynı şeyleri uyumsuz bulmalarına yol açar. Bu yüzden bir fıkra başka bir dile çevrildiğinde komikliğini kaybedebilir. Bir insanın yaptığı espriyi anlamak için, öncelikle onun dünya görüşünü anlamamız gerekir. Değişik kültürlerin mizahını anlamamanın yanı sıra onların sıradan geleneklerini de komik bulabiliriz.¹¹² Margaret Mead, bir öyküsünde bu durumu çok güzel bir biçimde örneklendirir:

Bir Kızılderili, yeni ölmüş yakınının mezarına yiyecek gömer. Bu geleneğe şahit olan bir İngiliz, bu durumu çok komik bulur ve Kızılderili’ye alaylı alaylı sorar:

- “Ölünün gelip bunu yiyeceğini mi sanıyorsun?”
Kızılderili gülerek cevaplar:
- “Ölünün gelip senin koyduğun çiçekleri koklayacağını mi sanıyorsun?”¹¹³

Görüldüğü gibi çoğu zaman bir milletin güldüğü bir hadiseye diğeri gülmez. İnsanların komik bulduğu şeyler, tarihin çeşitli devirlerinde, aynı kültürü paylaşıyorlar bile, farklılıklar gösterir. Hatta aynı dönemde yaşayan insanlar arasında bile mizah anlayışı farkı bulunabilir. Mizah anlayışı; yaş, cinsiyet, eğitim vb. özelliklerine göre bireyler arasında farklılaşabilir.

¹¹⁰ Morreall, a.g.e., s.160.

¹¹¹ Habertut.com, Tanzanya’da Üç Kız Öğrenci Ne Başlattı? (30.11.2013). <http://www.habertut.com/tanzanyada-3-kiz-ogrenci-ne-baslatti.html> (06.02.2014).

¹¹² Morreall, a.g.e., ss.90-91.

¹¹³ Akt. Morreall, a.g.e., s.117.

Mizahın eğitici işlevi, “yanlış yapan bireye gülme” yoluyla kusurlu bireye ve diğer toplum fertlerine yanlış göstermek ve bu davranışın tekrarının önüne geçmektir. İslah edici mizahın en büyük savunucusu ise Bergson’dur. Öyle ki Bergson, kuramını mizahın ıslahçı yönü üzerine kurar. Bergson, komiğin bireyin kusuru olduğuna inanır. Gülme ise, toplumun uyumlu hale getirmek için kusurlu bireye verdiği cezadır.¹¹⁴

Mizahın bir diğer işlevi ise, “iyileştirme” özelliğidir. İnsanoğlu, sadece düşünmesiyle değil, gülmesiyle de diğer varlıklardan ayrılır. İnsanın sahip olduğu yetisinin bilişsel, fizyolojik, sosyal ve psikolojik olarak birçok yararının olduğu bilinmektedir.

Hippokrates hekimlere, ellerinin altında hastaları güldürebilecek, hasta veya rahatsız kimselerin gönlünü rahatlatabilecek iyi ve düzgün hikâyeler buldurmalarını öğütlemiştir.¹¹⁵ Kahkaha esnasında, gülme ile yüz kasları, göğüs ve karın abdominal kasları, bağırsak sistemi uyarılır. Kalp hızında ve tansiyonda yükselme olmasına rağmen, stresin atıldığı, anksiyetenin geçirildiği, sağlığa iyi geldiği bilimsel veriler tarafından kanıtlanmıştır.¹¹⁶ Mizah, ruhumuzun kendini korumak için kullandığı silahlardan biridir.¹¹⁷ Mizah akıl sağlığının korunmasında önemli bir rol oynadığı kadar, beden sağlığının korunmasında da önemli bir rol oynar.

Mizaha bu üç işlevinin dışında, başka işlevler de yüklenebilir. Yine mizahın önemli bir işlevi “yıkıcılık”tır. Mizahın bu özelliğine bir sonraki bölümde: Kitleler, İktidar ve Mizah da ayrıntılı olarak değineceğiz.

1.4. Kitleler, İktidar ve Mizah

Mizah, İsa öncesi yüzyıllardan beri, insanoğlunun bir yandan kabullenip içinde yaşamaya çalıştığı, bir yandan da değiştirmeye çaba gösterdiği toplumsal hayatına ve bu verili toplumsal hayatını, konumunu ona değişmez bir kader gibi göstermeye yönelik

¹¹⁴ Usta, a.g.e., ss.44-45.

¹¹⁵ Sanders, a.g.e., s.174.

¹¹⁶ Koçak, agm., s.4.

¹¹⁷ Morreall, a.g.e., s.146.

gelenek, töreler ve bağnaz düşüncelere karşı bir özgürleşme çabası olmuştur. Ciddi olanın, gücüne erişilmez olan iktidar sahiplerinin, onlara dayanak olan dar görüşlülüğün, bağnazlığın gülünçleştirilmesi, reel hayatın karşısında tek tek kaldıkları sürece boyun eğen sıradan insanların, topluca yüreklenme, nefes alma, bir çözüm arama çabası olmuştur.¹¹⁸

Tarihin yazılmasına katılmıyorsanız, hiç olmazsa onu silmeyi deneyebilirsiniz. Ne var ki, bunu yapabilmek için, fark edilmesi gereken bir nokta var: Gülme, iktidarın ince dokulu ağını ters-yüz edebilir, bu ağı birden görünür kılabılır, ama iktidarı katıksız bir vahşiliğe de dönüştürebilir, çünkü iktidarın son noktada gülmeye karşı söyleyebileceği hiçbir şey yoktur. İktidar gülmeye karşılık verdiğinde, salt fiziksel zora, yani –işkence, hapis, hatta ölüm- başvurabilir.¹¹⁹

Foucault'ya göre eğer mekân, iktidar ve bilgi ile ilgili söylemlerin gerçek iktidar ilişkilerine dönüştürüldüğü yer ise, bu özneleştirme kipinin işlediği yegâne mekân da bedendir. Öznenin kendi mekânı olan bedenine hâkim olması, bedenini denetlemesi ve beden bilincine ulaşması, iktidarın sürekli bedeni kuşatan pratikleriyle ve ürettiği bilgi biçimleriyle olmuştur. Şüphesiz ki bu pratikler de belirli ve somut mekânsal (tumarhaneler, hapishaneler vb.) odaklarda işler. Bu mekânlar, iktidarın bedeni “zincirlediği” yerlerden öte, iktidarın beden içinde mesafe kat ettiği, bedenler üzerinden işleyerek, öznellikler ve kimlikler ürettiği zeminlerdir. İktidar bu mekânlarda bedeni çalıştırır, denetler, davranışlara nüfuz eder, arzu ve hazla iç içe girer.¹²⁰

Kimlikler hem kişisel hem de toplumsal düzlemde ve belli dinsel, ahlaki, yasal, bilimsel vb. temellerde olumsuz, sakıncalı ya da arzu edilmez (örneğin dine ya da ahlaka aykırı, yasadışı, tehlikeli, patolojik, anormal vb.) olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmanın önemli pratik sonuçları vardır. Belli bir kimliğin toplumsal düzlemde olumsuz ve dolayısıyla arzu edilmez olarak sınıflandırılması, bu kimliğin tecrit, ıslah ve hatta yok etmek için oluşturulmuş pratiklere ehliyet verebilir ve bu pratiklerin gerçekleştirilmesi için gerekli kurumların varlığını meşrulaştırabilir. Bu tür pratikler kuşkusuz belli bir kimliği taşıyanları denetleme ve manipüle etmenin araçlarıdır.

¹¹⁸ Ünsal Oskay, **Tek Kişilik Haçlı Seferleri**, 1.Basım, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2000, s.25.

¹¹⁹ Sanders, a.g.e., s.45.

¹²⁰ Arpacı, a.g.m., s.141

Foucault modern toplumu, normalleştirme toplumu olarak tanımlar. Modern toplumda, belli deneyim ve kimlikleri sakıncalı ya da arzu edilmez olarak gösteren sınıflandırmalar yapılır. Normal kimliği manipülatif işlev taşır. Kimliklerin sınıflandırılması sadece betimsel bir süreç değildir. Çünkü bir yandan bu kimlikleri taşıyanların yaşamlarına yapılabilecek toplumsal bir müdahaleye ehliyet verirken, bir yandan da insanların kendi düşünce, duygu, eylem ve davranışlarını gönüllü olarak kısıtlamalarına neden olur.¹²¹

Kendi bedeninin “ahlak polisi” olan bir özleştirme sürecinden geçen bireyin, sürecin içerisine nüfuz eden iktidarı ayrıştırması güçtür. Foucault’ya göre iktidar bedene çizgiler çizerek onun sınırlarını belirler; “akıl” onu tanımlar; iktidar bilgi ve hakikat yayarak bedeni sürekli bir denetim odağına yerleştirir. Normal ve patolojik olan arasındaki ayırmadan hareketle bilim, bedeni normalleştirirken aynı zamanda beden, sürekli yeniden üretilen normal-anormal ikiliğinden beslenen bir istisna rejiminin içinde “özgürleşerek” iktidar ilişkilerine dâhil olmasına olanak tanır.¹²² Bu anlamda bedensel ihtiyaçların Ortaçağ da perhizlerle sınırlandırılması, Foucault’nun işaret ettiği beden-iktidar ilişkilerini anlayabilmemiz açısından önemli bir örnektir. Perhizler, insan bedenini potansiyel kaos ve karmaşa mekânı olarak gören Ortaçağ kiliselerinin söylemleriyle donatılmış yaptırımlardır. Ortaçağ da bu beden-iktidar ilişkisini kıran en önemli olay karnavallardır.

Karnavallar, kutsalı cismani olanla, yüceyi aşağı olanla, önemliyi önemsizle, bilgeliği aptallıkla bir araya getirir, birleştirir, ilişkilendirir ve bütünleştirir.¹²³ Ortaçağ’ın bütün ciddiliğini ve hiyerarşisini alt-üst eder.

Karnaval zamanı insanlar arasındaki tüm hiyerarşik ayrımlar ve engeller, gündelik hayatın belli norm ve yasaları, geçici de olsa askıya alınır. Ayrıca, gündelik hayatta mümkün olmayan, ideal, aynı zamanda gerçek bir tür iletişim kurulur. Maddi bedensellik ilkesi, yani insan bedeninin yeme, içme, dışkılama gibi edimlerin, cinsel hayata ait imgeler, karnaval zamanları alt-üst edilir. İktidar bu dönemde beden

¹²¹ Ferda Keskin, **İktidarın Gözü**, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 2012, ss.14-18

¹²² Arpacı, s.141

¹²³ Bahktin, a.g.e., s.239

üzerindeki tahakkümlerini kaybeder.¹²⁴ Karnavallar iktidarın mekânı ve bedeni yönetme pratiğinin askıya alındığı dönemlerdir. Bu dönem iktidarın körleştiği bir dönemdir. Kendini karnaval meydanına bırakan bedenin tüm değerlerinin sarsılması, bütün değerleri dönüştüren bir olaydır.

Mizahın özgürleştirici etkisini belki de en açık olarak görebileceğimiz alan politikadır. Espri yeteneği olan bir insan, kendisini kısıtlayan hükümet tarafından bile tamamıyla baskı altında tutulamaz, çünkü bu yeteneğe sahip olan bir insanın garip şeylere gülebilmeye yeteneği, bir yönüyle onu, eylem olarak değilse bile düşünce olarak, diğerlerinin üzerine çıkaracak ve özgürlüğünü korumasını sağlayacaktır. Mizahın özgür düşünceyi gerektirmesinden ve aslında özgür düşüncenin estetik deneyim için de gerekli olmasından ötürü, mizah yazarları ve sanatçıları baskıcı politik yönetimlerde hep istenmeyen kişi olmuşlardır.¹²⁵

Hitler, kendi yönetimi sırasında mizahın tehlikelerine karşı çok hassas olmuştur, birçok alınganlıklarının yanı sıra köpeklerini ve atlarını “Adolf” diye adlandıranları cezalandırmak için özel “Şaka Mahkemeleri” kurdurtmuştur.¹²⁶

Nietzsche’ye göre, insanları geleneksel ahlakın ötesine götüren, onları mutlak ve kesin olarak özgürleştirebilecek tek şey zincire vurulmamış, biçim bozucu gülmedir.¹²⁷ Nietzsche, karikatürün insanı özgürleştirdiğine inanır, bireyin normal görünüşün sınırlarını aşmak yoluyla bireyselliğini kazanabileceğini düşünür. On dokuzuncu yüzyılda toplumsal düzenin birçokları için bir hapisane haline geldiği, bu hapisaneden tek kaçış yolunun abartma, aşırılık ve genel olarak karikatür yoluyla hayatı olumlama olduğu kabul edilen yaygın görüş olmuştur.¹²⁸

Batı toplumu, tarih boyunca çok fazla toplumsal olay yaşadığı için mizah konusuna daha ılımlı bakar. Batı toplumunda demokrasinin gelişmiş olması ve hoş görünün egemen olması nedeniyle mizahçılara yöneltilen suçlamalar neredeyse hiç

¹²⁴ Bahtin, *Rabelais ve Dünyası*, ss. 43-45

¹²⁵ Morreall, a.g.e., ss.142-143.

¹²⁶ Morreall, a.g.e., s.143.

¹²⁷ Akt. Sanders, a.g.e., s.281.

¹²⁸ Sanders, a.g.e., ss.282-283.

yoktur. Ayrıca yasaları bu tarz davalara düşünce özgürlüğü kapsamında engel olmaktadır. Konuyla ilgili ünlü karikatürist Turhan Selçuk şunları söyler:

1830'larda Fransa'da karikatürcüler Kral Louis Philippe'nin kafasını armut biçiminde çizmektedirler. Kral buna çok kızar, ama dava açmak aklına gelmez. Yalnız daha da ileri gidip, kraliyet armasını armut biçiminde çizdiklerinde Philippe, küplere biner, dergiyi yere atıp çiğner ve " Allah kahretsin. Bu karikatürcüler beni öldürecek" diye bağırmaya başlar. O hırsıyla da dava açar. Düşünün bir kral, ona hücum eden karikatürcüler ve açılan dava. Buna karşın sonuç ilginç: Karikatürcüler mahkemede aklanır.¹²⁹

Selçuk, her şeyden önce mizahın, bir uygarlık, güven ve hoşgörü işi olduğunu söyler ve Batılıların, mizahi yazıyı, düzyazıdan daha da öte bir hoşgörü ile okuduklarını söyler. Bu düşüncesini şu şekilde örneklendirir:

Fransız Başbakanlarından Leon Blum, iktidarı sırasında, "Mizah çizerleri karikatürlerimi daha az çizer oldular. Sanırım siyasi hayatımın son günlerini yaşıyorum" diyerek kaygısını belirtmiştir. Ünlü İngiliz mizah çizeri Low, çalıştığı gazetede Churchill'i sürekli olarak buldog köpeği gibi çizerdi. Günün birinde Churchill, Low'a bir mektup göndererek şunları yazar: "Beni bir buldog köpeği gibi çiziyorsunuz; fakat fazla başarılı değilsiniz. Aslında benim yanaklarım, bir buldoğun yanaklarından daha sarkıktır. Umarım bundan sonra bu hatanızı düzeltirsiniz..."¹³⁰

¹²⁹ Turhan Selçuk, **Grafik Mizah**, Der: Turgut Çeviker, 1.Basım, İstanbul: İris Yayınevi, 1998, s.277.

¹³⁰ Selçuk, a.g.e., s.291.

Resim 1
William Churchill

Kaynak: <http://caricaturez.blogspot.com.tr/2010/12/winston-churchill.html>
(22.01.2014)

Batı dergi ve gazetelerinde devlet başkanlarını, başbakanları eşek, domuz şeklinde gösteren; çırılçıplak, gülünç hale sokan karikatürlere sürekli rastlanır, ama genel olarak dava açıldığı pek görülmemiştir.¹³¹

Türkiye’de ise benzer durumlar yüzünden siyasiler ve karikatüristler zaman zaman karşı karşıya gelmişlerdir. 9 Mayıs 2004 tarihli Cumhuriyet gazetesinde karikatürist Musa Kart’ın Türkiye’deki imam hatip liselerini “ip yumağı”, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ı da ipe dolanmış kedi olarak tasvir ettiği, “Kedi Kafalı” karikatürünün yayınlanmasıyla haber, düşünce ve kanaatleri açıklamada en etkili araç olan karikatür, bu sefer kriz aracı haline gelmiştir. Karikatürist Musa Kart hakkında Başbakan tarafından dava açılmış, davanın sonucunda Musa Kart beş bin TL tazminata

¹³¹ Selçuk, a.g.e., s.291.

mahkûm edilmiştir. Ancak tazminat kararı temyiz aşamasında Yargıtay tarafından bozulmuş ve daha sonra dava Yargıtay'ın gerekçeli kararı dolayısıyla reddedilmiştir. Yargıtay'ın gerekçeli kararında: “kedilerin birçok insanın evlerini ve yaşamlarını paylaştıkları sevimli varlıklar olduğu, bu nedenle kedinin bir aşağılama aracı olamayacağı” hükmü verilmiştir. Bunun üzerine *Penguen* mizah dergisi, mizahçılara açılan davayı eleştirmek için Başbakan'ı hayvanlara benzettiği “*Tayyipeler Âlemi*” başlığı ile yayınlamıştır. Bunun üzerine Başbakan, bu dergi hakkında da dava açmış ve “*Başbakanı hayvanla karikatürize etmek özgürlük değildir*” şeklinde açıklama yapmıştır. Ancak dava daha önce verilmiş olan Yargıtay kararına dayanarak reddedilmiştir.¹³²

Resim 2

Dava Konusu Olan Kedi Karikatürü

Kaynak: <http://www.wardom.org/dava-konusu-olmus-recep-tayyip-erdogan-karikaturleri-405395/> (12.12.2013).

¹³² Feridun Nizam, “Krizle Dönüşen Mizah; Türkiye’de ve Dünya’da Karikatür Krizleri”, ss.285-290, **Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.285-286, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’NİN TOPLUMSAL TARİHİNDE MİZAHIN YERİ

Aleksander Herzen, gülmenin tarihini yazmanın çok ilginç olacağını söylemiştir. Gülme ve gülmecenin tarihini yazmak, kuşkusuz ilginç, ancak zor bir iştir. Hele, mesele Türk gülmecesinin tarihini yazmaksa, bu da güç bir uğraşı haline gelmektedir. Çünkü Türk mizahı üzerine yapılan çalışmalar çok azdır.¹³³

Türk mizah tarihini ele alan en önemli eserlerden biri, Ferit Öngören’in “*Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*”dir. Öngören, bu eserde Türk mizahını, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet mizahı başlığı altında ele alır. Cumhuriyet öncesi Türk mizahını, Anadolu ile başlatır. Bu nedenle, önce Antik Anadolu mizahından söz eder. Ardından Cumhuriyet öncesi Türk mizahının kalan kısmını, Selçuklu Mizahı, Osmanlı Mizahı, Meşrutiyet Mizahı, Kurtuluş Savaşı’nda Mizah olarak dört bölümde; Cumhuriyet mizahını ise çoğunlukla onar yıllık devreler halinde inceler.

Bu bölümde, adı geçen yazarın değerlendirmeleri göz önüne alınarak daha farklı bir mizah tarihi haritası çıkarılacaktır.

¹³³ Usta, a.g.e., s.55.

2.1. Antik Anadolu Mizahı

Anadolu, geçmişinden bugüne, çok değişik kültürlerin yurdu olmuştur. Buna bağlı olarak, Anadolu'da zengin bir mizah birikimi söz konusudur. Antik Anadolu kültür ve mizahının, günümüze doğrudan bir etkisi olmamıştır. Bu nedenle, önemli motifleri, bir bilgi olarak belirlemekle yetineceğiz.¹³⁴

Anadolu mizahında karşımıza çıkan en eski motifler Hitit dönemlerini işaret ediyor. Hititler'de, *Purulli* törenleri, bol ürünü karşılama şenlikleri olarak, mizahın en eski biçimlerini sergiliyordu. İlbaharda yapılan ve ürün sevincini işaret eden bu eğlenceler, sınırsız bir şenliğin, dünyada bilinen en eski örneklerindedir. Bu çılgınca eğlenmeler, içki içmeler, her türlü bağımsızlık, Anadolu mizahının en eski kaynakları sayılabilir. Purulli törenlerinde bir yılanın öldürülüşü söz konusudur. Kötülüğün sembolü olan yılanın, içki içirilerek öldürülmesinden sonra, sevinç ve eğlenti başlar. Mizah, kötü güçler ile iyi güçleri gerçek hayatta olduğu gibi tasarlar, ancak sonuçları bakımından, olmadık çözümlere varabilir. Ne de olsa kötünün sembolü olan yılanın öldürülüşü bir eğlence, toplumsal bir kurtuluş simgesidir. Ancak yılanın öldürülüş biçimi (yılanın şarap içirilerek şişmesi ve geldiği deliğe sığmayışı) mizahi bir yaratışı işaret eder.¹³⁵

Hitit döneminden sonra karşılaştığımız mizah motifleri *Dionysos* ile ilişkilidir. Dionysos, Yunan Mitolojisi'nde bir tanrıdır. Bağ Bozumu Tanrısı olarak bilinir. Ancak, Helen Pantheon'una ters düşen bir tanrıdır. Olympos Tanrıları arasına sonradan katılmıştır. Dionysos'un birçok adı vardır. Hiçbir Olympos Tanrısı bu kadar çok isimle anılmaz, çok adlılık Anadolu Ana Tanrıçası *Kybele* ve *Artemis*'te görülür.¹³⁶

Euripides'in *Bakhalar* adlı eserinde Dionysos şöyle der: “İşte ben Zeus'un oğlu. Lidya'nın altın topraklarından geliyorum.”¹³⁷ Buradan da anlaşıldığı üzere, Dionysos Anadolu topraklarında doğmuştur. Doğumuyla ilgili birçok değişik öykü vardır. Zeus, Kadmos'un kızı Semele'ye âşık olur ve istediği her şeyi vereceğine dair

¹³⁴ Ferit Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, 5.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s.40.

¹³⁵ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.40.

¹³⁶ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, 6.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996, s.84.

¹³⁷ Erhat, a.g.e., s.43.

sözler verir. Hera tarafından akli çelinen Semele, Hera'ya yaptığı gibi kendisine de kur yapmasını ister. Bunun üzerine Zeus ateşten bir arabada görünerek şimşeklerini çakar. Semele'de korkudan ölür. Zeus, onun doğmamış çocuğunu alevler içinden kaparak baldırına gizler, zamanı gelince de oradan Dionysos doğar. Zeus tarafından evlat edinilen Dionysos, onun bedeninde tanrılaşır.¹³⁸ Dionysos sıradan bir varlığın değişime uğramış halidir.¹³⁹

Dionysos, yerleşik düzene geçmiş tarımla uğraşan halklar ve ülkeler arasında büyük bir saygınlık kazanmıştır. Dionysos'un egemen olduğu topraklarda karnaval benzeri şenlikler kutlanıyordu.¹⁴⁰ Ünlü komedyacı şairi Aristophanes, *Akharnalılar* adlı komedyasında, bu karnavallara dair bir sahne vermiştir.

“Sadece kırlarda yapılan bu eğlencelerin ilk örneği Pompe’lerde, alay şöyle kuruluyor: en önde başında sepetler dolusu sunular taşıyan genç kızlar yürür. Arkalarında bir sepet incir, bir testi şarap, bir bağ kütüğü ve bir teke taşıyan adamlar geçer. Alayın sonunda, Tanrı Dionysos’un ve bereketin sembolü deri ya da tahtadan ‘Phallos’ erkeklik organı taşıyan birkaç kişi yer alır. Alay yürürken Phallos ile temsil edilen Phallos adlı tanrısal varlığa ve Tanrı Dionysos’a sevgiler okunmaktadır. Alay yürürken, kaba saba, müstehcen el ve dil şakaları yapılır. Dionysos bayramlarında bu alayın çok kalabalık ve çılgın olanları yaşanır. Başta flüt çalan bir adamın arkasında, bol bol şarap içmiş ve acayip giyimlerle halk, açık saçık türküler söyleyerek, kaba ve müstehcen hareketlerle, ona buna sataşarak, kentlin ileri gelenlerini hicvederek dolaşırlar.”¹⁴¹

Gülme ve mizahın tarihsel kökeni olan “komedyacı”, Eski Yunan’da Dionysos şenliklerinden doğmuştu. Dionysos etkinlikleri bereket/üreme/çoğalmayı temsil eden ‘Phallos’ kutlama törenleridir. Aristoteles’e göre komedyacı, bu phallos

¹³⁸ George Thomson, **Tragedyanın Kökeni**, Çev: Mehmet H. Doğan, 2.Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 2004, ss.127-128.

¹³⁹ Mukadder Çakır, **Medya ve Modernlik**, 1.Basım, İstanbul: Parşömen Yayıncılık, 2013, s.296.

¹⁴⁰ Ferit Öngören, “Antik Mizah ve Dionysos”, ss.34-38, **Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi**, 1996, Sayı: 10, s.36.

¹⁴¹ Öngören, **Antik Mizah ve Dionysos**, s.35.

törenlerindeki şarkılardan doğar. Komedyanın kelime kökeni köy ve şehirlerdeki eğlencelerde söylenen ‘komos’ şarkılarıdır. Dionysos etkinlikleri, sınırsız bir karnaval ve halk eğlencesi biçimindeydi. Bu özellikler aynı zamanda eski komedyanın asal ögesini oluşturuyordu. Atina’da düzenlenen Dionysos ve Lenaea festivallerinde tragedyaya yarışmaları yanında komedyaya yarışmaları da yapılmaya başlanmış, kentin yöneticileri bu yarışmalarda hicvedilmiştir. Yunan mitolojisinde yaşamın, umudun, coşku ve şarabın simgesi olan Dionysos, sınırların dışında bir tanrıdır. Evrensel bir kaynaşma ve birleşme ritüelini içinde barındırır. Dionysos şenlikleri ‘Ben’den uzaklaşarak evrensele bağlanmayı gerçekleştirmiş; kutlama, şenlik, şarap, üzüm, coşku ve cinsellik gibi öğelerle bir tür ‘katharsis’ işlevi sağlamıştır. Dionysos insanı gülen, oynayan, coşkulan ve hüzünlünen trajik bir varlıktır.¹⁴²

Dionysos, Anadolu kaynaklı bir tanrı olması bakımından konumuz için önemlidir. Mizahın atası sayılan Dionysos’un bile atası durumunda bulunan *Sabazios* da Anadolu kaynaklıdır.¹⁴³ Sabazios, çok eski Frigya’lı bir tanrıdır. Sonraları Yunan dünyasınca da benimsenmiş ve coşkulu kültü Dionysos’un kine benzediği için Dionysos ile bir tutulmuştur.¹⁴⁴ Her iki tanrı, Anadolu kaynaklı olmasına rağmen, Batı mizahına kaynaklık etmiştir.

Frigya Kralı Midas’ın yaşamı ve ölümü üzerine birçok mitolojiler yazılmıştır. Bu mitolojiler Antik Anadolu mizahından önemli izler taşımaktadır. Çünkü kral Midas eşekkulakları ile tanınmanın yanı sıra, her tuttuğunun altın olması sonucu ölme tehlikesi geçirmesiyle ün salmıştır.¹⁴⁵

¹⁴² Avcı, a.g.m., s.83.

¹⁴³ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.41.

¹⁴⁴ Erhat, a.g.e., s.264.

¹⁴⁵ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.41.

Resim 3

Kral Midas'ın Kulakları

Kaynak:<http://sites.univprovence.fr/pictura/GenerateurNotice.php?numnotice=A5817> (14.01.2014).

Kral Midas'ın kulaklarıyla ilgili mitoloji şöyledir:

“Pan, Yunan mitolojisinde 12 Olymposlu'ya dâhil edilmeyen tanrılardan birisidir. Babası Hermes'tir. Doğduğunda çirkinliğinden dolayı annesi korkup kaçmış, babası da tanrıları eğlencisine diye Olympos'a götürmüştür. Apollo ve Pan arasındaki müzik yarışmasında “Pan” in yerini bazen “Marsyas” alır. Pan, müziğin, sanatın ve şiirin tanrısı olan Apollo'ya meydan okur. Apollo teklifi kabul eder ve dağ tanrısı Tmolos ve Phrygia kralı Midas'ın hakemliğinde yarışır. Dağ tanrısı Tmolos, ilk önce Pan'ın flütünden çıkan nağmeleri beğenmesine rağmen, Apollo'nun lirinden dinlediği müzik onu daha fazla mest eder ve Apollo'nun lirini, Pan'ın flütüne üstün kılar. Fakat Phrygia kralı Midas, sonucun adil olmadığını öne sürer ve Pan'ın flütünün daha iyi olduğunu öne sürer. Bunun üzerine sinirlenen Apollo, Midas'ın kulaklarını korkunç bir şekilde uzatır, gri kıllarla donatır ve sarkıtıp eşekkulaklarına çevirir. Bu rezil durumdan

saklamak için Midas mor bir şapka giyer. Saçlarını tıraş eden hizmetkârı bu olayı görür ve bu sırrı bir çukur kazarak toprakla paylaşmak ister. Kazdığı çukuru toprakla örter. İlerleyen yıllarda bu topraklarda yetişen kamışlar, her güney rüzgârı estiğinde bu sırrı fısıldamaya başlarlar ve Midas'ın sırrı her tarafa yayılır.”¹⁴⁶

Kral Midas ve Frig mitolojileri Anadolu topraklarında doğmuştur. Frigyalılar sahip oldukları konumun avantajlarından yararlanarak, ekonomi, sanat, mimari, teoloji ve müzik alanındaki birikimleriyle Yunanlıları etkilemişlerdir. Bu birikimler Yunanistan aracılığıyla Batı'ya taşınmış ve Frigya edebiyatı ve kültür dünyasını tüm dünya tanımıştır.

Antik Anadolu mizahının bir diğer önemli ismi *Sinoplu Diyojen*'dir. Sinizmin öncülerinden sayılır. Sinizm temeli Antik Yunan'a dayanan bir düşünce okulu ve hayat biçimidir. Sinik adının kökeninin Yunanca “köpek” anlamına gelen “*kunikos*”a dayandığı bilinmektedir. Kelimenin muhtemelen köpeksi davranışlarıyla bilinen Sinoplu Diyojen'e dayandığı tahmin edilmektedir. Bu görüşe göre terim Diyojen'in yaşam biçimini ifade etmek için kullanılmış olabilir. Sinizm başlangıçtan itibaren bir hayat biçimi olduğu kadar bir felsefe de olmuştur. Sinikler, geleneklerin doğal olmadığına ve mümkün olduğunca bunlardan kaçınılması gerektiğine inanırlar. Örneğin Diyojen ev yerine bir fiçıda yaşamıştır. Sinikler amaçlarını seçkin ve güçlü hale getirmek için, ironiyi etkin bir silah olarak kullanmışlardır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Fatih Mehmet Berk, “Phryglerin Mitolojik Etkisinin Edebiyata ve Sanat Dünyasına Yansımaları”, ss.101-116, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:6, 2011, ss.106-107.

¹⁴⁷ Elif Türkan Arslan, “Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Personelin Genel ve Örgütsel Sinizm Düzeyi”, ss.12-27, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı:13, 2012, ss.12-13.

Resim 4

Diyojen Dergisi Kapağı

Kaynak: <http://cartooncolors.blogspot.com/2013/11/turkiyedeki-ilk-mizah-dergisi.html> (15.01.2014).

Diyojen'in tarihe mal olmuş çok sayıda düşünsel sözü bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

- *Güpegündüz elinde lambayla dolaşırken kendisine ne yaptığını soranlara cevabı: Adam arıyorum, adam.*
- *Büyük İskender Korinthos'ta "Bir dileğin var mı?" diye sorunca, "Gölge etme, başka ihsan istemem" demiştir.*
- *Yeryüzündeki en iyi şey nedir? Diye sorduklarında, "hiir olmak" diye cevaplamıştır.¹⁴⁸*

Sinoplu Diyojen Anadolu mizahı için önemli bir figür olmakla birlikte, Osmanlı Dönemi mizahı içerisinde değerlendireceğimiz, ilk Türk mizah dergisinin de ismini taşıması açısından önem taşımaktadır.

Antik Anadolu mizahı tanıtılırken, *Noel Baba*'dan da söz etmemiz gerekiyor. Noel Baba, yeni yılın bir sembolü olarak, kişiliği ile kendisine özgü bir mizah karakteri olabilmıştır. Noel Baba'nın Anadolu mizahı ile ilişkisi şimdilik, Anadolu doğumlu

¹⁴⁸ Önder Deniz, "Tarihsel Ardalanın Destinasyon Pazarlamasında Ön Plana Çıkarılması: Diyojen, Amazonlar ve Sinop Üzerine Bir İnceleme", ss.227-241, *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı*, Karabük Üniversitesi, 06-09 Ekim 2011, s.236.

olmasından ibarettir. Anadolu mizahının antik dönemi tanıtılırken, önemli bir kişilik olarak karşımıza *Ezop* çıkıyor. Ezop'un Anadolu ve güneyli olduğu belgeniyor. Ezop Anadolu olduğu halde, Batı mizahına kaynaklıkemiştir. Antik Anadolu mizahı, Batı mizahının çekirdeğinde yer almasına rağmen, bu dönemlerden sonra gelen sözgelimi bir Selçuklu mizahında bu motiflerin izine rastlayamıyoruz. Bunun iki temel nedeni vardır. Söz konusu olan birinci neden, Antik Anadolu kültürlerinin bir çiftlik ve bağcılık kültürüne dayanması idi. Oysaki Selçuklu çobanlık üretim ilişkilerine dayalı, aşiret kökeninden geliyordu. Selçuklu yönetimiyle birlikte, daha önce ilkbaharda yapılan ürün kaldırma şenlikleri ve sonbahardaki bağ bozumu eğlencelerinin yerini; koç katma ve mesir eğlenceleri almıştır. İkinci nedeni ise şöyle özetlenebilir: Antik Anadolu, tarihinin pek az döneminde bağımsız bir kültür merkezi olabirmiştir. Çevre kültürlerin etkisine açık bir bölge olan Anadolu tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Yine geçiş bölgesi üzerinde yer alması nedeniyle de birçok medeniyetin işgali altında kalmıştır. Antik Anadolu, bu nedenlerden ötürü çevre kültürlerin bir sentezine ulaştığı dönemlerde yükselişe geçebilmiştir. Bu anlamda Selçuklu kültürü ve mizahı, yeni bir sentez olarak, değişik bir başlangıç olabirmiştir.¹⁴⁹

2.2. Selçuklu Mizahı

Selçuklu mizahı, Anadolu aşiret kültürünün bütün mizah çeşitlemelerini işaret eder. Kendisine özgü bir Selçuklu mizahından söz edilebilir. Bu mizah, bugün folklor niteliği ile geçerlidir. Masal, tekerleme, bulmaca, fıkra, şiir, hikâye gibi çeşitlemeleri ile Selçuklu mizahı, naif bir yapı taşır. Bu mizaha sarayın ve tarikatların sahip çıkmaması, onun ayırıcı başlıca niteliği gibidir. Selçuklu mizahı, Osmanlı döneminde de halk arasında etkin biçimde varlığını sürdürebirmiştir. Dede Korkut masallarında beliren mizah, Keloğlan masalları, bir de Nasrettin Hoca fıkraları Selçuklu mizahının başlıca örnekleridir. Selçuklu kültürünü ve buna bağlı mizahını, folklor açısından tanımaya yönelmek gerekir. Anadolu kültür ürünleri, Batı kültürünün tersine, hemen hemen bütünüyle aşiret yaşantısının bozulmamış tasvirini yansıtmaktadır. Anadolu folklor ürünleri, çobanlık terimleri ve kavramları ile örülüdür. Selçuklu kültürünün evrimini, politik ve sosyal kurumlarını açıklayabilen temel olgu; aşiretlerin yapısı, genel hareket

¹⁴⁹ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, ss.41-42.

süreçleridir. Bu anlamda, “kırdan-kente” bakışa geçiş süreci içinde değerlendirilebilir. Nitekim Dede Korkut masallarında beliren mizah, “kırdan-kıra” bakışın katıksız belgeleri iken, “kırdan-kente” bakışın ilk örneklerini Keloğlan masallarında bulabiliyoruz. Selçuklu’nun son döneminde ise, aşiret kişilerinin, yerleşik düzende uğradığı şaşkınlıkları, aldanmaları, kavrama güçlüklerini, sürekli yenilmelerini, Nasrettin Hoca fıkraları sergileyecektir.¹⁵⁰

Selçuklu’nun ilk evrelerinde yürüyen aşiret birlikleri, aynı zamanda ülkenin sahibi ve askeri örgütü olma niteliği taşımaktadır. Bu dönemde, Anadolu’da Rum, Ermeni, Gürcü feodalizminin egemen olduğu, Selçuklu Sarayı’nın topraklarını genişletmek için yanındaki aşiretlerle birlikte merkezi hükümetlerle savaştığı, göçebe kültürün etkisinde yaşanan bir devredir. Dede Korkut Hikâyeleri, içindeki birtakım gülmece unsurlarıyla Selçuklu’nun bu devirdeki mizahını temsil eder. Deli Dumrul hikâyesinde, tek tanrılı dinle yeni tanışan bir toplumun yaşadığı çelişkiyi ve bundan doğan mizahı, rahatlıkla izlemek mümkündür.¹⁵¹

IX-XI. yüzyıllar arasında Oğuzların başlarından geçen olayları konu edinen Dede Korkut Kitabı bu yönüyle geçiş dönemi eseri olma özelliğine sahiptir. Başka bir ifadeyle İslamiyet’in Türkler arasında yeni yeni kabul edildiği bir dönemde oluşan bu eserdeki anlatılarda dinin günlük hayata tam olarak yerleşemediği görülür. Kahramanların hem arı sudan abdest alıp salavat getirerek savaşa gitmeleri hem de eğlencelerde şarap içmeleri, İslamiyet öncesi bazı alışkanlıklarından vazgeçemediklerinin bir kanıtıdır. Dolayısıyla Deli Dumrul, Müslüman olmasına ve Allah’a inanmasına rağmen ölüm olgusunun İslami inanış çerçevesinde nasıl gerçekleştiğini bilmemekte ve dört büyük melekten biri olmasının yanı sıra can almayla görevli Azrail’i tanınamaktadır. Böylece İslamiyet’e geçiş döneminde karşılaşılan sorunlar irdelenerek Müslüman insanların bir yanda da İslamiyet öncesi alışkanlıklarını ve davranışlarını devam ettirmeleri ironik bir şekilde ele alınmıştır. Deli Dumrul, Azrail’i tanımadığı ve ölüm gibi bir olayın dinî kurallar çevresinde nasıl gerçekleştiğini bilmediği için komik duruma düşer. Burada komiğin insana dair unsurlarından biri olan bilgisizlik ve aptallığın mizaha kaynaklık ettiğini görürüz. Ölüm olgusu ve Azrail

¹⁵⁰ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.43.

¹⁵¹ Usta, a.g.e., ss.56-57.

kullanılarak Deli Dumrul'a cahilliğinden dönmesi yolunda mesajlar iletilmiştir. Buna rağmen Deli Dumrul, Azrail'e kafa tutup onu savaşmaya davet ederek kendini içinden çıkamayacağı bir duruma sürüklemiştir.¹⁵² Deli Dumrul Azrail'e şöyle der:

“Bre Azrail dediğiniz ne kişidir ki adamın canını alıyor, ya kadir Allah, birliğin varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göster, savaşayım, çekişeyim, mücadeleyim, güzel yiğidin canını kurtarayım, bir daha güzel yiğidin canını almasın.”¹⁵³

Anlatıda komiği ortaya çıkaran temel unsurlar incelendiğinde komiğin bilgisizlik, saflık ve aptallık üçgeninde elde edildiği görülür.

Selçuklu'da ikinci evre, Anadolu'nun aşiret birlikleri tarafından ele geçirilmesi, bütün feodal birliklerin yıkılmasından sonra başlıyor. Bu evrede bütün ülke, merkezden yönetilmekte, bütün çarşı ve kervanlar, sarayın güvenliği altında bulunmaktadır. Ancak, kısa bir süre sonra, feodal birikimin sağladığı esnaf ve zanaatkârlar ile tüccar tabakası, Selçuklu'nun başlıca ekonomi temeli durumuna gelecektir. Yaylalarında eski düğünlü dernekli bağısız yaşantısını sürdüren aşiretler, yörelerindeki kentlere saldırıp, yıllık ganimetlerini kaldırdıklarında bu akınlar eskisi gibi, yurdun genişlemesi gibi bir sonuç yaratmayıp, tam tersine devletin ekonomik temeli çarşıların yağması, büyük ticaret akımlarının ve geniş imar hareketlerinin aksaması gibi bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda devlet ve aşiret arasında köklü çatışmalar olmuştur. Selçuklu'nun kendi halkı ve askeri olan aşiretlere vuruşu, aşiretlerin kendi devletlerine, bu arada Arap ülkelerine ve Acem şahına yönelmeleri, Selçuklu'nun temel dramı olmuştur.¹⁵⁴

Kırdan şehre gelerek, padişahın kızıyla evlenmeye çalışan Keloğlan'ın maceralarını anlatan Keloğlan masalları, acı hadiselerle yoğrulan bu dönemin mizah ürünleridir. Masallarda Keloğlan, aşiretleri; padişah da Selçuklu Sarayı'nı simgelemektedir.¹⁵⁵

¹⁵² Ahmet Özgür Güvenç, “Dede Korkut Kitabında Mizah”, ss.157-180, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 2011, Sayı:46, ss.172-173.

¹⁵³ Güvenç, a.g.m., s.173.

¹⁵⁴ Öngören, **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, s.44.

¹⁵⁵ Usta, a.g.e., s.57.

Keloğlan yıllarca yönetimden dışlanan ve onun dışında kalan halk muhayyilesinin yarattığı tiplerden biridir. Keloğlan, halkı temsil eden genel bir tiptir. Fiziki görünüşü ve zekâsı arasındaki farkla da, toplumda imkânsıza ulaşmak isteyen insanın ideali olan Keloğlan, masallardaki gücün (padişahın) karşısında halkı temsil etmiş, Türk insanının zekâsını, aklını, başarısını, azmini, şansını ve saflığını en güzel şekliyle kendi üzerinde toplamış kişidir.¹⁵⁶

Keloğlan masallarında, Dede Korkut masallarında olduğu gibi masalsı ve gerçeküstü motifler çoğunluktadır. Ancak, Dede Korkut masallarındaki yer, olay ve kişi gerçekliği Keloğlan'da görülmez. Keloğlan masalları bütünü ile sembolik bir yapı taşır. Keloğlan, Dede Korkut masallarındaki canavarları, devleri bilek gücü ile öldürmez. Bu tip motifler, Keloğlan masallarında yok olmuştur. Yerine hile ve tuzakların gerektiği olağan görüntüler geçer. Keloğlan masallarındaki mizah da, zekâ ve kurnazlık oyunlarından türeyecektir.¹⁵⁷

Selçuklu'da üçüncü dönem, Selçuklu sarayının yıkılması ile Osmanlı sarayının kurulması arasında geçen süreyi kapsamaktadır.¹⁵⁸ Bu dönem, Anadolu Türklüğünün Moğol akın ve yağmalarıyla, iç kavga ve çekişmelerle, siyasi otorite zayıflığıyla, dahası kıtlık ve kuraklıkla perişan olduğu yıllardır.¹⁵⁹ Moğollara yenik düşmüş bir halkın, yerine getirilemeyen başkaldırma isteklerini, gülmece, alay yoluyla yerine getirdikleri bir dönemdir. Bu mizah, Selçukluların yıkılış, devriliş döneminin çürümüş ve kötülüklerle torkulaşmış ortamından fıskırmıştır. Halk silaha sarılıp deviremediği iktidarı, çürütüp yıkmak için onunla alay etmiş ve silahla yapamadığını mizahla yapmıştır.¹⁶⁰

Hemen her halkın aşiret düzeninden yerleşik düzene geçerken gösterdiği yapısal değişikliklere yol gösteren kişilerin olduğu görülmektedir. Ortadoğu'da peygamberler, Grek'te filozoflar ve bizde de tarikat önderleri vardır. Örneğin Yunus

¹⁵⁶ Tarık Özcan, "Modern Bir Öncü: Keloğlan", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Sayı:65, s.251.

¹⁵⁷ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.45.

¹⁵⁸ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.46.

¹⁵⁹ Usta, a.g.e., s.57.

¹⁶⁰ Aziz Nesin, *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*, 1.Basım, İstanbul: Akbaba Yayınları, 1973, s.47.

Emre ve Mevlana gibi. Ancak bunların hepsinden ayrı bir ulu var ki biz ona Hoca diyoruz. Nasrettin Hoca fıkraları bu dönem içerisinde çok önemli bir yer tutmaktadır.¹⁶¹

Resim 5

Nasreddin Hoca

Kaynak: <http://www.bilgiustam.com/nasreddin-hoca-kimdir/> (23.01.2014).

Mevlana ve Yunus Emre “gönlün”, Nasreddin Hoca da “akılın” sembolü olarak Anadolu’da Türk halk felsefesinin temelini oluşturan “akıl-gönül” birliğini yaratmışlardır. Onlar İslamiyet öncesi Türk toplumunun belleğini Anadolu’ya taşıyarak 13-14. asırda (zirve şahsiyetlerin ortaya çıktıkları dönem) yeni ve özgün bir sentez yarattıkları, medeniyetleri birleştirici, medeniyetler aktarıcı, atlatıcı” oldukları için ölümsüz şahsiyetlerdir. Nasreddin Hoca da Türk mizah ve eleştirel düşünce belleğini, düşünce dünyasını, dolayısıyla kültürünü geçmişten geleceğe taşıyan çok önemli bir

¹⁶¹ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.47.

şahsiyettir. Türk halk felsefesinin temel araştırma belleği, veri tabanı öncelikle Nasreddin Hoca fıkra belleğidir.¹⁶²

Mizahın temel dinamiğinin eleştirel düşünce olduğu pek çok araştırmacı tarafından açıklanmıştır. Eşeğine ters binen Nasreddin Hoca imgesi (imge, bellekten hareketle yeniden yaratılan görüntü olarak kabul edilmektedir) “dünyayı farklı yerlerden yorumlamanın, yaşamı tersinden okumanın, eleştirel bakışın” sembolüdür. Nasreddin Hoca fıkraları, doğal ve olağanda gizli mizahiliğin tersten okunarak belirginleştirilmesinden oluşur. Mizah, dolayısıyla Nasreddin Hoca fıkraları, yaşamın tekdüzeliğine var edici, yaratıcılığı geliştirici ve olumlu karşı çıkmayı, akışın dışına çıkarak kalıplaşmış yaşamların mizahiliğini belirginleştirmeyi ifade eder. Bu şekilde nesnelere dünyasından düşünceler dünyasına geçilmektedir.¹⁶³

Mizah, dolayısıyla Nasreddin Hoca, yaşamı eleştirel bakışla değerlendirmek konusunda dokunulmazlık ve özgürlüğe sahiptir. Mizah eleştirel düşünceyi, eleştirel düşünce de mizahı var eder ve besler. Bu kapsamda Nasreddin Hoca’yı eşeğine düz bindirme, hayatı herkes gibi algılatıp değerlendirtme, sıradanlaştırma çabalarının bilimsel değeri yoktur. Ters dönmüş dünya, festival ruhunun, dahası komedyanın, mizahın ve eleştirel düşüncenin, istedik ve özgün kültürel yaratımın sembolüdür. Çeşitli şekillerde gerilen yaşam, festival ruhu, mizah ve eleştirel düşünce ile yeniden canlanır ve doğal düzenine kavuşur. Yenilenme, dolayısıyla devamlılık için mizah ve eleştirel bakış vazgeçilmezdir. Bu kapsamda Nasreddin Hoca, yaşamı dengeleyen, dahası sağaltan bir aktördür.¹⁶⁴

Halk, Nasreddin Hoca’yı kendine sözcü seçmiş, onu XIII. yy. dan alıp kendi yüzyılına taşıyarak efsaneleştirmiş, bir Nasreddin Hoca geleneği yaratmıştır. Hoca’nın mizahı, ait olduğu sınıfın yani halkın mizahıdır. Nesilden nesile, kültürü kadar acısını da aktaran bir halkın mizahının yalnız eğlenme amaçlı olmayacağı muhakkaktır. Bu

¹⁶² Nebi Özdemir, “Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca”, ss.27-40, **Milli Folklor**, 2010, Sayı:87, s.28.

¹⁶³ Özdemir, a.g.m., s.29.

¹⁶⁴ Özdemir, a.g.m., s.30.

nedenle, dünyayı güldüren Hoca'nın gülümseyişinde bir hüznün, gülmeceğinde kara bir yüz vardır.¹⁶⁵

Selçuklu mizahının genel özellikleri, kısaca şöyle özetlenebilir: Selçuklu mizahı bir Anadolu mizahıdır. Osmanlı mizahı gibi bir İstanbul mizahı olarak kalmamıştır. Selçuklu mizahı, doğrudan bir halk mizahıdır ve folklor ürünleri arasında yer alır. Bu nedenle, bundan üç yüz yıl önceki bir Karagöz yapısını bilmediğimiz halde, çok daha eski bir dönemde kalan Selçuklu mizah örneklerini, halk arasında ya da dağdan, aşiret çadırlarından kelimesi kelimesine derleyebiliyoruz.¹⁶⁶

2.3. Osmanlı Mizahı

Osmanlı mizahını yapı taşları ve ana hatlarıyla sınırlandıracak olursak, sözlü ve yazılı mizah ayırımına gitmemiz gerekmektedir. Sözlü mizah, halk edebiyatı ürünleri; yazılı mizah ise divan edebiyatı ürünleri olarak değerlendirilecektir.

2.3.1. Osmanlı'da Sözlü Mizah

Osmanlı sözlü mizahı deyince akla ilk gelen, geleneksel halk tiyatrosudur ve bu mizah, başıboş, gelişigüzel ve şahsi bir gülmece değildir. Aksine, lonca örgütlenmeleri içinde gelişen sistemli bir mizahtır.¹⁶⁷ Her lonca, Osmanlı'da kendisini belirli tarikata bağlamıştır. Tarikatlar belirli bir dünya görüşünün okulu, yayıcısı, siyasi iktidara yönelmiş bir örgütleniş olarak, günümüzün hem üniversitelerini hem de siyasi partilerini karşılarlar. Tarikatlar, bu yönleri ile bütün Osmanlı kültür hayatını, bu arada mizahını da şartlandırmış ve yönlendirmiştir. Söz gelimi, Osmanlı mizahına damgasını vurmuş olan Karagöz oyunlarının loncası, İstanbul'da Kasımpaşa'da idi ve bu gösteriler başından beri Nakşibendi tarikatının güdümü altında yapılanmıştır. Bektaşilik, Sünni tarikatlar karşısında, Osmanlı imparatorluğu içerisinde ana muhalefet partisi yerine görülebilir. Bektaşilik, Sünni tarikatlar yanında gerek edebiyat, sanat, gerekse mizah alanında apayrı üsluplar geliştirmesini bilmiştir. Söz gelimi, Bektaşilik, bu muhalefet sonucu, yaygın bir hiciv ve mizah geleneğinin yaratılmasına ön ayak olmuştur. Ünlü

¹⁶⁵ Usta, a.g.e., s.57.

¹⁶⁶ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.48.

¹⁶⁷ Usta, a.g.e., s.58.

Bektaşî fıkraları bu sosyal örgütlenişin en bilinen örnekleridir. Bektaşilerde görülen bu köklü hiciv ve taşlama geleneğini diğer Sünnî tarikatlarda göremeyiz.¹⁶⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nda gülme hakkında araştırma yapmak oldukça zordur. Bunun başlıca iki nedeni bulunmaktadır. Bunun ilk nedeni Osmanlı İmparatorluğunun uzun soluklu bir imparatorluk oluşundan kaynaklanır. Altı yüzyıl hüküm sürmüş olan bu imparatorluğun çok geniş toprakları vardır. Balkanlardan Magrib'e, Kafkasya'dan İran Körfezi'ne kadar uzanan bu coğrafyada çok çeşitli insan toplulukları yaşamaktadır. Bu insan topluluklarının her birinin farklı gülmece biçimleri ve gelenekleri vardır. Bu yüzden tek bir gülmece biçimi yaratmak oldukça zordur. İkinci neden ise, bu konuda çok az çalışmanın yapılmış olmasıdır. Çoğu kişi, mizaha folklorik incelemeler açısından bakmakta, bu da olgunun tarihsel ve kronolojik anlamda değerlendirilmesini güçleştirmektedir.¹⁶⁹

Genel olarak, Osmanlı sözlü mizahının üç özelliğinden söz edilebilir. Birincisi, onun değişmez, durgun yapısıdır. Karagöz perdesi dokuz yüz yıllık Osmanlı yaşantısında, bazı ayrıntılar dışında hemen hemen hiç değişmeden sürüp gelmiştir. Loncalar tarafından tek tip ve belli bir öğretiye bağlı yetiştirilen mizahçılar, değişen toplum düzenine rağmen hep aynı rotayı izlemişlerdir.¹⁷⁰ Söz gelimi bir Karagözcü çırağı, Kasımpaşa'daki loncada, yıllarca alet sandığı taşımadan, ustanın binlerce oyununu seyretmeden kalfa bile olabilmiş değildir. Çırak, bu yorucu meşk işlemini sürdürürken, tarikatın basamaklarında da çile doldurması gerekir. Usta olup perdenin arkasına geçen Karagözcü, hem mesleğinde yetişmiş, hem de öğreti bakımından yeterli sınavları atmış demektir. Osmanlı toplumunda sanatçının bu sıkı güdümü ve sınavı sonucu yetişen genç kuşaklar, ustalarından gördüklerini uygulayan tek tip kişilikler olarak yetişmişlerdir diyebiliriz. Bu nedenle Osmanlı sanatçılarının daha biçimci olması kaçınılmaz bir sonuç sayılmalıdır. Hayali Karagöz perdesini aynı biçim ve sözlerle açmış, aynı merasimlerle bitirmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.50.

¹⁶⁹ François Georgeon, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gülmek mi?", *Doğu'da Mizah*, Çev: Ali Bertkay, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s.80.

¹⁷⁰ Usta, a.g.e., s.59.

¹⁷¹ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.51.

Osmanlı sözlü mizahının başlıca özelliklerinden biri de, onun çifte kültüre dayanmasıdır. Bu özelliği anlamak için Osmanlının hiyerarşik yapısına bakmak gerekir. Osmanlı toplumunda, biri saray ve ulemayı içine alan askeri zümre, diğeri vergi ödeyen ama idareye katılmayan müslim ve gayrimüslim zümre olmak üzere iki sınıf vardır.¹⁷² Bu açıdan bakılınca Karagöz, halkın ve onun kültürünün temsilcisi olmaktadır. Hacivat ise, lonca tarikat öğretilerinden geçmiş Divan Edebiyatı'nı, Osmanlı musikisini ve törelerini iyi bilen bir aydın tipini çizmektedir.¹⁷³

Osmanlı sözlü mizahının üçüncü özelliği, irticalen sergilenmesidir. Bu da, geleneğe uyduktan sonra Karagöz, orta oyuncusu, meddah için sonsuz özgürlük demektir. Yazılı bir metin olmaması, siyasi taşlama yapan oyunculara, hayalbazlara bir örtü görevi görür. Osmanlı sözlü mizahı, kesin bir güdüm altında bulunduğu halde, şaşırtıcı bir özgürlüğü de ifade etmiştir.¹⁷⁴

Osmanlı sözlü mizahının bu başlıca özelliklerinin dışında başka özellikleri de bulunmaktadır. Bu özelliklerden en önemlisi açık saçıklıktır. Mizahla açık saçıklığın, iç içe, yan yana bir konumu söz konusudur. Açık saçıklık, mizahı, mizah açık saçıklığı çağırmıştır. İlk mizah gösterilerinin ürün bolluğu ve bereket adına yapılması, çok geniş bir anlam taşımıştır. Bu tür şenliklerde kadın-erkek ilişkilerinin alabildiğine bağısız olduğu bilinir. Anadolu'da da aşiretlerin yaylaya çıktığında koç katma şenlikleri yaptıkları bilinmektedir. Bu şenliklerde kadın-erkek ilişkileri hoşgörü kazanmıştır. Bir kızın ardını tutan delikanlı, bir aşiret üyesinin gözünde, bir koçun bir koyunla ilişkisi gibi yeni kuzuların, yeni zenginliklerin izlenimini yaratmıştır. Bu şenliklerde mizah yeşermiştir. Bu açık saçıklık sözü edilen temizliği ile Selçuklu ve Osmanlı mizahında varlığını sürdürmüştür.¹⁷⁵ Bugün bile birçok ilimizde Mesir Eğlenceleri denilen ilkbahar şenliklerinde ve dini bayramlarda, kızlar ve erkekler özgürce tanışarak evliliğe dair ilk adımı atmaktadırlar. Bu tanışma olayının sık yaşandığı illerden biri de Zonguldak'tır. Zonguldak'ın Alaplı ilçesinde her yıl "Kızlar Bayramı" geleneksel olarak devam ettirilmektedir. Bu olayla ilgili Sabah gazetesinin ilgili haberi şöyledir:

¹⁷² Usta, a.g.e., s.59.

¹⁷³ Öngören, **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, s.52.

¹⁷⁴ Usta, a.g.e., s.61.

¹⁷⁵ Öngören, **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, ss.58-59.

“Zonguldak'ın Alaplı ilçesinde her Ramazan ve Kurban Bayramı'nın son gününde bir araya gelen gençler renkli görüntüler oluşturdu. İlçenin en işlek caddesinde yürüyen genç kız ve erkekler, birbirleriyle tanışmaya çalıştı. Halk arasında 'Kızlar Bayramı' olarak bilinen günde gençler en güzel kıyafetlerini giyerek Hükümet Caddesi'nde buluşuyor. Yaklaşık 700 metrelik caddenin bir ucundan öbür ucuna gidip gelen gençler yeni arkadaşlıklar edinmeye çalıştı. Yıllar önce kızlar bayramında tanışarak evlenen çiftler, bu kez bayrama çocukları ile birlikte gezmeye geldi. Özellikle erkekler, gruplar halinde gezen kızların peşine takılıp konuşmaya çalıştı. Erkeklerin kimisi ise cadde kenarındaki banklara oturup beğendikleri kızlarla göz teması kurdu.”¹⁷⁶

Osmanlı sözlü mizahının en önemli temsillerinden biri, *Hacivat* ve *Karagöz*'dür. Beyaz kumaştan yapılmış bir hayal perdesinde oynatılan iki boyutlu gölge tiyatrosu, Osmanlı imparatorluğu içinde önemli bir yer tutmuştur. Oyun adını başkahramanı Karagöz'den almıştır. Zararsız bir kaba güldürü gösterisinin ardında gizlenen hicivli özü Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılında, özellikle de toplumun orta sınıfları arasında büyük başarı kazanmıştır. Gölge tiyatrosu, tüm büyük bayramlarda ve kutlamalarda boy göstermiştir.¹⁷⁷

Osmanlı'da gölge tiyatrosu, birçok etnik kimliğin ve dil grubunun (kadın ve erkeklerin) bir arada bulunduğu İstanbul'da on altıncı yüzyıldan sonra hayat bulan ve birkaç yüzyıl boyunca gelişen özel bir etkinlik çerçevesidir. Karagöz gösterilerinin hayat bulduğu, beslendiği ana ortam İstanbul şehridir.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Sabah, “Kızlar bayramı renkli geçti”, 28.10.2012.

¹⁷⁷ Michele Nicolas, “Karagöz'de İnsanlık Komedyası”, *Doğu'da Mizah*, Çev: Ali Berktaş, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s.65.

¹⁷⁸ Daryo Mizrahi, “Ciddi Hayatın Komik Gölgeleleri Osmanlı'da Karagöz Oyunları”, ss.48-53, *Toplumsal Tarih*, 2009, Sayı:181, s.48.

Resim 6

Karagöz ve Hacivat

Kaynak: http://www.karagozevi.com/?d=karagoz_tarihcesi.html (25.01.2014).

İstanbul'un karmakarışık nüfusunun gelenekleri, örfleri ve adetleri, aşına tipleriyle gündelik yaşam hayal perdesinde betimlenir.¹⁷⁹ Oyunlar malzemesini büyük ölçüde şehir hayatının iki özelliğinden alır. Bu özellikler, konuşulan dillerin farklılığı ve kadın-erkek ilişkileridir. Evliya Çelebi İstanbul'da konuşulan 147 farklı dilden bahseder. İstanbul tarih boyunca çok dilli, çok dinli ve çok farklı etniklere sahip insanların yaşadığı bir şehir olmuştur.¹⁸⁰ İmparatorluğun bu kozmopolit yapısı hayal perdesine de yansımıştır. Bazı etniklerin lehçeleri ya da dil özellikleri komik bir etki yaratmıştır. Bunun yanı sıra pek çok bölgesel kişilik de vardır. Bu etniklere ve bölgesel kişiliklere örnek verecek olursak; Yahudi, Arnavut, Ermeni, Laz, Kayserili Tüccar, Kastamonulu Himmet Baba, Arap vb. dir.¹⁸¹

İstanbul'da kadın-erkek ilişkilerinin temeli haremlik selamlık ayırımına dayanmaktadır. Kadın ve erkeklerin geleneksel düzeni bozacak davranışlarına sınırlamalar getirilmiştir. Sokakta sınırlandırılan kadın-erkek ilişkileri hayal perdesinde

¹⁷⁹ Nicolas, a.g.m., s.67.

¹⁸⁰ Mizrahi, a.g.m., s.48.

¹⁸¹ Nicolas, a.g.m., s.73.

tersyüz edilmiştir. Merkezi bir biçimde idare edilmeye çalışılan düzen hayal perdesinde çöküşe uğramıştır. Bu çöküş komedinin ana unsurunu oluşturmuştur. Sokakta birbirinden uzak tutulmaya çalışılan iki cins perde de mütemadiyen tam tersi senaryolarda yer almış ve bir sürü macera kadın-erkek yakınlaşması üzerine kurulmuştur. Bu tezdin sonucunda gerçekleşen gülme, insanların gündelik hayattan uzaklaşmalarını sağlayarak arınmalarını sağlamıştır. Birçok araştırmacıya göre, Karagöz bazı oyunlarında sahneye sembolü fallus olan şehvet tanrısı Lamsacus'un takım taklavatıyla çıkmış ve açık saçık sahneleri seyircinin önünde canlandırmıştır.¹⁸²

Birçok Avrupalı seyyah, bu açık saçıklık karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Çünkü Karagöz oyunlarının temsili, karışık bir seyirci kitlesi karşısında yapıyordu. Her yaştan, her etnikten kadın, erkek ve çocuk seyircilerin gözleri önünde sergilenen bu müstehcenlik Avrupalı seyyahları şaşkına çevirmiştir.¹⁸³

Osmanlı imparatorluğu yıkıldıktan sonra, Batı kültürünün girişi ve daha sonra da radyonun, televizyonun ve sinemanın etkisiyle insanlar geleneksel halk sanatlarına yüz çevirmişleridir. Bu durumun olumsuz sonuçlarını ilk yaşayan gölge tiyatrosu olmuştur.¹⁸⁴

2.3.2. Osmanlı'da Yazılı Mizah

Osmanlı'da yazılı mizah dönemi, Divan edebiyatından Meşrutiyet'e kadar olan dönem kapsar. Bu bölümde incelenecek olan konu Divan edebiyatındaki gülmece ürünleridir.

Bu dönemde, yazılı mizah örneklerinin divan edebiyatı çatısı altında verildiği görülmektedir. Mizah (müzah), zümre edebiyatında genelde hezl, hicviye ve latife türlerinde; kaside, gazel, murabba, muhammes, kıt'a, terkiib-i bend biçimlerinde görülür. Hezl, şairlerin ünlü bir gazelin veya kasidenin vezninde ve kafiyesinde, yaşadıkları çağın kişileri ve olaylarıyla alay ettiği şiirlerdir. Divan edebiyatında en çok görülen mizah türü ise hicviyedir. Methiyenin zıttı olan hicviye, bir kimseyi yermek için yazılan

¹⁸² Mizrahi, a.g.m., ss.50-52.

¹⁸³ Georgeon, a.g.m., s.84.

¹⁸⁴ Nicolas, a.g.m., s.77.

eserdir. Divan şairleri, hiciv oklarını toplumsal sorunlardan çok, kişilere yöneltirler. Divan mizahının, bilhassa hicvinin en belirgin niteliği müstehcenlik ve küfürdür. İçinde sövgü ve açık saçıklık olmayan eserlerin sayısı azdır.¹⁸⁵

Divan edebiyatının en önemli hicviyelerinden biri, 15. yüzyıl şairlerinden Şeyhi'nin mesnevi biçiminde yazdığı “*Har-nâme*”dir. Edebiyatımızda mizah alanında yazılmış ilk örneklerden ve bu sahanın şaheseri kabul edilen *Har-nâme*, temiz bir Türkçe ve mizahi bir üslûpla yazılmasının yanı sıra sosyal tenkit içermesi yönüyle de son derece önemlidir. *Har-nâme*, taşıdığı satirik (yergi) hüviyetle devrinin sosyal tenkidini ince, temiz ve bayağılığa kaçmayan alaycı bir üslûpla yapmıştır. Şeyhî, fabl örneği olan eserinde insanlara söyletmek istemediği sözleri daha saf ve hadiseleri idrak üstüne taşımada mazur olan hayvanlara söyletmiştir. Hayvanların ağzından insanın dünyasına ayna tutan şair, hayal ile gerçeği yüzleştirmiş; mizah ile şiiri, övgü ile yergiyi sembolik bir anlatımla karşı karşıya getirmiştir.¹⁸⁶

Bu mesnevide Şeyhi, “*zaif ü nizar*” bir eşek ve “*gerlü göğüz*”lü öküzler aracılığıyla, sosyal eşitsizliği tenkit eder.¹⁸⁷ Hikâyenin özeti şu şekildedir:

“Eserde yük çekmekten muzdarip zayıf, çelimsiz ve hastalıklı bir eşek konu edilmektedir. İşi odun ve su taşımak olan bu eşek, işinden bıkmış halde gece gündüz dert içinde yaşamaktadır... Bir gün sahibi ona acır, üstünden palanını alıp otlığa salıverir. Eşek, otlakta kılını çeksen yağtı damlayacak kadar besili öküzler görür. Boynuzları aya benzeyen, yular ve palan derdi de olmayan bu öküzlere hayran kalır. Eşek bir kendi halini bir de öküzleri düşünüp yaradılıştta -hayvan olarak- eşit oldukları halde kendilerinin boynuzdan mahrum olmalarını anlayamaz ve bu durumu haksızlık olarak düşünür. Bu düşüncelerle öküzleri seyrederken aklına eşeklerin piri olarak bilinen güngörmüş, akıllı, hikmet ehli, bilge eşeği hatırlar. Bu işin sırrını bilse bu pir eşek bilir düşüncesiyle ona başvurur. İhtiyar eşek kendisine şu cevabı verir: “Allah öküzleri rızık sebebi olarak

¹⁸⁵ Usta, a.g.e., ss.66-68.

¹⁸⁶ Mehmet Özdemir, “*Har-nâme*’nin Tahkiye Dışındaki Bölümlerine Şekil ve Muhteva Açısından Bakış”, ss.68-82, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, Sayı:5, s.70.

¹⁸⁷ Usta, a.g.e., s.69.

yarattı; onlar gece gündüz arpa buğday işleyip harmanda çalışarak insanlara faydalı olurlar. Bu işlerinden dolayı başlarına devlet tacı (boynuz) konulmuş ve içleri dışları yağ ile dolmuştur. Hâlbuki bizim işimiz odun taşımaktır. Yaptığımız işi kıyaslarsan, aslında bize kuyruk ve kulak bile fazladır”. Bilge eşeğin bu sözlerini duyan zavallı eşek oradan kederli bir biçimde ayrılır. Ayrılırken de bu işin aslı kolaymış diye düşünür... Tarlaya dalıp ekinleri aşkla yemeye başlar. Aç eşek ekinlere öyle saldırır ki kısa zaman sonra ekin tarlası kara toprağa döner... Eşeğin tiz perdeden anırması ekin sahibinin kulağına kadar gelir. Tarlasına gelip de ekin yerine kara toprakla karşılaşan tarla sahibi, eşeğe bağırp çağırarak yetinmeyip sopayla dövmeye başlar. Dövmekle de hırsını yenemeyince eşeğin kuyruğunu ve kulağını keser. Tarla sahibinin elinden zor kurtulan eşek kaçarken yolda akıl danıştığı bilge eşeğe rastlar. Bilge eşek, can derdine düşüp yolunu şaşırılmış eşeğe halini sorar. Zavallı eşek bir âh çeker ve şöyle der: “Gerçek olmayan şeyi isteyerek haktan ayrıldım. Boynuz umdum, kulaktan ayrıldım.”¹⁸⁸

Hikâyede, ince bir mizah ile insani zaafılar hicvedilmekte; teşhis ve intak* sanatının gücü de kullanılarak, hak ettiklerinden fazlasını talep edenlerin düşeceği komik ve acınası durum anlatılmaktadır. Hikâyeye, herkesin yaptığı iş kadar refahı hak edeceği bir sosyal adalet anlayışının savunulmasıyla sonuçlanmaktadır. Hikâyenin kurgusuna farklı açıdan bakıldığında, toplumdaki hemen herkes ve her şey hicvedilerek gerçekleştirilen toplumsal bir eleştiri ile toplumun bir “hayvanlar toplumu”na aktarıldığı görülecektir. Hikâyenin kahramanı olan ve sınıf değiştirmek isteyen eşek, rahat içinde gördüğü öküzlere özenir ve onlar gibi olmak ister. Akıl danıştığı bilge eşek ise değişime karşı, statü taraftarı olan bir anlayışı temsil eder. Sonuçta kaderini değiştirmek isteyen eşek bedelini kulak ve kuyruğunu kaybederek ödemiş olur. Bu hikâyede geçen her varlığın, eski toplum yapısında karşılığı olan bir kitle ya da kişiyi temsil ettiğini düşünüp öylece yorumlamak gerekirse; “eşek” halkı, “pir eşek” bilginleri, “öküzler” yöneticileri, “tarla sahibi” ise padişahı temsil eden bir alegoride düşünülebilir. Temsil ettiği unsurları bakımından dikkate alındığında hikâyenin, bugünün toplumunda

¹⁸⁸ Özdemir, a.g.m., ss. 76-77.

*İntak: Kişileştirilen bir varlığın konuşturulması sanatıdır.

karşılığı olan halk, yöneticiler, aydınlar ve bunların birbirleriyle ilişkileri bağlamında güncelliğini koruduğunu görebiliriz.¹⁸⁹

2.3.3. Meşrutiyet Mizahı

Meşrutiyet mizahı da bir imparatorluk mizahıdır. Bu nedenle Osmanlı mizahının ikinci dönemi olarak kabul edilir. Ancak bu dönem çok önemli farklarla diğerinden ayrılır. Birincisi yazılı basın ortaya çıkmıştır, ikincisi de artık tarikatların değil partilerin etkinliği ön plandadır. Meşrutiyet döneminde geleneksel Osmanlı mizahı ve Batı tarzı mizah bir arada görülür. Karagöz, meddah ve ortaoyunu artık halk mizahı haline gelmiş, aydınların tarzı olan mizah ise Batı tarzı mizah dergileri, kantolar ve Direkler arası eğlenceleri olarak belirmiştir.¹⁹⁰

Cemal Kutay, Türk mizahında basın devrinden önce 1870’li yıllara kadar, göz ve kulak devrinden bahseder. Osmanlı’da Mizah adlı eserinde, Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk mizah dergisinin 1870’den tam kırk yıl önce, 1830’da, Sultan II. Mahmud’un çok sevdiği musahipleri Said ve Ali Beylerce çıkarılmak istenildiğinden bahseder. II. Mahmud, şakayı seven, zarif bir padişahtır. Sultan II. Mahmud giriştiği bütün yenileşme hareketlerine rağmen, devlet içerisindeki tutucu düşüncüyü değiştirememiştir. Bu yüzden de döneminde mizah dergisi çıkarılamamıştır.¹⁹¹

Osmanlı halkı, ilk kez Tanzimat döneminde bir mizah basınıyla karşılaşır. Mizah basını, bu devreye damgasını vurur ve yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmaz; Anadolu’da da kendine okuyucu bulur.¹⁹²

Osmanlı yergi basınının tarihini iki devreye ayırmak gerekmektedir: yergi basınının doğuşu (1870-1877) ve 1908 Jön Türk devrimi sonrasındaki çok hızlı gelişim dönemi. Bu dönemler, mizah ve yerginin sansür edildiği ve yurt dışına sığındığı Abdülhamit saltanatıyla birbirinden ayrılmaktadır.¹⁹³

¹⁸⁹ Özdemir, a.g.m., s.77.

¹⁹⁰ Öngören, **Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, s.60.

¹⁹¹ Cemal Kutay, **Osmanlı’da Mizah**, 1.Baskı, İstanbul: Acar Bilgi Merkezi Yayınları, 2013, ss.21-22.

¹⁹² Usta, a.g.e., s.69.

¹⁹³ François Geogron, “İstanbul’un Aynası Osmanlı Yergi Basını”, ss.46-52, Çev: M. Emin Özcan, **Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi**, 1996, Sayı:10, s.47.

İlk mizah dergisi Teodor Kasap tarafından 1870 yılında çıkarılan “*Diyojen*”dir. Diyojen, mizah basınının öncüsü olur ve onu 1871’de *Hayal*, 1872’de *Çingiraklı Tatar*, 1873’de *Latife ve Kamer*, 1874’te *Şafak ve Kahkaha*, 1875’te *Geveze ve Meddah*, 1876’da *Çaylak* dergileri izler.¹⁹⁴

Osmanlı basın hayatı, ilk mizah dergisine Fransa’dan 246 yıl sonra Diyojen ile kavuşmuştur. Diyojen’de Namık Kemal ve Mehmet Ali Bey’in de yazıları çıkmıştır.¹⁹⁵ Adını ikibinbeşyüz yıl kadar önce Sinop’ta doğmuş çileci düşünür Diyojen (Diogenes)’den alan derginin sloganı da onunla aynıydı: “*Gölge etme başka ihsan istemem*”. Toplumsal değerlerin birçoğunu umursamayan, alaycı ve kötümser (Kinik) bir felsefeci olan Diyojen’in görüşlerini ve eleştiri anlayışını o günün Osmanlı toplumuna uyarlayan ve ciddi bir muhalefet yapan dergi haliyle kapatılmıştır. Diyojen yayımlandıktan sonra, geniş tepkilere yol açmış, hatta mizahın yasaklanması için kanun teklifinin mecliste görüşülmesine neden olmuştur.¹⁹⁶

Namık Kemal’in hemen hemen hiçbir biyografisi, Diyojen ve *Hayal*’de yayınlanmış mizahi şiirleri, edebi söyleyişi ile hiciv ve tehzillerinin (alaya alma) üzerinde durmaz. Namık Kemal, Sultan Hamid tarafından, 1878’den, ölüm tarihi 1888’e kadar on yıl boyunca Akdeniz adalarında siyasi sürgün olarak dolaştırılmış ve İstanbul’a girişi yasaklanmıştır. Bu on yıllık sürede Namık Kemal, Diyojen ve *Hayal*’deki yazılarına devam etmiştir. Osmanlı mizahının ilk üstatları, iyi tarih bilen kültürlü kişilerdir. Namık Kemal, *Hürriyet* ve *İbret*’teki birçok yazısında Makyavel’in *Hükümdar* adlı eserini incelemiştir. Namık Kemal, Diyojen’de yayınlanan bir yazısında cehennemde olduğuna inandığı Makyavel’i ziyaret eder, onunla sohbet eder. Bu sohbet sırasında döneminin önemli kişilerine zarif iğnelemeler göndermesi yapar.¹⁹⁷ Bu karşılıklı konuşmayı Diyojen’in 2 Ağustos 1870 tarihli sayısından örnekleyecek olursak:

¹⁹⁴ Usta, a.g.e., s.70.

¹⁹⁵ Kutay, a.g.e., s.33.

¹⁹⁶ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.60.

¹⁹⁷ Kutay, a.g.e., ss.39-42.

Diyojen: - Koca Makyavel! Neden böyle kibarca oturuyorsun. Yoksa zebanilere zulüm üstadı mı oldun?

Makyavel: - Biçare Diyojen... Kitap ve fikirlerimin acısı hala yüreğinden çıkmamış. Biliyor musun? Acaba ben kitaplarımda zalimlere nasıl gayelerine erebileceğinin yolunu mu göstermek istedim? Yanılıyorsun... Benim muradım zulümlerin sebeplerini ortaya koyup halkı uyarmak değil mi idi? Neden hala bana kindarsın?...

Diyojen: - Pek ala... Söyle bakalım ey koca Makyavel, sen bir adamı başından def etmek istediğin zaman ne yapardın?

Makyavel: - Ne demek? Bundan kolay ne var? Bulduğum yerde cellat mı yok, iftira için satın alınacak vicdansız mı yok, bıçak sallayacak kiralık katil mi yok, zindan mı yok, dinsiz diye eline vereceğim engizisyon papazı mı yok? İlahi Diyojen... Bir de filozofum diye övünürsün. Bir ülkede hükümet olur da onun zulme kayacak bir tarafını yaratmak bu kadar zor mu olur? Hele benim için...

Diyojen: - Değil zulümler ustası, değil! Sen, celladsız, zindansız, işkencesiz iş görmem dedin. Amma şimdi senin yerinde olanlar zulmü daha zarif ve edibane yapıyorlar, adamı görmek istemedikleri yerden bol maaşlı vazifelerle dışarı atıyorlar, gittiği yerde parasını vermeyip aç bırakıyorlar, çoluk çocuğuna tazyik ediyorlar, bunlarda kâfi gelmedi mi bir hastaneye gönderip deli raporu aldırıyorlar. Bunlar senin devrinde var mıydı? Sen bu yolları gösterdin mi?

Makyavel: - Sus Diyojen, sus... İşte şimdi hasedimden kahroluyorum: Demek boynuzlar kulağı bir daha geçti ha!...¹⁹⁸

¹⁹⁸ Kutay, a.g.e., ss.43-44.

Ali Bey, Türkçe'nin ilk mizahi sözlüğü *Lehçe-tül Hakayik*'ı ve Batılı anlamda ilk hikâye olan *Seyyareler*'i yazarak mizah sahasında bir ün sahibi olur. Adı geçen sözlük, 350 kadar kelime ve tanımlamanın sözlüklerde ifade edilmeyen, fakat hayatta yer bulan bazı anlamlarını ince esprilerle anlatır.¹⁹⁹ Bu sözlükten bazı kelimelere örnek verecek olursak:

İstikbal: Bazı milletlerde gelecek anlamına... Bizde ise büyük adamları karşılamada kullanılır!

İnşaallah: Nezaketle verilen red cevabı.

Aferin: İhsanların ve ikramların en ucuzu.

Barbar: Topu icat etmeyenler!

Tokat: Bin bir nasihattan evla olan tesiri kesin ilaç.

Cüce: Büyük adamların yakından görünüşü.

Rüşvet: Hizmet mukabili hediye. Devletin cazibesi.

Sirkat: Hırsızlık mı? Çalınan ne? Ekmek mi? Vay utanmaz herif vay! Milyon mu? Aşk olsun hünerli adama!

Torpil: Uzaktan merhaba!

Âlim: Bir şey bilmediğini bilen.

İlim: Açlıktan ne haber.

Moda: Maymunların Tanrıçası.

Yaş: Kadınların saklamayı başardıkları tek sır.²⁰⁰

1870 yılından 1877 yılına kadar Osmanlı yergi basını kente ve kent sakinlerine önemli bir yer ayırmaktadır. Yergi basını da en sık yinelenen görüntü tam anlamıyla çamura batmış bir İstanbul kentidir.²⁰¹

¹⁹⁹ Usta, a.g.e., s.74.

²⁰⁰ Kutay, a.g.e., ss.46-48.

²⁰¹ Georgeon, *İstanbul'un Aynası Osmanlı Yergi Basını*, s.49.

Resim 7

Diyojen - 26 Mayıs 1872

Kaynak: Georgeon, *İstanbul'un Aynası Osmanlı Yergi Basını*, s.47.

Bu resim, yüzyılı aşkın bir zaman önce, İstanbul'da çıkan bir yergi gazetesi olan *Diyojen*'de yayımlanmıştır. Karikatürde yoğun ve şaşkın bir kalabalığın gelip gittiği, Avrupa kostümleriyle Doğu giysilerinin birbirine karıştığı bir sokak tasvir edilmiştir. İçinde yolcuların üst üste yığıldığı iki katlı bir atlı tramvay sokağa girmektedir. Ön ayaklarını havaya kaldıran atların önünde, bir adam değnekle kalabalığın ortasında araca yol açmaktadır. Gelip geçenlerin telaşa kapılıp kaçmaya çalıştığı sokakta tramvayın altında birkaç kişi ezilmiş durumdadır. Resmin altında “*Güya devlet merkezi ile çevresindeki ulaşımı kolaylaştırmak pek de gerekliymiş de*” gibi alaylı bir yorum yapılmaktadır. Kent, kent görünümleri ve kent yaşamı Osmanlı yergi basını ve karikatüründe öncelikli bir yer almıştır.²⁰²

²⁰² Georgeon, *İstanbul'un Aynası Osmanlı Yergi Basını*, s.46.

Osmanlı imparatorluğunda gülmeyi yaratan unsur bu dönemde, gelenekler ile yenilik arasındaki çatışmadır. Osmanlı imparatorluğuna sokulan modern unsurların kötü işlemesi ya da hiç işlememesi mizah dergilerinin temel konuları arasında yer alır. Mizah basınıyla birlikte yeni bir gülme türüyle karşılaşırız: Bu artık meddahların ya da Karagöz'ün komik hikâyelerinin yol açtığı halk gülmesi değildir. Belli bir kültür düzeyi olan okurların gülmesi söz konusudur. Bu eleştirel, hatta öz eleştirel bir gülmedir; bilinçli olarak acı ya da alaycıdır; modernleşmenin getirdiği düş kırıklıkları karşısında gözü açılmış bir gülmedir. Aynı zamanda yıkıcı, devlet için artık tehlikeli hale gelen bir gülme söz konusudur.²⁰³

Resim 8

Zincire Vurulmuş Karagöz

- Nedir bu hal Karagöz?
- Kanun dairesinde serbesti Hacivat!

Kaynak: http://fikrimwar.blogspot.com.tr/2009_04_01_archive.html
(29.01.2014).

²⁰³ Georgeon, a.g.m., ss.92-93.

Hayal'de çıkan bu karikatür, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek Mebusan Meclisi'ni kapatan Abdülhamid'e eleştiri olarak yayınlanmıştır. Bu karikatür derginin kapatılmasına neden olmuştur. Teodor Kasap üç yıl hapis cezası almış, bu ceza hafifletilerek sürgüne çevrilmiştir. Bu olayda mizah basınının yepyeni bir yönünü, siyasal hicvi görmekteyiz.²⁰⁴

Abdülhamid meclisi kapattıktan sonra, otuz iki yıl mutlak yönetim sürmüştür. Bu dönemde, Batı örneği mizah dergileri 1908 yılına kadar susacak ve çıkmayacaktır. Ancak yurtdışında Jön Türkler'in basıp, ülkeye gizlice soktuğu mizah dergileri anılmaya değerdir. Sürgünde bir Osmanlı mizahı gerçekleştirilmiştir. Bu dergilerden bazıları şunlardır: Londra'da *Hayal*, *Hamidiye*, *Dolap*; Kahire'de *Pinti*, *Curcuna*; İsviçre'de *Beberuhi*, *Tokmak* ve *Davul*.²⁰⁵

1908 yılında Abdülhamid tahttan indirilmiş ve II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Temmuz 1908 devriminin ardından, yergi basınında olağanüstü bir gelişme yaşanmıştır. Yılsonuna kadar kırktan fazla yergi gazetesi ortaya çıkmıştır. Birbirinden çok farklı yaşam sürelerine ve niteliklere sahip bu mizah gazetelerinin farklı yanları, genel olarak önceki dönemden daha fazla resme yer vermiş olmalarıdır. İçerikleri daha çeşitlidir. Kent konusu yine yer almakta ama eski önemini korumamaktadır. Karikatür daha çok politikayı işlemekte ve hedef olarak yöneticileri, milletvekillerini, parlamento geleneklerini, modayı vb. almaktadır.²⁰⁶

1 Ağustos 1908 tarihinde *Zıdır* dergisi yayımlanır. Ağustos ayı içerisinde, *Püsküllü Bela*, *Gramafon*, *Mirat-ı Âlem*, *Karagöz*, *Eliüfürük*, *Nekregü*, *Zuhuri*, *Tasvir-i Hayal*, *Kalem*, *Cingöz*, *Üç Gazete*, *Zevzek* ve *Dalkavuk* dergileri yayımlanır. Eylül ayında ise; *Temaşa*, *Tonton*, *Cellat*, *Hacivat*, *Eliüfürü*, *Mahkûm*, *Hokkabaz*, *Karakuş* ve *Resimli Şakacı* yayımlanmıştır. Ekim ayı içinde; *Edep Yahu*, *Şakrak*, *Tavus* ve *Davul*, kasım ayında; *İbiş*, *Geveze* ve *Papağan* yayımlanmıştır. Bu şekilde 1908 yılı içerisinde kırk dergi yayımlanmış olur. 1909 yılında ise *Eşref*, *Resimli Eşref*, *Nekregü ile Pişekâr*, *Coşkun*, *Kalender*, *Laklak*, *Kartal*, *Ezop* ve *Karnaval* dergileri yayımlanmıştır. 1910

²⁰⁴ Kutay, a.g.e., s.127.

²⁰⁵ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.61.

²⁰⁶ Georgeon, *İstanbul'un Aynası Osmanlı Yergi Basını*, s.48.

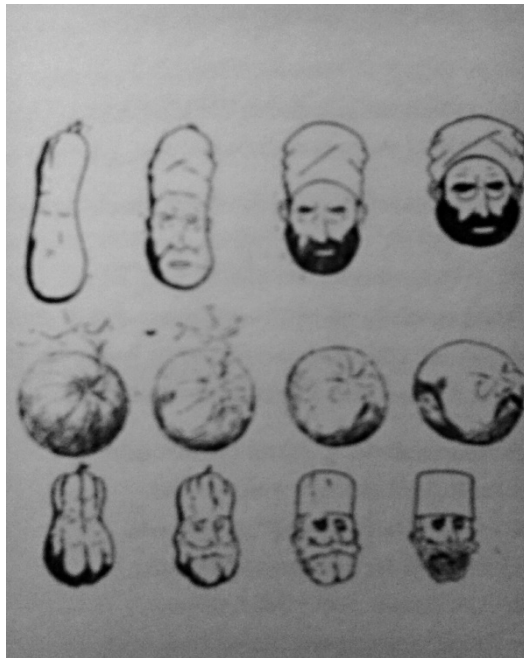
yılında yayımlanan dergi sayısı tekrar yükselmiş ve on beşe ulaşmıştır bunlar; *Arzühâl*, *Yeni Geveze*, *Hande*, *İğne*, *Kâhya Kadın*, *Dertli Garip*, *Gıdık*, *Kibar*, *Cem*, *Alafranga*, *Lala*, *El Malum*, *Şaka*, *Gülünçlü Sahne-i Meddah ve Tokmak*'tır.²⁰⁷

İktidara gelene kadar mizaha evet diyen, Jön Türklerle işbirliği yaparak Abdülhamid'e karşı mizah kampanyası başlatan İttihat ve Terakki cemiyeti, başa geçince mizah basınına baskı uygulamaya başlar. Çünkü uzun zaman Abdülhamid'i yeren mizah basını, köşelerinde artık İttihatçıları konuk etmektedir.²⁰⁸

İkinci Meşrutiyetin basın hayatına, özellikle mizah basınına getirdiği hürriyet karikatürlere de yansımıştır. Özellikle devlet büyükleri sebzelere benzetilerek çizilmiştir.²⁰⁹

Resim 9

Sebzeye Benzetilen Devlet Büyükleri

Kaynak: Kutay, *Osmanlı'da Mizah*, s.151.

²⁰⁷ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.62.

²⁰⁸ Usta, a.g.e., s.72.

²⁰⁹ Kutay, a.g.e., s.151.

Yukarıda karikatürleri çizilmiş olan devlet büyükleri şunlardır: En üstte başı sarıklı olan kişi, İslam dünyasının kutsal ve yüce şahsiyeti, Şeyhül-İslam Musa Kazım Efendi'dir. Kabaktan yüz hatları ve kabağın aldığı son şekil onun çehresidir. Ortada yer alan ise; kavundan beliren yüz hatları ile Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'dır. En altta yer alan ise; bal kabağından beliren yüz hatları ile Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'dır.²¹⁰

Yine bu dönemde Osmanlı imparatorluğu içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin çıkardığı mizah dergileri de önemli yer tutmaktadır. Bunlar içerisinde dikkat çeken mizah yayınlarından biri de *Embros*'tur. Editörü olan Makridis Osmanlı uyruğundandır. *Embros* gazetesi, "Osmanlıcılık" akımını benimsemiş ve Jön Türk devriminden sonra yayın hayatına başlamıştır. Gazetede yayınlanan karikatürlerin başkahramanları: *Pantelis* ve *Ali*'dir. Kahramanlardan biri Osmanlı Rum'u diğeri ise Türk'tür. Gazete Osmanlı birliğini savunur ve güçlü Avrupa devletlerini Osmanlı imparatorluğunu parçalamak isteyen ülkeler olarak tasvir eder.²¹¹

Resim 10

Osmanlı İmparatorluğunu Soymaya Çalışan Ülkeler (Embros 1908)

²¹⁰ Kutay, a.g.e., ss.151-152.

²¹¹ Efthymia Canner, "Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul Rum Mizah Basını: Embros Gazetesi", *Doğu'da Mizah*, Çev: Ali Berktaş, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, ss.103-108.

Kaynak: Canner, Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul Rum Mizah Basını: Embros Gazetesi”, **Doğu’da Mizah**, s.109.

Embros gazetesi, Jön Türklerin Osmanlılık akımı yerine Türkçülük akımına yönelmesi sonucunda yayın ilkelerini değiştirerek yoluna devam etmiştir. Jön Türklerin devleti Türkleştirme politikası sonucunda, Rumlar da kendilerini Yunan olarak tanımlamaya başlamışlardır.²¹²

1908 yılı, mizahımız için bir dönüm noktası sayılır. Bu dönemde Batılı anlamda mizah dergileri birbiri ardına yayınlanmıştır. Buna karşılık geleneksel Osmanlı mizah örnekleri yok olmaya başlamıştır. Karagöz loncası kapanmış ve yeni ustalar yetişemez olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, mizah basını yine susar. Bu dönemde dikkati çeken tek dergi, Sedat Simavi tarafından çıkarılan *Diken*’dir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra Milli mücadele döneminde, mizah basınında iki saf belirir: İstanbul hükümeti yanlıları ve Ankara hükümeti yanlıları.²¹³

2.3.4. Kurtuluş Savaşı Mizahı

Daha önceki dönemlerde mizahı parti, tarikat vb. örgütler yönlendirmekteydi. Kurtuluş Savaşı döneminde ise Ankara ve İstanbul hükümetleri arasında taraf tutan mizah dergileri biçimlendirdi. Sedat Semavinin çıkardığı “*Güleryüz*” Ankara hükümetini, Refik Halit Karay’ın çıkardığı “*Aydede*” ise İstanbul hükümetini desteklemektedir. Bu süreçte Aka Gündüz’ün Ankara’dan yazdıkları dışında mizah aslında İstanbul mizahı şeklindedir diyebiliriz. İzmit’te linç edilen Ali Kemal’in başyazarlığını yaptığı Mihran’ın gazetesi Peyam-ı Sabah ile yüz elliliklerden Ref’i Cevad Ulunay’ın yönettiği Alemdar gazetesi, Kurtuluş savaşına karşı olan, Yunan’ı tutan, Atatürk’e saldıran, Kuvay-i Milliye’yi halk gözünden düşürmeye uğraşan bir tutum içerisindeyler. Aydede işte bu karşı basının mizah alanındaki temsilcisidir. Güleryüz ise Kurtuluş Savaşı’nı açıkça destekleyen bir mizah dergisidir. Bu iki zıt kanat arasında çatışma, elbette kaçınılmazdır. Kurtuluş Savaşı kazanılınca Aydede kapanır,

²¹² Canner, a.g.m., s.112.

²¹³ Usta, a.g.e., s.72.

ancak Refik Halid ve Rıfki'nın yurt dışına kaçması sonucu geriye kalan kadro ile yeni bir dergi yayımlamaya başlarlar. Bu dergi 1978 yılına kadar yayını sürdürecektir ve bu dönemde oldukça etkili olacak *Akbaba* dergisidir.²¹⁴

2.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı

Cumhuriyet döneminin, mizah yönünden kendine özgü bir haritası söz konusudur. Dönemeç sayılabilecek nirengi noktaları, yapı olarak üstünde durulacak evreler ortaya çıkıyor. Bu evreleri ve dönemeç noktalarını tanıyarak Cumhuriyet mizahının özelliklerini ve gelişmesini kavrayabiliriz.

2.4.1. Tek Partili Dönemde Mizah (1923 – 1945)

1923'ten sonra birçok tarih ve gün, Cumhuriyet mizahı için önemli olmaya başlayacaktır. Fakat dönüm noktası olabilecek tarih, 3 Kasım 1928'de Latin alfabesinin kabul edilmesidir. 1928'den önce, sonra diye bir ayırım yazılı Cumhuriyet mizahı için ayrı bir geçerlilik taşıyacaktır. 1928 yılı hem büyük bir bitiş, hem de yeni bir başlangıcı işaret ettiğinden, Cumhuriyet mizahı için önemli bir evre; ayrıca önemli dönemeç noktası olur.²¹⁵

Cumhuriyet mizahının bu dönemi tam bir durgunluk dönemidir. Bu durgunluğun iki nedeni vardır. Bunlardan ilki; harf devrimiyle beraber okuma-yazma oranının sıfırlanmasıdır. Bu büyük devrim, kültür hayatını bütünüyle değiştirmiştir. Bu devrim sonucunda, gazete ve dergiler kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.²¹⁶ Halk eğitimi olabildiğince hızlı gerçekleştirirse de yayın sayısı ilk beş yılda az sayıdadır.²¹⁷ 1928 yılında mizahla ilgili tek bir kitap basılmıştır. Nafiz Nahit ile Kemal Önel'in hazırladığı *Nasreddin Hoca Hikâyeleri* geleneksel mizah anlayışını yansıtan önemli bir kaynaktır. Bu dönemde kitap azlığına karşılık dergi sayısı sevindirici durumdadır. *Akbaba* dergisi çıkmaya devam etmektedir. Buna paralel olarak, *Karagöz ve Köroğlu* dergileri de yayın yapmaktadır. Yeni harflerin kabulünden sonra yayınlanan

²¹⁴ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, ss.68-71.

²¹⁵ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.73.

²¹⁶ Usta, a.g.e., s.77.

²¹⁷ Emre Yılmazoğlu, "Türkiye'de Mizah Yayıncılığının Kısa Tarihi", *Gündoğuşu Dergisi*, 2012, Sayı:5.

ilk dergi, 7 Ekim 1928 tarihli *Kahkaha* dergisidir. Yine aynı yıl, *Babacan* adlı bir dergi de çıkmıştır. Her iki dergi de tek sayı yayınlamıştır.²¹⁸

Durgunluk döneminin ikinci nedeni ise; Kurtuluş Savaşından yeni çıkan bir milletin Cumhuriyetin kurucularına olan saygısıdır. Türk halkı Birinci Dünya Savaşı'nda ve ondan hemen sonraki Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda aktif olarak savaşmıştır. Bu durumda, halk mizahı ve halktan yana mizah olanaksızdır. Çünkü mizah, başkaldıramaz durumdaki halkların silahıdır. Savaşacak gücü olmayan milletler, mizah silahını kullanarak iktidarı devirmeye çalışırlar. Halkın başkaldırdığı, savaşın içinde bulunduğu, savaşa katıldığı durumlarda mizahın yeri yoktur.²¹⁹ Cumhuriyet Türkiye'sinde karikatürcüler iktidarı eleştirmekten çekinmişlerdir. Bu çekincenin nedeni, baskıcı yönetimle açıklanamaz. Bu çekince, saygıdan ve yapıcılıktan doğmuştur. Her şeyiyle yeniden kurulan bir ülke için karikatürcüler de hoşgörülü ve yapıcı olmalıdır.²²⁰

Bu dönemin en önemli ve en özgün karakteri hiç şüphesiz Cemal Nadir'dir. 1932 de çıkardığı "*Amcabey'e Göre*" ilk karikatür albümüdür. Cemal Nadir, Türkiye'de gazete karikatürcülüğünü başlatan isimdir ve ilk çizgi-bant ona aittir. Çizimi ayrıntılı ve gerçekçi, konuları ise değişen toplum yapısıyla ilgilidir.²²¹

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmediği halde, büyük bir ekonomik ve sosyal çöküntüye uğramıştır. Savaşın getirdiği işsizlik, karaborsa ve ahlak çöküntüsü gibi sonuçlar, toplum düzenine büyük darbe vurmuştur. Politik baskının çok ağırlaştığı böyle bir dönemde gülmece yapılamayacağı düşünülürse de, bunun tam tersi olmuş, baskıyla doğru orantılı olarak, mizah da şiddetini arttırmıştır.²²² Savaş döneminde, iki mizah türü canlılık göstermiştir. Bu türler; fıkra ve karikatürdür. Fıkralar, savaşta kitleler üzerinde bomba gibi etkili bir silah olarak işlemiştir.²²³

²¹⁸ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.81.

²¹⁹ Nesin, a.g.e., s.44.

²²⁰ Turgut Çeviker, *Karikatür Üzerine Yazılar*, 1.Baskı, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997, ss.171-172.

²²¹ Yılmazoğlu, a.g.m.

²²² Nesin, a.g.e., ss.44-45.

²²³ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.87.

1939'da savaşın başlamasıyla mizahçılar, Cemal Nadir önderliğinde barışın savunusuna giriştiler. 1939-45 yılları arasında hiç mizah öyküsü kitabı basılmamıştır. Türkiye'de ve dünyada fıkralar yaygınlık kazanmış, her cephede fikra üretimi artmıştır. Savaş sırasında 22 fıkra kitabı, 21 karikatür albümü yayınlanır. Karikatürler faşizme karşı uluslararası bir anlam kazanmıştır. Bu dönem Cemal Nadir'in dönemi olarak nitelendirilebilir.²²⁴

Cumhuriyetle birlikte bir kuruculuk ve ülkücülük dönemi bunun arkasından da bir çöküntü ve bunalım dönemi gelmiştir. Çöküntü döneminde halk türlü yollarla kandırılmış, uyutulmuş olduğu, aydınlar baskı altında tutulduğu için, başkaldırma olanağından yoksundurlar. Başkaldırma olmayınca, bunun yerine gülmece silahı kullanılmış, egemen sınıflar gülmece aracılığıyla yıpratılmaya çalışılmıştır. Bütün bunların sonucunda, gerçekten önemli bir Türk mizahı doğmuştur.²²⁵

2.4.2. Çok Partili Hayata Geçiş ve Markopaşa

İkinci Dünya Savaşı sonunda Cumhuriyet kesin olarak çok partili hayata doğru yönelmiş ve bu gelişme bütün kurumlarda ve düşünce alanlarında geniş değişmelere yol açmıştır. Bu gelişmeden en çok yararlananlardan biri de mizah olmuştur. Demokratik ortamda Cumhuriyet mizahı, hem eserlerin olgunluğu, hem de kadrosunun zenginliği yönünden, övünülecek bir düzeye çıkmıştır.²²⁶ Bu dönem mizahının genel özelliği için, kesin bir muhalefet deyimini uygun düşmektedir. Cumhuriyet tarihinde hatta İkinci Meşrutiyet'ten bu yana görülmemiş bir yol alan mizahın hükümete muhalefeti, halkı şaşkınlığa sürüklemiş, mizah bir anda sihirli bir güç kazanıvermiştir.²²⁷

Markopaşa dergisi, karikatür tarihimizde en özel yere sahip yayınlardan birisidir. Bir deyişle, yıllardır mizahın keskin tarafını adeta kış uykusuna yatıran, yeni kurulan rejimin bekası için eleştirilerini dile getirmeyen veya getiremeyen mizahçıların bir anlamda patlamasıdır. Aziz Nesin, Mim Uykusuz, Rıfat Ilgaz ve Sabahattin Ali'nin kurduğu ve 1945-1950 yılları arasında çıkan *Markopaşa*, sosyalist bir kimliğe sahiptir.

²²⁴ Yılmazoğlu, a.g.m.

²²⁵ Nesin, a.g.e., s.45.

²²⁶ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.86.

²²⁷ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.91.

Markopaşa, dönemin CHP’li politikacılarını yolsuzluk yaptıkları ve safahat içinde yüzerek halkı yoksul bıraktıkları için, bürokrasiyi de çok hantal olduğu ve halkın acil ve önemli ihtiyaçlarını görmezden geldiği için çok ağır bir dille eleştirmektedir. Yine bu dönemde Türkiye’ye yavaş yavaş hâkim olmaya başlayan Amerikanlaşma eğilimi, karaborsacılar ve savaş zenginleri de *Markopaşa*’nın gözünden kaçmamaktadır.²²⁸

Markopaşa’nın ilk sayısı 25 Kasım 1946’da çıkmıştır. *Markopaşa*’nın siyasi gülmececinin etkisi öylesine büyük olmuştur ki, daha ikinci sayısı yayınlanır yayınlanmaz, Büyük Millet Meclisi’nde iktidar partisinin önemli bir konusu haline gelmiştir.²²⁹ Muhalif tavrı, meydan okuyan, açık, provoke edici mizahi üslubu ve yıkıcı polemikleri dönemin siyasal ortamını etkileyecek, bunun sonucunda siyasal edebiyatımızda “kökü dışarıda” terimi ilk kez *Markopaşa* için söylenecektir. Bu terimi mecliste kullanan Cemil Sait Barlas’a karşı Aralık 1946’da yanıt olarak Sabahattin Ali’nin “*Ayıp*” ve Aziz Nesin’in “*Topunuzun Köküne Kibrit Suyu*” yazıları yayınlanır.²³⁰ Bu yazılardan sonra, 16 Aralık 1946’da, *Markopaşa*’nın sahibi Sabahattin Ali ve başlıca yazarı Aziz Nesin tutuklanmıştır.²³¹

Markopaşa, Türk mizahında daha önce rastlanmamış bir diklikte, iktidarın yani CHP’nin karşısında durur ve 1950 yılında Demokrat Parti’nin başa geçmesinde büyük bir paya sahip olur. Dergi, altmış bin civarında bir satış rakamına ulaşarak büyük ses getirmiştir.²³² Sık sık kapatılan ve baskılar nedeniyle durmaksızın isim değiştiren (çeşitli tarihlerde; *Malum Paşa*, *Bizim Marko Paşa* vb.) bu önemli mizah hareketi, Türkiye’de siyasal iktidara karşı ilk gerçek muhalefeti temsil eder.²³³ 1950’de *Markopaşa* hareketi sona erecektir. *Markopaşa*, geleneksel mizah anlayışından koparak Türk eleştirel mizahı için bir dönüm noktası oluşturmasına rağmen sonraki kuşaklar için

²²⁸ Gürkan Özocak, “Türkiye’de Siyasal İktidarın Mizahla İmtihani: İfade Özgürlüğü ve Karikatür”, ss.260-294, **TBB Dergisi**, 2011, Sayı: 94, ss.269-270.

²²⁹ Nesin, a.g.e., s.56.

²³⁰ Avcı, a.g.m.

²³¹ Nesin, a.g.e., s.56.

²³² Usta, a.g.e., s.78.

²³³ Özocak, a.g.m., s.270.

bir ekol yaratamamıştır.²³⁴ Ancak yazar kadrosundan olan, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz mizah hikâyesi dalında sürekli ürünler vermeye başlamıştır.²³⁵

DP başa geçtiği zaman liberal bir basın kanunu çıkarır, basın üstündeki baskıyı rahatlatır. Ancak, mizah sayfalarının baş konuğu olduğunu görünce, 1954'ten sonra basın kanununu sertleştirir. DP'nin bu tutumu, İttihat ve Terakki Partisi'ni hatırlatmaktadır. “*Rakibini mizahla devir, devrilmemek için mizahı sustur.*”²³⁶

DP'nin en büyük savunucusu, geçmiş otuz yılda CHP'nin koruması, yeni dönemde CHP'nin tokatçısı görünümündeki *Akbaba*'dır. Akbaba dışında *Tef*, *Gölge*, *Dolmuş*, *Taş-Karikatür* gibi mecmualar da yayımlanır. Bunlardan *Taş-Karikatür*, muhalefeti tutar. Bu nedenle, iktidar partisinin tazyikine maruz kalır. Sahipleri İlhan Selçuk ile Semih Balcıoğlu'nun aynı anda askere alınması neticesinde de, birden kapanır.²³⁷ Turhan Selçuk bu dönemle ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

“*Tek Partili dönemden başlayarak 46 yıldır karikatür ve çizgi roman çiziyorum. DP'nin baskılı son yıllarını anımsıyorum. O günlerde yazıp-çizmek, sıkıyönetim içinde yazıp-çizmekten daha zor ve tehlikeliydi. Mizah dergimiz Dolmuş, daha basımevindeyken toplatılıyor, türlü çeşitli bahanelerle ağır ceza mahkemelerine çıkarılıyorduk.*”²³⁸

2.4.3. Darbeler Dönemi Mizah ve Gırgır Dergisi (1960 – 1990)

1960-1970 Dönemi: DP iktidarı 27 Mayıs 1960 yılında askeri darbeyle yıkılınca, ülkede hürriyet rüzgârları esmeye başlar. Toplumun birçok alanında değişim rüzgârları eser. Bu değişimden mizah da etkilenir. 27 Mayıs'tan sonra kalkan baskı ile birlikte, DP'ye karşı yoğun bir hiciv saldırısı ortaya çıkar. Ancak bu çok kısa sürelidir. Bir gün öncesinde DP'yi tuttuğu halde ertesi günü DP'ye en şiddetli saldırıya geçen Akbaba; gerek aydın, gerekse halk arasında tepkilere yol açmıştır. Ancak bu mizah

²³⁴ Avcı, a.g.m.

²³⁵ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.92.

²³⁶ Usta, a.g.e., s.78.

²³⁷ Usta, a.g.e., ss.78-79.

²³⁸ Selçuk, a.g.e., s.295.

furyası gecikmeden yerini uzun bir durgunluğa bırakacaktır. Çok özgür bir ortamda mizahın içine düştüğü bu durgunluk şaşırtıcıdır. 27 Mayıs'ın ülkeye kazandırdığı en büyük zenginlik, Anayasa ve Anayasa kurumlarıdır. Yeni Anayasanın konumuzla ilgili en önemli etkisi; kültür yönünden, çok hızlı bir kitap basımının başlamasına neden olmasındır.

Darbe sonrasında mizah hikâyeleri kitap olarak görülmedik bir çoklukla satmış ve sürekli baskılar yapmaya başlamıştır. En çok satan kitaplar arasında, mizah hikâyecilerimizin kitapları vardır. Aziz Nesin'in on beş civarındaki kitabı, sürekli baskı yapar olmuştur. Nitekim bu durumu gören Aziz Nesin, kitaplarının geliri ile bir vakıf kurmuştur.

1970-1980 Dönemi: Bu dönemin başlıca özellikleri şöyle özetlenebilir: Kırsal kesimden büyük kentlere göç eden milyonluk kitleler her alanda ağırlıklarını ortaya koymaya başlıyorlar. Bu dönemde beklenmedik değişikliklerle örülmüş bir politik tablo ortaya çıkmaktadır. Televizyon ülkede yaygın olarak izlenmeye başlanıyor ve basın ofset tekniğini uygulamaya başlıyor. Bu gelişmelerin sonucunda, daha önce sözü edilen “durgun mizah” dönemi sona erer ve yerini etkili bir mizah alır. 1970-1980 evresinin başlıca mizah olayı *Gırgır* dergisi ile Karikatürcüler Derneği'nin (buna bağlı olarak Karikatür Müzesi'nin) etkinlikleridir.²³⁹

1970'lerin başında Haldun Simavi'nin *Gün* gazetesinde çeyrek sayfalık *Gırgır* köşesini hazırlayan Oğuz Aral beğenilince önce haftalık seçmeler ek olarak yayımlanmaya başlamıştır. Sonraları *Gün* gazetesinin içinden ayrılan *Gırgır* dergisi doğal bir oluşum geçirir ve kendine özgü yapısını bulur.²⁴⁰ 26 Ağustos 1972'de *Gırgır* dergisi Oğuz Aral'ın yönetiminde yayın hayatına başlamıştır. Bu tarihten sonra, gerek mizah dergisi çizgisine getirdiği yenilikler gerekse dönemin iktidarına karşı bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiyle verdikleri mücadele ve kararlı, muhalif duruşları ile “*Gırgır Ekolü*” karikatür tarihimize damgasını vurmuştur.²⁴¹ Sloganı, “*Can sıkıntısını,*

²³⁹ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.101.

²⁴⁰ Yılmazoğlu, a.g.m.

²⁴¹ Özocak, a.g.m., s.272.

aşk yarasını, karı-koca kavgasını şipşak keser. Her derde devadır, Gırgır da Gırgır.” idi.²⁴²

Gırgır dergisi, ithal ikameci sanayileşmenin çelişkilerinin kendini gösterdiği, 1960’ların iyimserliğini azaltmaya başladığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Sanayileşme, toplumsal sınıflar arasındaki çelişkilerin artmasına neden olmuştur. Kırsal kesimden gelenler kent alanlarına yerleşmede güçlükler yaşadı, dolayısıyla yarı istihdam edilmiş, yarı kentli gruplar gecekondu bölgelerine yerleştiler. Ferit Öngören, kentle diyalog kuramayan bu kitlelerin alternatif bir İstanbul yaşantısı kurduklarını ve kır, kasaba ve kent yaşantıları arasındaki çelişki ve çatışmaların 1970’ler mizahının ana kaynağını oluşturduğunu söylemektedir. Halkın mizahı da buradan doğmuştur.²⁴³

Oğuz Aral önderliğinde, Tekin Aral, Mim Uykusuz, Ferit Öngören gibi muhalif çizerlerle yola çıkan Gırgır dergisi, çok özel ve uygun bir ortamda kendisine sağlam bir temel bulmuş ve özellikle muhalif, genç kuşaklar tarafından ciddi bir biçimde sahiplenilmiştir. Bu özel dönemin özellikleri şunlardır: İlk olarak dergi, dönemin en önemli iki siyasi aktörü olan CHP ve AP’den herhangi birini tutmadan, görece tarafsız bir duruş içerisinde yeşerme olanağı bulmuştur.²⁴⁴ Gırgır, kendinden önceki mizah geleneğini (özellikle Akbaba geleneğini) yıkarak yeni bir gelenek yaratmıştır. Akbaba dergisi daima iktidar yanlısı bir yayın politikası izlemiştir.²⁴⁵ İkinci olarak, herkes muhtıra ve askeri müdahale döneminde iktidarlar eleştirilemez sanmaktayken, Gırgır politik konuları biraz daha geri plana atarak, halkın yoksulluğu, hayat pahalılığı gibi sosyal ve ekonomik konulara ağırlık vererek geniş bir kitleye seslenme olanağı bulmuştur.²⁴⁶ Ayrıca Gırgır dergisi, ofset tekniğini kullanarak yazıyı azaltıp görselliği ön plana çıkarmıştır. Akbaba’nın biçimselliğini ve durağanlığını yıkmıştır.²⁴⁷

Gırgır dergisi, kadro oluştururken, “*Çiçeği Burnundakiler*” adı altında binlerce çocuk çizerle tek tek ilişki kurmak gibi sabırlı bir eğitim gösterir. Bu çirak çizerlerin

²⁴² Yılmazoğlu, a.g.m.

²⁴³ Avcı, a.g.m.

²⁴⁴ Özocak, a.g.m., s.272.

²⁴⁵ Avcı, a.g.m.

²⁴⁶ Özocak, a.g.m., s.272.

²⁴⁷ Avcı, a.g.m.

içinden kalfa derecesine yükselenler, sonra ustalaşanlar belirerek bir “*Gırgır Okulu*” kurulmuş olur. Sayıları binlere ulaşan, her ilden, her kesimden genç mizahçılar ülkenin mizah anlayışını, milyonluk halk kitlelerinin zevkini, beğenisini dergiye doğrudan doğruya yansıtmışlardır. Halkın mizah gücü *Gırgır*’a yansırken olağanüstü ilgi kısa sürede patlak verir. Beş yüz bin satış rakamına ulaşır.²⁴⁸ *Gırgır*, ABD’nin *Mad* ve SSCB’nin *Krokodil* dergilerinin ardından dünyanın en çok satış yapan üçüncü dergisi olmuştur.²⁴⁹

Bu dönemde Akbaba dergisi kapanmıştır. Bunun nedenleri, Akbaba dergisinin ofset tekniğinin getirdiği olanaklardan yararlanamaması ve *Gırgır*’ın kendisinden önceki anlayışları eskitmesidir. Kapanan Akbaba dergisinin kadrosu iki yeni dergi çıkarır. *Çarşaf* ve *Çivi* dergileri, ancak bu iki dergide umulanı vermemiştir.²⁵⁰

Gırgır Okulu’nun kadrosundaki yetenekli gençler bir süre sonra *Fırt* dergisini çıkarır. *Fırt* dergisi her yönden *Gırgır*’ın küçük kardeşidir. Kısa sürede Türkiye’nin en çok okunan ikinci mizah dergisi olur. *Gırgır*’a karşı *Gırgır* içinden de dergi denemeleri yapılır. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi *Mikrop*’tur.²⁵¹

1980-1990 Dönemi: 12 Eylül 1980 askeri darbesi bütün ülkede büyük bir değişikliğe neden olmuştur. 1980 darbesinin ilk yıllarında Türkiye’de karikatür çizilemez, mizah yapılamaz olmuştur. *Gırgır* beş hafta kapatma cezası alır. Sonraki üç yıl içerisinde mevcut baskılardan ötürü muhalefet yapılamaz olmuştur. Bu üç yıllık dönemde muhalefet yapamayan *Gırgır* dergisinin bütün imajı silinmiştir.²⁵²

12 Eylül 1980 harekâtı ile Türkiye’de CHP dâhil bütün partiler ve dernekler kapatılır. Bu arada Karikatürcüler Derneği ve Karikatür Müzesi de kapatılır. Uluslararası Nasreddin Hoca Yarışması 1987 yılına kadar yapılamaz. Dünya karikatürcüleri 12 Eylül yöneticilerine karşı büyük tepki göstermiştir.²⁵³

²⁴⁸ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.118.

²⁴⁹ Yılmazoğlu, a.g.m.

²⁵⁰ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.120.

²⁵¹ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.120.

²⁵² Usta, a.g.e., s.79.

²⁵³ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.107.

Türkiye 24 Ocak kararlarıyla yeni bir döneme girmiştir. Bu kararlar sonucu, neo-liberal ekonomi benimsenmiş, sermaye merkezleşmiş; bankacılık, finans vb. sektörler öne çıkmış ve yeni bir orta sınıfın, yeni bir kent kültürünün oluşmasına neden olmuştur. Bu değişimlerin mizaha yansımaları kaçınılmaz olmuştur.²⁵⁴

12 Eylül darbesiyle susan mizah basını, 6 Kasım 1983 genel seçimlerinden sonra yeni bir başlangıç yapar. Bu seçimlerle birlikte çok partili sisteme tekrar geçilmiştir. 1983 yılından sonra mizahçıların baş konusu Turgut Özal olur.

1985'te dönemin koşulları nedeniyle Gırgır'ın genç kuşağı kendi yolunu çizmek istemiştir. Tuncay Akgün, Mehmet Çağçağ, Şükrü Yavuz, Can Barıslan, Suat Gönülay, Gani Müjde Gırgır'dan ayrılarak *Limon Dergisi*'ni kurdular. Daha solda duran dergide daha sert bir cinsellik, daha argolu bir dil kullanılmıştır. Sloganı "*Haftalık hastalığımız*", alt başlığı "*Ana muhalefet dergisi*" idi.²⁵⁵

1987 Eylül ayında yapılan siyasi yasakların kalkmasıyla ilgili referandumdan sonra politik ortam sivilleşmiştir. 1989 yılında Turgut Özal'ın Çankaya'ya çıkmasıyla mizah basını farklı bir boyut kazanmıştır. Özal'ın Körfez savaşı sırasında, hükümetteki Akbulut ile ters düşmesi mizah basınında daha önce eşi görülmemiş bir patlamaya yol açmıştır. Başbakan Akbulut'la ilgili fıkra anlatımı başlamıştır. Bu yoğun fıkra anlatımı sonucu Yıldırım Akbulut çok yıprandı ve bir süre sonra iktidardan düşürüldü. Bu olay Cumhuriyet tarihinde bir ilk olma özelliği taşımaktadır.²⁵⁶

2.4.4. Darbe Sonrası Dönem ve Günümüz Mizahı (1990-)

1990'lı yıllarla beraber ülkenin bir "*medya çağı*"na girmesiyle birlikte, özelleştirmelerin artması, kuzeyde Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle dünyanın tek kutuplu hale gelmesi, bununla beraber dünyada bir savaşlar döneminin başlaması, Türkiye'de gün geçtikçe kendini daha fazla hissettiren hayat pahalılığı, genç kuşakların giyim kuşamlarından, dinledikleri müziklere kadar yaşadığı dönüşüm ve kültürel hayattaki yozlaşma, mizah dünyasına da yansımış ve karikatür dergiciliğinde bir devrin kapanarak

²⁵⁴ Avcı, a.g.m.

²⁵⁵ Yılmazoğlu, a.g.m.

²⁵⁶ Öngören, *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, s.108.

bir başka devrin açılmasını sağlamıştır. Artık Gırgır, Limon, Fırt gibi dergiler önceki yıllarda sahip oldukları popülariteyi kaybetme yoluna girmiş, karikatür okuyucusu genç kuşaklar farklı arayışlar içerisine girmeye başlamıştır. Bu arayışların sonucu olarak 1991’de Limon’dan ayrılan bir grup çizerin kurduğu Lemn dergisi ve ondan hemen sonra kurulan HBR Maymun, karikatür dünyasında yeni bir dönemin başlangıcını simgelemektedir.²⁵⁷

2000’li yıllara doğru Türkiye’de mizahçılar yeni konularla ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Çeteler, mafyalar, kaçakçılar, kasetler, tetikçiler, özelleştirmeler, terör olayları bu dönemin mizah gündemini oluşturur. Zincirleme olaylar karşısında toplum şoklarla sarsılmıştır. Bu dönemde karikatürcüler artık romantik anlayışla çizemezler. Liberal anlayışın ve kamplaşmanın sonucu gazeteler ve TV kanalları, çalışanlarıyla birlikte alınır satılır olmuştur. Bütün bu özellikler, 2000’li yıllarda mizahın ve karikatürün büyük yapı değişikliğine uğramasına neden olmuştur.²⁵⁸

2000’li yılların önemli siyasal olayları; 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, 2002 genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisinin kazanması ve günümüzde de hala iktidarını sürdürüyor olması, çok tartışılan 11. Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Ankara, İzmir ve İstanbul’da gerçekleştirilen Cumhuriyet Mitingleri, 2007 ve 2011 seçimleri, PKK sorunu ve Kürt açılımı gelişmeleri, Ergenekon ve Balyoz davaları, Sarıkız, Ay ışığı, Yakamoz ve Eldiven darbe teşebbüsü iddiaları ve bunlara benzer pek çok siyasal olay yaşanmıştır. Ancak çalışmamızda bunların hepsine yer vermemiz daha önceki dönemler için de olduğu gibi mümkün değildir. Toplumda en çok ses getiren ve etki yaratan bu gelişmeler mizahı şekillenmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren, tek partili CHP dönemlerinde, ardından gelen DP döneminde, 1960’lardan itibaren AP ve daha sonra ANAP dönemlerinde ve en nihayetinde içinde yaşadığımız dönem olan AKP iktidarı zamanında da, istisnasız tüm iktidarlar kendisi gibi düşünmeyen gruplarla mücadele etmiş, özellikle kendilerini sert bir biçimde eleştiren mizah ve karikatür yayınlarına savaş açmışlardır. Bu savaş çoğunlukla hukuk üzerinden yürütülmüş ve mizahçılara pek çok dava açılmıştır. Bu

²⁵⁷ Özocak, a.g.m., s.277.

²⁵⁸ Öngören, *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, ss.111-112.

davalar sonucu birçok karikatürcü ceza ve hukuk mahkemelerinde yargılanmış, bir kısmı hapis cezası almış, birçok karikatürcü de tazminat ödemeye mahkûm edilmiş, onlarca karikatür dergisi kapanma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmış veya kapatılmıştır. Daha önce de söylediğimiz gibi, Türkiye'nin karikatür ve mizah tarihi, bir nevi baskı, sansür, tahammülsüzlük ve yaptırımlar tarihi olarak karşımızda durmaktadır. 2000'li yıllarda açılan bazı davaları şu şekilde belirtebiliriz; Evrensel ve Cumhuriyet gazetelerine açılan davalar, Penguen ve Lemman dergilerine açılan davalar.²⁵⁹ Tezin ilk bölümünde Kitleler, İktidar ve Mizah alt başlığında Cumhuriyet gazetesi ve Penguen dergisine açılan davalar işlenmiştir. Bu bölümde ise, Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Lemman dergisine açılan davalardan bazıları ele alınacaktır. Bu davalardan ilki, Lemman dergisinin 6 Temmuz 2006 tarihli kapağına açılmıştır. Söz konusu kapak, “*Reco Kongo kenesi Türkiye'nin anasını ağlatıyor*” başlığıyla yayınlanmıştır. Karikatürist Mehmet Çağçağ Başbakan'ı vatandaşın sırtına yapışmış Kırım Kongo Kanamalı Ateşi (KKKA) hastalığına yol açan keneye benzetmiştir. Bunun üzerine Başbakan'ın avukatları tarafından kapak nedeniyle dergi aleyhine 25 bin TL'lik manevi tazminat davası açılmıştır. Mahkeme; söz konusu karikatürün, dünyada en pahalı benzin kullanan Türk halkının tepkisini, en yüksek vergi veren yurt insanının dileklerini tepkisel olarak anlatmak amacıyla çizildiği, tıpkı Yargıtay'ın kedi karikatüründeki “bilinir olma” kriterine uyarak, Kırım Kongo Kanamalı hastalığına yol açan kan emici kenenin dünyada bilinen bir varlık, benzetmenin de Erdoğan'ın kişilik haklarına saldırı değil eleştiri hakkı olduğunu belirterek reddetmiştir. Lemman dergisinin, Başbakan Erdoğan'ın “*Batının ilmini, bilimini değil, ahlaksızlığını aldık*” sözlerini eleştirmek için Başbakan'ın orta parmağını gösterdiği fotoğraflı kapağı bir başka dava konusu olmuştur. Kapak sonrasında Başbakan'ın avukatları, fotoğrafın gerçek olmadığı, ağır hakaret içerdiği ve fotomontaj yoluyla toplumun ahlaken kabul edemeyeceği uygunsuz hale getirildiği gerekçesiyle 20 bin TL'lik dava açılmıştır. Dava mahkeme tarafından kısmen kabul edilmiş ve Başbakan Erdoğan 4 bin TL tazminat kazanmıştır.²⁶⁰

²⁵⁹ Mehmet Semih Köksal, “Mizahın Türk Siyasi Kültüründeki Yeri ve Siyasete İlişkin Toplum Algısının Oluşmasındaki Rolü”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE, 2013) s.104.

²⁶⁰ Nizam, a.g.m., s.287.

2.5. Günümüz Türkiye'sinde Yeni Medyada Mizah

İnsan olmanın önemli bir özelliği olan mizah ilk çağlardan itibaren var olmakla birlikte, içinde bulunduğu döneme, topluma, kültüre ve teknolojiye göre değişiklik göstermiştir. Daha önceki bölümlerde geleneksel medyaya dair mizah ürünleri incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ise yeni medyada mizah değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Birçok alanda olduğu gibi iletişim alanında da sürekli olarak teknolojik gelişmeler yaşanmaktadır. Bu teknolojik gelişmeler büyük değişimleri de beraberinde getirmektedir. İletişim alanında yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve kitle iletişim araçlarının değişik işlevler kazanmasıyla birlikte yeni medya kavramı meydana gelmiştir.²⁶¹

Yeni medya kavramı 1970'lerde, bilgi ve iletişim tabanlı araştırmalarda, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Ancak 1970'lerde değinilen anlam, 1990'larda müthiş bir ivme kazanan bilgisayar ve internet teknolojisi ile birlikte genişlemiş ve farklı boyutlara ulaşmıştır. Bazı yazarlar ve araştırmacılar yeni medyayı bir teknoloji listesi ile gayet basit bir düzenleme biçiminde açıklamışlar ve CD-ROM, HTML, akan ortam, sayısal video düzenleme, ağ uygulamaları, DVD video, multimedya gibi ortamlara yeni medya demişlerdir. Her ne kadar bu tespit çok yanlış olarak gözükmese de biraz kısıtlı ve eksik görünmektedir. Böylesi bir durumda her geçen sene içerisinde gelişme gösteren bu teknolojilere yeni bir tanımlama getirmek gerekecektir. Yeni medyayı "yeni" yapan temel prensipleri ve özellikleri gözden geçirmek gerekmektedir.²⁶²

²⁶¹ Ali Murat Kırık, **Etkileşimli Televizyon**, 1.Basım, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2010, s.83.

²⁶² Necmi Emel Dilmen, "Yeni Medya Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları", ss.113-122, **Marmara İletişim Dergisi**, 2007, Sayı:12,s.114.

Richard Rogers'a göre, yeni medyanın özellikleri şunlardır:

- **Etkileşim (Interaction):** İletişim sürecinde etkileşimin varlığına gerek duyulmaktadır. Bu sayede hem alıcı hem de verici birbirinden etkilenmektedir.
- **Kitlesizleştirme (Demassification):** Büyük bir kullanıcı grubu içinde her bireyle özel mesaj değişimi yapılabilmesini sağlayacak kadar kitlesizleştirici olabilmektedir. Bu sayede herkese farklı mesajlar gönderilebilmektedir.
- **Eş zamansızlık (Asenkron):** Yeni iletişim teknolojileri birey için uygun bir zamanda mesaj gönderme veya alma yeteneklerine sahiptirler. Aynı andalık gerekliliğini ortadan kaldırırlar.²⁶³

Bilgisayar teknolojilerinin yanında internetin gelişimi ve kullanımı da yeni medyanın özelliklerinin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde internet, bilgisayarları ve hatta diğer kitle iletişim araçlarını da birbirine bağlayabilmektedir. Çünkü yeni medya ile bütün kitle iletişim araçları artık giderek bilgisayar destekli bir hal almaktadır. Burada birbirine bağlanan yalnızca bilgisayarlar ve kitle iletişim araçları değildir. İnternet bağlantısı aracılığıyla her türlü metinsel ve sayısal bilgi, hareketli ya da hareketsiz görüntüler, müzik ve ses içerikleri paylaşılabilir.²⁶⁴

Zaman ve mekân sınırlılıklarını kaldırarak anında dünyanın her yerine erişim sağlayan internet McLuhan'ın "Küresel köy" benzetmesini pekiştirirken, yerel kültürün de yayılmasına aracılık yapmaktadır. Yine 0-1 tabanına indirildiğinde sayısal hale getirilen her türlü işitsel, görsel, yazılı içeriğin internette yer alması ve kolaylıkla aktarılması, geleneksel medyanın içerdiği yazılı, görsel ve sözel mizahın yeniden aktarılmasını sağladığı gibi, manipüle edilmiş fotoğraflar gibi bazı yeni iletişim formatlarına da yer vermektedir. İnternette önce de var olan fotoğraflar, internete en yaygın görsel malzeme olarak varlığını sürdürürken bazı değişikliklere uğratılabilirler. Fotoğrafların bir kısmı doğal olarak sıra dışı ve tuhaf olayları yansıtırken büyükçe bir

²⁶³ Haluk Geray, **İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ankara: Ütopya Yayınları, 2003, s.18.

²⁶⁴ Kırık, a.g.e., ss.86-87.

kısmı da dijital kameralar ile mizahi duruma getirilmişlerdir.²⁶⁵ Bu duruma verilebilecek en güzel örnek günümüzde, internet ortamında (sosyal medya) fenomen hale gelen Uykusuz dergisinin “Bahattin” adlı karakteridir.

Resim 11

Bahattin Karakteri

Kaynak: <http://www.neyebaksam.com/vkq1P> (17.02.2014)

Bahattin, 2008 yılında Uğur Gürsoy tarafından Uykusuz dergisinde çizilmeye başlanan Fırat ana karakterinin mahalleden arkadaşıdır. Serseri bir tipi vardır. Kulak arkasında sigarayla dolaşır. Yetişkin erkek ayakkabısı giyer. Fırat'ı sigaraya alıştıрма girişimleri olmuştur. Bazı bölümlerde çalıştığı görülmektedir. Mahallesinde lakabı

²⁶⁵ Serpil Karlıdağ, “Sayısal Çağda Mizah: İnternet Güldürüyor mu?”, ss.303-311, **Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.304-306, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

"Sümüklü Bahattin" dir. Abisinin askerden taramalı tüfek getirmesi ve âşık olduğu kızı kaçırmak en büyük hayallerindedir.²⁶⁶

Sosyal medyanın yeni “fenomeni”, “trendi”, “ikonu”; öyle ki konunun asıl kahramanını (Fırat) bile gölgede bırakmıştır. Hemen herkes onu "Pıçakçı Baattin" olarak tanımaktadır. Sosyal medya onu öyle bir hale getirdi ki, gerçek karakterin ve yaratıcısının içi boşaltılmıştır.. "Ülkücü Baattin", "Konyalı Baattin", "Pıçakçı Baattin", “Filmci Baattin”, “Laz Baattin”, “Fizyoterapist Baattin”, “Galatasaraylı Baattin” gibi yüzlerce kimliğe büründürülmüştür.²⁶⁷

Bahattin karakterinin yaratıcısı Uğur Gürsoy, kendisiyle yapılan bir röportajda şunları söylemiştir:

“Sosyal paylaşım sitelerinde dolaşan Bahattin esprilerinin benimle hiçbir ilgisi yok. Uykusuz dergisini takip edenler, Fırat’ın yan karakteri olduğunu bilir. Esas karakter Fırat’tı ve ilk çıktığında deli gibi bir tipti. Hayal görürdü. Sonra Bahattin gibi daha ilginç yan karakterler çıktı. Fırat’ı kadınlar, Bahattin’i erkekler daha çok seviyordu. Bahattin mahalledeki korkulan, sinirli çocuktü. Bahattin, çocukluğumuzun geçtiği mahalleden biriydi. O da sigara içen, simit satan, bir yandan okuyan, kafası çok çalışan bir çocuktü. Anneanesi ve dedesiyle yaşıyordu. Kendine büyük gelen giysileri vardı. Millet spor ayakkabı giyerken o büyüklerinden kalan kundura giyerdi. Bahattin’i yaratırken o çocuğu düşünmüştüm.”²⁶⁸

Bahattin karakteriyle ilgili *Ekşi Sözlük*'te yapılan yorumlar oldukça ilginçtir. Yorumların büyük bir çoğunluğu incelendiğinde argo ve küfür kullanımının yoğun olduğu görülmektedir. Bahattin karakterinin sosyal medyada bu kadar fenomen olmasının nedeni gerçek hayattan izler taşımasına bağlanabilir. Bahattin hayatın içerisinden bir karakterdir. Ekşi Sözlükte yapılan yorumlardan bir tanesi şu şekildedir:

²⁶⁶ Hasan Ray, “Türkiye’de Mizah Kültürünün Gelişimi ve Bahattin”, **Politika Dergisi**. <http://www.politikadergisi.com/okur-makale/turkiyede-mizah-kulturunun-gelisimi-ve-baattin> (17.02.2014).

²⁶⁷ Ray, a.g.m.

²⁶⁸ Sibel Ateş Yengin, “Bana Bahattin’i Sormayın!”, **Akşam**, 15.12.2013.

“Her mahallede bulunan, çocukluğunu yaşayamamış, orda burada çıraklık yapmış, kendisine 1-2 numara büyük, konu komşunun eski ayakkabısını giyen, yere yeni atılmış ama henüz sönmemiş izmariti alıp sigara içmeye çalışan tiplerin karikatürize edilmiş halidir. Bizim mahallede de vardı adı Turan idi. Kim bilir neler yapıyor şimdi Turan.”²⁶⁹

Bahattin karakterinin çizgisi Uğur Gürsoy’a aittir. Sosyal medyada yer alan yazılar ise anonimdir. İnsanlar Bahattin figürünü alıp yanındaki içi boş balona istediğini yazabiliyorlar. Özlü sözler kullanıldığı için, insanların ilgisini çekmektedir. Bu özlü sözlerden bazıları şunlardır:

“ Ne demek seninle geçinemiyoruz? Asgari ücret miyim ben? Emekli maaşı mıyım?

Erkek Bluetooth gibidir; yanındayken bağlanır, uzaklaştıkça yeni aygıtlar arar. Kadın wireless gibidir; herkes görür yalnızca şifreyi bilen bağlanır.”²⁷⁰

Bu tarz sözlerin etkisiyle Bahattin karakteri herkes tarafından sevilen ve sosyal paylaşım sitelerinde yoğun olarak paylaşılan bir karakter haline gelmiştir. İnsanların kendi düşünce yapılarına uygun birden fazla Bahattin vardır. Bu karakterlerden bazılarının isimlerinde, kelimelerin orijinallerinden uzaklaştığı görülmektedir. En yaygın örneği “*Pıçakçı Bahattin*”dir.

Milliyet gazetesinde yer alan 09.11.2013 tarihli bir habere göre:

“Bahattin için bir hayranının Twitter’da açtığı Bahattin adlı hesabın şu anda 550 bin takipçisi var. Bu hesaptan bugüne kadar 6897 tweet atılmış durumda. Ayrıca yaklaşık 63 bin kişinin takip ettiği ‘Mahalleden Bahattin’, 43,8 bin takipçisi olan ‘jr. Bahattin’ gibi farklı Bahattin hesapları da mevcut. Bahattin için Facebook üzerinden açılmış

²⁶⁹ Ekşi Sözlük, <https://eksisozluk.com/pic-bahattin--2125302?focusto=28210666> (26.04.2014).

²⁷⁰ Ayşe Özyılmazel, “Adamım Baattin!”, **Sabah**, 19.11.2013.

pek çok sayfa bulunuyor. Popüler hesaplardan birini beğenen kullanıcıların sayısı 769 bin 450 kişi olarak dikkat çekerken, bir diğer hesabı beğenenlerin sayısı ise yaklaşık 300 bin...”²⁷¹ dir.

26 Mayıs 2014 tarihinde sosyal paylaşım ağı Facebook üzerinden Bahattin adına açılan bir hesabın takipçi sayısı: 3.951.957 kişidir.²⁷²

Karikatürist Uğur Gürsoy, sosyal medyada sıkça paylaşılan Uykusuz dergisi için çizdiği "Bahattin" karakteri için Türk Patent Enstitüsüne başvurarak Bahattin'i markalaştırmak istemiştir. Başvuru "basın yayını", "eğitim hizmetleri ve matbaacılık hizmetleri" sınıflarında yapılmıştır.²⁷³

Uğur Gürsoy'un kaleminden çıkan, sosyal medyanın fenomeni Bahattin'in son zamanlarda televizyon dizisi olması gündeme gelmiştir. Ancak balon esprilerini hikâyeye yansıtmanın sorun olması nedeniyle proje ertelenmiştir.²⁷⁴

Bahattin örneğinde görüldüğü üzere yeni medya, geleneksel ürünlerin küresel taşıyıcısı olarak, yeni tür ve konuların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ancak bunu yaparken kültürün bütün formlarını deformasyona da uğratabilmekte, onları kendi tarihlerinden kopartıp tanınmaz hale getirebilmektedir. Bu dönüştürme sürecinde kültür ürünleri şiddet eğilimlerinin malzemesi olabilmekte, kimin yaptığı belli olmayan çarpıtmalara da uğrayabilmektedir.

²⁷¹ **Milliyet**, "Baattin Patlaması", 09.11.2013.

²⁷² Facebook, <https://www.facebook.com/Picbaattinn> (26.04.2014).

²⁷³ **Cumhuriyet**, "Baattin Marka Oluyor", 26.03.2014.

²⁷⁴ Acunn.com, "Bahattin dizi mi oluyor?", 15.04.2014. <http://www.acunn.com/haber/baattin-in-dizisi-direkten-dondu/142458> (26.04.2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE MİZAH DERGİLERİ ÖRNEKLERİ (GIRGIR, PENGUEN, UYKUSUZ, BAYAN YANI)

Norman Fairclough’ya göre eğer toplum ve kültür değişirse, bizlerin yazılı metinlerde fikirlerimizi ifade etme şeklimiz de değişmektedir ve böylelikle metinleri analiz etmek sosyokültürel değişiklikler ile dil arasındaki ilişkileri incelememizde bizlere çok iyi bir çalışma alanı sağlamaktadır: “Metin analizi sosyal çatışmaların evrimleştiği ve ortaya çıktığı ve kimi zaman da anlaşılması kolay olmayan dönüşümlerin meydana geldiği detaylı yapılara ulaşmamızı sağlar”.²⁷⁵ Eleştirel söylem analizi, metinleri maddi üretimin ve toplumsal yaşamın yeniden üretiminin bir anı (momenti) olarak ele alır ve metinlerdeki toplumsal çalışmayı maddeci toplumsal eleştirinin ana odağı olarak çözümler. Eleştirel söylem analizi, söylem olarak dilin kavramlaştırılmasını merkez aldığı ve daha açık olarak eleştirel dil çözümlemesini

²⁷⁵ Akt. Gökhan Uğur, “Anarşist Dergilerde Değişen Söylem: Erken 20. Yüzyıl ve 21. Yüzyıl Dergileri Arasındaki Karşılaştırmalı Söylem Analizi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009) s.136.

toplumsal bilimlerde konumlandığı için eleştirel dil bilim üzerine kurulmuştur.²⁷⁶ Bu sebeple dil analizi metinleri inceleyerek sosyal ve kültürel değişiklikleri ortaya çıkarmamızı temin eder. Metinler toplum ve kültür tarafından şekillendirilir, fakat aynı zamanda metinler toplumu ve kültürü de yaratır. Bunlara ek olarak dil kullanımı sosyal kimlikleri, sosyal ilişkileri ve temsilleri de içerir ve bu üç alanı değiştirirken aynı zamanda yeniden üretir veya devam ettirir.²⁷⁷ Tezin önceki bölümlerinde, ana hatlarını çizmeye çalıştığımız mizahın tarihsel gelişimine bakıldığı zaman, sosyokültürel değişikliklerin mizaha yansıdığını görmek ve ortaya çıkan mizahı anlamak çok önemlidir. Mizah dergilerinin söylemleri, ortaya çıkan yeni mizahın eskisiyle karşılaştırıldığında ne gibi farklılıkların olduğunu belirlenmesini sağlar. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla günümüz mizah dergilerinden: Gırgır, Penguen, Uykusuz ve Bayan Yanı dergilerinin 2013 yılı kapakları rastlantısal seçim doğrultusunda incelenecektir.

3.1. Gırgır Dergisi

26 Ağustos 1972'de Gırgır dergisi Oğuz Aral'ın yönetiminde yayın hayatına başlamıştır. Bu tarihten sonra, gerek çizgiye getirdiği yenilikler gerekse dönemin iktidarına karşı bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiyle verdikleri mücadele ve kararlı, muhalif duruşları ile “Gırgır Ekolü” karikatür tarihimize damgasını vurmuştur.²⁷⁸ Gırgır, 1972'de yayına başlayan, kadrosu ve imtiyaz sahiplerinde büyük değişikliklerle günümüzde halen yayınlanan, Türkiye'nin en çok satmış kült mizah dergisidir.²⁷⁹ Gırgır, haftalık yerel süreli yayındır ve 2013 yılında toplam 52 sayı yayınlamıştır.

²⁷⁶ Norman Fairclough, Phil Graham, “Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı”, Çev: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, **Söylem ve İdeoloji**, İstanbul: Su Yayınları, 2003, s.189.

²⁷⁷ Gökhan Uğur, a.g.e., s.136.

²⁷⁸ Özocak, a.g.m., s.272.

²⁷⁹ Gırgır, [http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C4%B1rg%C4%B1r_\(dergi\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C4%B1rg%C4%B1r_(dergi)) (19.04.2014).

Örnek 1	
Tarih: 19 Aralık 2012 – 28 Aralık 2012	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 2-9 Ocak 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “ODTÜ’de Uydu Savaşı.”²⁸⁰ • “ODTÜ’lü Eylemcilere Eşekli Protesto.”²⁸¹ • “13 Üniversite Rektörü ODTÜ’deki Olayları Kınadı.”²⁸² • “ODTÜ... Komünizmle Anılıyor, Hala.”²⁸³ • “ODTÜ’deki Protestoya Terör Soruşturması.”²⁸⁴ 	<p>ODTÜ’deki polis saldırısı diğer üniversitelerde de protesto edilirken pek çok üniversite öğrencisi gözaltına alındı.</p>

19 Aralık 2012 tarihinde, ODTÜ’de Göktürk-2 uydusunun uzaya fırlatılması nedeniyle düzenlenen törende Başbakan Erdoğan’ı protesto eden öğrencilere polis müdahale etmiştir. Olay bazı medya kuruluşlarında, Göktürk-2 uydusunun fırlatılmasına karşı yapılan protesto şeklinde yansıtılmıştır. Gözaltına alınan öğrencilere terör soruşturması açılmıştır. Birçok üniversite yönetimi bu protestoyu eleştirmiştir. İktidarı boyunca Başbakan Erdoğan ODTÜ’lü öğrenciler ve akademisyenlerle birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Olayı Gırgır dergisi kapağına taşımıştır.

²⁸⁰ **Milliyet**, “ODTÜ’de Uydu Savaşı”, 19.12.2012.

²⁸¹ **Sabah**, “ODTÜ’lü Eylemcilere Eşekli Protesto”, 27.12.2012.

²⁸² **Time Türk**, http://www.timeturk.com/tr/2012/12/24/test.html#U1JIFPI_tqU (19.04.2014).

²⁸³ Esra Uçar, “ODTÜ... Komünizmle Anılıyor, Hala”, **Bugün**, 28.12.2012.

²⁸⁴ **Radikal**, “ODTÜ’deki Protestoya Terör Soruşturması”, 22.12.2012.

Örnek 2	
Tarih: 08 Şubat 2013 – 21 Şubat 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 20-27 Şubat 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Uçaklarda Alkol Yasağı Tartışılıyor.”²⁸⁵ • “THY İç Hatlarda 6 Nokta Dışında İçki Servisi Artık Yok.”²⁸⁶ • “Hayaldi Gerçek Oldu.”²⁸⁷ • “THY İçkiyi Yasakladı Uçakta Şerbet Dağıtacak.”²⁸⁸ 	<p>THY uçaklarda şerbet dağıtmaya hazırlanıyor...</p>

Türk Hava Yolları, 'talep düşüklüğü' nedeniyle iç hatlarda business class'ta verilen içki servisini 6 nokta dışında kaldırmıştır. Hostes kostümleriyle alay konusu olan ve pilotlarına da padişah kaftanı giydirilsin diye eleştirilen THY bu kez de şerbet dağıtmanın hazırlığını yapıyor. Ancak gelen tepkiler üzerine şerbet dağıtımını bir süreliğine gündeminden düşürmüştür. Gırgır dergisi bu olayı kapağına taşıyarak mizahi bir eleştiri getirmiştir.

²⁸⁵ **Sabah**, “Uçaklarda Alkol Yasağı Tartışılıyor”, 08.02.2013.

²⁸⁶ **Hürriyet**, “THY İç Hatlarda 6 Nokta Dışında İçki Servisi Artık Yok”, 21.02.2013.

²⁸⁷ **Sözcü**, “Hayaldi Gerçek Oldu”, 16.02.2013.

²⁸⁸ **Odatv**, “THY içkiyi yasakladı uçakta şerbet dağıtılacak”, 16.02.2013. <http://www.odatv.com/n.php?n=thy-ickiyi-yasakladi-ucakta-serbet-dagitilacak-1602131200> (19.04.2014).

Örnek 3	
Tarih: 19 Aralık 2012 – 07 Şubat 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 06-13 Mart 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Olay Çıkaran Kör Olacak!”²⁸⁹ • “Biber Gazı Yok El Feneri Var.”²⁹⁰ • “Polise Yanmaz Kumaştan Üretilen Termal Üniforma.”²⁹¹ 	<p>Emniyet Genel Müdürlüğü geçici körlük yaratan fener, elektroşok tabancası ve demir cop satın alacak.</p>

Toplumsal olaylara biber gazı ve tazyikli suyla müdahale eden polis, bundan böyle gece eylemlerinde fener kullanarak göstericileri dağıtmayı planlamaktadır. “Fenix tk 15” adıyla bilinen ve gözlerde geçici körlüğe yol açan fenerin alımı için Emniyet Genel Müdürlüğü çalışma başlatmıştır. Birçok STK ve toplumun çeşitli kesiminden vatandaş bu fenerlerin insan sağlığına zararlı olabileceği nedeniyle hükümeti eleştirmiştir. Gırgır dergisi bu olayı Testere filminde yer alan bir karakterle kapağına taşımıştır.

²⁸⁹ Adana Haber Ajansı, “Olay Çıkaran Kör Olacak”, 19.12.2012.

²⁹⁰ Samsun Analiz, <http://www.samsunanaliz.com/gundem/biber-gazi-yok-el-feneri-var-h6114.html> (19.04.2014).

²⁹¹ Samanyoluhaber, <http://www.samanyoluhaber.com/gundem/Canli-canli-boyle-test-edildi/9426/> (19.04.2014).

Örnek 4	
Tarih: 15 Nisan 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 17-24 Nisan 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Bakan’ın Cevabı Kanser Hastası Kızı Ağlattı.”²⁹² • “Bakan’ın Para Verdiği Kanser Hastası Hastaneye Yatırıldı.”²⁹³ • “Paran Batsın Erdoğan Bayraktar.”²⁹⁴ 	<p>Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar, kanser tedavisi gören ve kendisinden ilaçlarının temini için yardım isteyen üniversite öğrencisi genç kızın cebine para koyup, ilaçları kendisinin almasını istedi ve “düşürme” diye uyardı.</p>

Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar, kanser tedavisi gören ve kendisinden ilaçlarının temini için yardım isteyen üniversite öğrencisi genç kızın cebine para koyup, ilaçları kendisinin almasını istedi ve 'düşürme' diye uyardı. Kendisine dilenci muamelesi yapıldığını söyleyerek alınan üniversiteli kız Selimiye Camii'nde namaz kılıp çıkan Bakan Bayraktar'a giderek, parayı geri verip alandan ağlayarak uzaklaşmıştır. Olay kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve Gırgır dergisi de olayı kapağına taşımıştır.

²⁹² **Hürriyet**, “Bakan’ın Cevabı Kanser Hastası Kızı Ağlattı”, 15.04.2013.

²⁹³ **Radikal**, “Bakan’ın Para Verdiği Kanser Hastası Hastaneye Yatırıldı”, 15.04.2013.

²⁹⁴ **Sözcü**, “Paran Batsın Erdoğan Bayraktar”, 15.04.2013.

Örnek 5	
Tarih: 19 Nisan 2013 – 30 Nisan 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 1-5 Mayıs 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Akil İnsanlar.”²⁹⁵ • “Taksim Yasağı Siyasi Bir Karar.”²⁹⁶ • “Taksim 1 Mayıs’a Yeniden Yasak.”²⁹⁷ 	<p>Yaşasın 1 Mayıs</p>

Nisan 2013 tarihinde açıklanan akıl insanlar heyeti, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından demokratik açılım ve çözüm süreci kapsamında oluşturulan 63 kişilik bir komisyondur. 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları için sembolik değeri olan Taksim, inşaat çalışmaları nedeniyle kutlamalara kapatılmıştır. Ancak işçi sendikaları bu yasağa karşı çıkmıştır. Türkiye böyle bir ortamda 1 Mayıs kutlamalarına gergin bir şekilde girmiştir. Akil insanlar heyeti ülkenin her yerinde eleştirilirken, Gırgır dergisi de bu ortamı kapağına taşımıştır.

²⁹⁵ Sabah, “Akil İnsanlar”, 19.04.2013.

²⁹⁶ Zeynep Miraç, “Taksim Yasağı Siyasi Bir Karar”, *Milliyet*, 30.04.2013.

²⁹⁷ Şükran Soner, “Taksim 1 Mayıs’a Yeniden Yasak”, *Cumhuriyet*, 30.04.2013.

Örnek 6	
Tarih: 05 Haziran 2013 – 13 Haziran 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 12-19 Haziran 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Gezi Parkı direnişçileri taleplerini açıkladı.”²⁹⁸ • “Başbakan Erdoğan: Topçu Kışlası'nı yapıyoruz.”²⁹⁹ • “Erdoğan: Topçu Kışlası şehir müzesi, AKM opera binası olacak.”³⁰⁰ 	<p>Erdoğan Geri Adım Atmıyor: “Topçu Kışlası Yapılacak!”</p>

27 Mayıs tarihinde başlayan Taksim Gezi Parkı olayları devam etmektedir. Direnişçiler Gezi Parkı'na hiçbir yapılaşmayı istememektedir. Oysa hükümet Gezi Parkı'na Topçu Kışlasını inşa etmek istemektedir ve bu isteğinden geri adım atmamaktadır. Bu durumu Gırgır dergisi eleştirel bir şekilde kapağına taşımıştır.

²⁹⁸ **Radikal**, “Gezi Parkı direnişçileri taleplerini açıkladı”, 05.06.2013.

²⁹⁹ **Radikal**, “Başbakan Erdoğan: Topçu Kışlası'nı yapıyoruz”, 06.06.2013.

³⁰⁰ **Zaman**, “Erdoğan: Topçu Kışlası şehir müzesi, AKM opera binası olacak”, 13.06.2013.

Örnek 7	
Tarih: 03 Haziran 2013 – 19 Temmuz 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 24-31 Temmuz 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Başbakan Erdoğan: Tencere Tava, Hep Aynı Hava.”³⁰¹ • “Tencere Tava Eylemine Para Cezası.”³⁰² • “Erdoğan: Tencere Tava Çalanı Şikâyet Edin.”³⁰³ 	<p>Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Gezi Parkı Protestolarına evlerinde tencere ve tava çalarak destek verenlerin komşularını rahatsız ettiği için suç işlediklerini ve yargılanmaları gerektiğini söyledi.</p> <p>24-31 TEMMUZ 2013 SAYI: 30 FİYATI: 2 TL İKKTÇ: 2 TLJ #gırgırdergisi</p> <p>GIRGIR</p> <p>Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Gezi Parkı protestolarına evlerinde tencere ve tava çalarak destek verenlerin komşularını rahatsız ettiği için suç işlediklerini ve yargılanmaları gerektiğini söyledi.</p> <p>ŞEFİN YARGISI</p> <p>2 YIL, 3 AY, 4 YIL, 5 AY, 6 AY, 7 YIL, 8 AY, 9 AY, 10 AY, 11 AY, 12 YIL, 13 AY, 14 AY, 15 AY, 16 AY, 17 AY, 18 AY, 19 AY, 20 AY, 21 AY, 22 AY, 23 AY, 24 YIL, 25 AY, 26 AY, 27 AY, 28 AY, 29 AY, 30 AY, 31 AY, 32 AY, 33 AY, 34 AY, 35 AY, 36 YIL</p> <p>miLLi ŞEŞ</p>

Gezi Parkı’ndaki olayların ardından akşamları yapılan protesto eylemlerine tencere-tava çalarak destek verenlere para cezası kesilmiştir. İlerleyen günlerde, Başbakan Erdoğan, tencere tava çalmanın suç olduğunu ifade ederek konunun yargıya taşınmasını istemiştir. Bu durumu Gırgır dergisi “Şefin Yargısı” başlığıyla kapağına taşımıştır.

³⁰¹ **Akşam**, “Başbakan Erdoğan: Tencere Tava, Hep aynı Hava”, 03.06.2013.

³⁰² **Hürriyet**, “Tencere Tava Eylemine Para Cezası”, 02.07.2013.

³⁰³ **Radikal**, “Erdoğan: Tencere Tava Çalanı Şikâyet Edin”, 19.07.2013.

Örnek 8	
Tarih: 03 Temmuz 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 7-14 Ağustos 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Arenamega Yerine...”³⁰⁴ • “Erdoğan, “Türkiye'nin geleceğini millet ve sandık belirler”³⁰⁵ • “Erdoğan’dan Türkçe Eleştirisi.”³⁰⁶ 	<p>“Nisan’dan beri Türkiye, Cumhuriyet tarihindeki en parlak dönemlerini yaşamakta...” R.T.E.</p>

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Küçükçekmece Belediyesi tarafından Halkalı'da inşa edilen gösteri merkezi Arenamega'nın resmi açılışında konuşma yapmıştır. Erdoğan, eserlere Türkçe isim verilmesi gerektiğini söylediği konuşmasında Gezi olaylarını eleştirmiştir. Konuşmasında, “*Nisan ayından beri Cumhuriyet tarihimizin en parlak dönemlerini yaşıyoruz*” demiştir. Ülkede Gezi Olaylarının etkileri devam ederken, Başbakan’ın bu konuşması Gırgır dergisinin kapağında yer almıştır.

³⁰⁴ Habertürk, “Arenamega Yerine...”, 03.07.2013.

³⁰⁵ İHA, <http://www.ih.com.tr/erdogan-turkiyenin-gelecegini-millet-ve-sandik-belirler-politika-2900> (20.04.2014).

³⁰⁶ Yeni Şafak, “Erdoğan’dan Türkçe Eleştirisi”, 03.07.2013.

Örnek 9	
Tarih: 18 Ağustos 2013 – 09 Eylül 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 11-16 Eylül 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Olimpiyatları Alamazsak Sorumlusu Gezi Parkı!”³⁰⁷ • “Akdoğan: Olimpiyatı İstemeyenler Kına Yaksın.”³⁰⁸ • “Kına Stokları Tükenmiş.”³⁰⁹ 	<p>Olimpiyat rüyasından uyanan Türkiye'nin dört bir yanında polis şiddeti ve tutuklamalar artarak devam ediyor...</p>

Gezi Parkı olaylarının etkisi ülkede devam ederken Türkiye, diğer bir taraftan da 2020 Yaz Olimpiyatlarına ev sahipliği yapmak için yarışmaktadır. Olimpiyatların İstanbul'da yapılması hükümetin en büyük arzusudur. Olimpiyatların yapılacağı şehrin açıklanacağı zamana az bir süre kala hükümetin bakanlarından çarpıcı açıklamalar gelmiştir. Egemen Bağış, İstanbul'un adaylığı olumsuz sonuçlanırsa bunun Gezi Parkı eylemcileri yüzünden olacağını söylemiştir. 7 Eylül'de Olimpiyatlara ev sahipliği yapacak şehir açıklanmış ve Tokyo kazanmıştır. İstanbul'un kaybetme nedeni hükümet yetkililerince Gezi olaylarına bağlanmış ve tutuklama olaylarına devam edilmiştir.

³⁰⁷ **Radikal**, “Olimpiyatları alamazsak sorumlusu Gezi Parkı”, 18.08.2013.

³⁰⁸ Haber5, <http://www.haber5.com/guncel/akdogan-olimpiyati-istemeyenler-kina-yaksin> (20.04.2014).

³⁰⁹ **Akşam**, “Kına Stokları Tükenmiş”, 09.09.2013.

Örnek 10	
Tarih: 18 Ekim 2013 – 22 Ekim 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 23-30 Ekim 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “ODTÜ'deki Ağaç Gerginliği Dinmiyor.”³¹⁰ • “ODTÜ’ye Gece Bayram Baskını.”³¹¹ • “ODTÜ Baskını Gökçek'e de Sürpriz Olmuş!”³¹² 	<p>Bayramın son gecesi ODTÜ ormanlarına giren Büyükşehir Belediyesi Ekipleri, yol güzergâhı için izinsiz olarak 3 bin ağacı söktü. Melih Gökçek, Twitter’den olayla ilgili “Dün gece arkadaşlar bana da sürpriz yapmışlar. Bir gecede ODTÜ yolunu açmışlar... Ankaramız’a hayırlı olsun...” yorumunu yaptı.</p>

Gezi Parkı olaylarına destek veren ODTÜ ile hükümet arasındaki gerginlik, ODTÜ ormanından geçmesi planlanan yol yüzünden tekrar alevlenmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ekipler çok sayıda iş makinesiyle ve çevik kuvvet desteğiyle ODTÜ ormanına giderek yol çalışmasına başlamıştır. Bu ani gece baskını sonrası yapılan eleştirilere Gırgır dergisi kapağına taşıyarak destek vermiştir.

³¹⁰ **Posta**, “ODTÜ'deki Ağaç Gerginliği Dinmiyor”, 22.10.2013.

³¹¹ **Sözcü**, “ODTÜ’ye Gece Bayram Baskını”, 18.10.2013.

³¹² **CNN Türk**, <http://www4.cnnurk.com/2013/turkiye/10/19/odtu.baskini.gokceke.de.surpriz.olmus/70/index.html> (20.04.2014).

Örnek 11	
Tarih: 20 Kasım 2013 – 22 Kasım 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 20-27 Kasım 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Erdoğan Dershaneleri Kapatmakta Kararlı.”³¹³ • “Erdoğan: Dershanelerin Kapatılması Belli Bir Gruba Yönelik Adım Değildir.”³¹⁴ • “Hükümet İle Cemaat...”³¹⁵ 	<p>AKP ile Gülen Cemaati arasındaki gerilim dershanelerin kapatılmasını öngören yasal çalışma ile bir medya savaşına dönüştü. El ele mimarı oldukları hiçbir eşitsizlik ve hukuksuzluk için şimdiye kadar çıt çıkarmayan taraflar eğitimde eşitsizlikten dem vurur oldu.</p>

Başbakan Erdoğan ATV-A Haber ortak yayınında gazetecilerin gündeme ilişkin sorularını yanıtlarken, dershanelerin kapatılmasında kararlı olduklarını söylemiştir. Son dönemde yaşanan hükümet-cemaat kavgası bu açıklamadan sonra ayrı bir boyut kazanmıştır. Gırgır dergisi, Zaman gazetesinin Gezi Olaylarından sonra reklamında kullandığı kardeşlik temasıyla eleştirel bir yaklaşımda bulunmuştur.

³¹³ **Sözcü**, “Erdoğan Dershaneleri Kapatmakta Kararlı”, 20.11.2013.

³¹⁴ **Zaman**, “Erdoğan: Dershanelerin Kapatılması Belli Bir Gruba Yönelik Adım Değildir”, 21.11.2013.

³¹⁵ Ali Bayramoğlu, “Hükümet İle Cemaat”, **Yeni Şafak**, 22.11.2013.

Örnek 12	
Tarih: 07 Aralık 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Gırgır Dergisi 11-18 Aralık 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Erdoğan Konuşurken Penguen Belgeseli!”³¹⁶ 	<p>Başbakan Erdoğan’ın hafta sonunda toplu açılış törenlerindeki konuşmaları haber kanallarının neredeyse tamamında canlı yayınlanırken, Cemaate yakın bir haber kanalı aynı dakikalarda penguen belgeseli yayınladı.</p>

Başbakan Tayyip Erdoğan’ın Çerkezköy’deki toplu açılış törenindeki konuşması haber kanallarının neredeyse tamamında canlı yayınlanırken hükümetle dersane krizi yaşayan Gülen cemaatinin kanalı S Haber aynı dakikalarda devekuşu, penguen ve fillerin boy gösterdiği belgesel yayınlamıştır. Penguen belgeseli daha önce, Gezi Parkı olaylarının en şiddetli olduğu dönemde hükümete yakın bazı kanallarda gösterilmiştir. Gırgır dergisi bu olayı kapağına taşımıştır.

³¹⁶ Cumhuriyet, “Erdoğan Konuşurken Penguen Belgeseli”, 07.12.2013.

3.2. Penguen Dergisi

Leman dergisinden ayrılan karikatüristler tarafından Eylül 2002 yılında kurulmuştur.³¹⁷ Penguen dergisi, Türkiye'de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yayınlanan haftalık mizah dergisidir. Derginin amblemi uçmaya çalışan penguendir. Selçuk Erdem tarafından çizilmiştir. Kapak karikatürü, genellikle Türkiye'nin gündemindeki bir olay ile ilgili olmaktadır.³¹⁸ Penguen dergisi 2013 yılında toplam 52 sayı yayınlamıştır.

³¹⁷ Yılmazoğlu, a.g.m.

³¹⁸ Penguen, [http://tr.wikipedia.org/wiki/Penguen_\(dergi\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Penguen_(dergi)) (20.04.2014).

Örnek 13	
Tarih: 18 Ocak 2013 – 19 Ocak 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 24 Ocak 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Önemli Davalara Bakan Avukatlar Gözaltında.”³¹⁹ • “Avukatlara Havadan Gözaltı.”³²⁰ • “İstanbul’da Çok Sayıda Avukat Gözaltında.”³²¹ 	<p>Düzenlenen operasyonla insan hakları ihlalleri, işkence ve polis şiddetiyle ilgili önemli davalara bakan birçok avukat tutuklandı.</p>

İzmir, İstanbul ve Ankara'nın da olduğu 7 ilde DHKP-C terör örgütüne yönelik ortak operasyon düzenlenmiştir. İstanbul'da çok sayıda avukat gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanlar arasında Türkiye'nin gündemine damga vuran davaların avukatlıklarını yapan isimlerin bulunması dikkat çekmiştir. Operasyon sırasında helikopter kullanılmıştır.

³¹⁹ **Hürriyet**, “Önemli Davalara Bakan Avukatlar Gözaltında”, 18.01.2013.

³²⁰ **Taraf**, “Avukatlara Havadan Gözaltı”, 19.01.2013.

³²¹ **Akşam**, “İstanbul’da Çok Sayıda Avukat Gözaltında”, 19.01.2013.

Örnek 14	
Tarih: 22 Şubat 2013 – 23 Şubat 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 28 Şubat 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Erdoğan: Alevilik Din değil; Ali İle Alakaları Yok.”³²² • “Aleviler: İbadet Yerimiz Cemevi.”³²³ 	<p>Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “Cemevleri ibadethane değil, kültürel mekânlar ile ibadet yerleri karıştırılmasın!” dedi.</p>

Başbakan Erdoğan’ın “İslam’da ibadet yeri camidir. Cemevleri kültürel mekânlardır” sözleri Alevi derneklerinden tepki çekmiştir. Aleviler, cemevleri konusunda 16. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde bir dava açıldığını ve mahkemenin “Cemevleri ibadethanedir. İbadethane olup olmadığını konusunda değerlendirme yapılamaz, o inanca sahip kimseler dışında kimsenin değerlendirme yapma yetkisi yoktur. Laik devlette kısıtlama olamaz” kararı verdiğini anımsatmışlardır. Penguen dergisi bu olayı kapağına taşımıştır.

³²² **Radikal**, “Erdoğan: Alevilik Din değil; Ali İle Alakaları Yok”, 22.02.2013.

³²³ **Cumhuriyet**, “Aleviler: İbadet yerimiz cemevi”, 23.02.2013.

Örnek 15	
Tarih: 02 Mart 2013 – 18 Mart 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 21 Mart 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Erdoğan: Batsın Senin Gazeteciliğin.”³²⁴ • “Hasan Cemal Milliyet’ten Ayrıldı.”³²⁵ 	<p>Başbakan Erdoğan’ın “Batsın sizin gazeteciliğiniz!” diyerek sinirlenmesinin ardından yazıları yayımlanmayan Hasan Cemal, 15 yıldır yazarı olduğu gazeteden ayrılmak zorunda bırakıldı.</p>

Başbakan Erdoğan’ın, İmralı Zabıtları haberinden dolayı "Batsın bu gazeteciliğiniz!" dediği Hasan Cemal’in Milliyet gazetesindeki köşesine son verilmiştir. Olay medya- siyaset- ticaret üçgenin ne kadar etkin olduğunu bir kez daha göstermiştir. Penguen dergisi olayı eleştirel bir şekilde kapağına taşımıştır.

³²⁴ Posta, “Erdoğan: Batsın Senin Gazeteciliğin”, 02.03.2013.

³²⁵ Akşam, “Hasan Cemal Milliyet’ten Ayrıldı”, 18.03.2013.

Örnek 16	
Tarih: 05 Nisan 2013 – 07 Nisan 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 11 Nisan 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Taksim'de Emek Protestosu.”³²⁶ • “Emek Protestosuna Sert Müdahale!”³²⁷ • “Taksim Savaş Alanına Döndü.”³²⁸ 	<p>Tarihi Emek Sineması'nın yıkılarak alışveriş merkezi yapılmasını protesto edenlere polis, tazyikli su ve biber gazıyla saldırdı.</p>

Emek Sineması'nın yıkımının durdurulmasını isteyen sinemaseverler polisin tazyikli su ve biber gazlı saldırısına maruz kalmışlardır. Cumhuriyet döneminin en eski sinema salonunun yıkılıp yerine alışveriş merkezi yapılmak istenmesi toplumun her kesiminden insanı rahatsız etmiştir. Polisin orantısız güç kullanımını Penguen dergisi kapağına taşımıştır.

³²⁶ **Hürriyet**, “Taksim'de Emek protestosu”, 05.04.2013.

³²⁷ **Radikal**, “Emek Protestosuna Sert Müdahale”, 07.04.2013.

³²⁸ **Sabah**, “Taksim Savaş Alanına Döndü”, 07.04.2013.

Örnek 17	
Tarih: 19 Mayıs 2013 – 22 Mayıs 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 23 Mayıs 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Polis Üniversitelere Girecek, Öğretim Görevlileri Endişeli.”³²⁹ • “Üniversitelere Özel Güvenlik Yerine Polis Geliyor.”³³⁰ 	<p>Üniversitelere, özel güvenlik yerine polis geliyor! Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay, “Üniversitemizde ve stadyumlarda, özel güvenlik yerine polislerimizin görev yapması gibi bir düşüncemiz var” dedi.</p>

Üniversitelerde özel güvenliğin çekilip yerine İçişleri Bakanlığı’na bağlı resmi güvenlik ile polisin getirilmesiyle ilgili çalışmalar tepkilere neden olmuştur. Polis böylelikle rektör izni olmadan üniversitelere girebilecek ve olaylara doğrudan müdahale edebilecektir. Son dönemlerde yaşanan polis şiddeti nedeniyle Penguen dergisi konuyu eleştirel şekilde kapağına taşımıştır.

³²⁹ **Hürriyet**, “Polis Üniversitelere Girecek, Öğretim Görevlileri Endişeli”, 22.05.2013.

³³⁰ **Akşam**, “Üniversitelere Özel Güvenlik Yerine Polis Geliyor”, 19.05.2013.

Örnek 18	
Tarih: 28 Mayıs 2013 – 01 Haziran 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 6 Haziran 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Gezi Parkı'nda Direnişe Polis Müdahalesi.”³³¹ • “Başbakan’dan Gezi Parkı Açıklaması.”³³² 	<p>Direnince çok güzel oluyorsun Türkiye!</p>

Taksim Gezi Parkı'nda gece yarısı başlayan yıkım çalışmalarına karşı, bölgenin kamusal alan olarak kalmasını talep eden ve gece çadır kurarak direnişe geçen gruba polis müdahale etmiştir. Gezi parkında bulunan bazı ağaçlar yerinden sökülüştür. Bu olayın ardından direniş giderek büyümüş ve tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Penguen dergisi TOMA'dan sıkılan suya karşı tek başına direnen kadını kapağına taşıyarak eylemcilere destek vermiştir.

³³¹ **Radikal**, “Gezi Parkı'nda Direnişe Polis Müdahalesi”,28.05.2013.

³³² **Sabah**, “Başbakan’dan Gezi Parkı Açıklaması”, 01.06.2013.

Örnek 19	
Tarih: 03 Haziran 2013 – 16 Haziran 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 4 Temmuz 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “İşte Gezi Parkı’nın Sembolü Kırmızılı Kadın.”³³³ • “Biber Gazı Hayvanları da Öldürdü.”³³⁴ • “İstanbul Gaz Altında, İçişleri Bakanı Düğünde!”³³⁵ • “Orantısız Güç Mercek Altında”³³⁶ • “Gösterilerde İlk Can Kaybı.”³³⁷ • “Erdoğan: Polis Taksim’de Destan Yazdı.”³³⁸ 	<p>Göstericiler polise saldırdı!</p>

Gezi Parkı’nda çevre duyarlılığıyla başlayan ve temel hak ve özgürlüklerin dile getirildiği protestolara dönüşen olaylar sırasında yüzlerce insan yaralanmıştır. Polisin aşırı güç kullanmasından ötürü can kayıpları da yaşanmıştır. Ancak hükümet kanadının polis şiddetini destekleyen tavrı ortamın daha çok gerilmesine neden olmuştur. Penguen dergisi olayları mizahi bir tavırla kapağına taşımıştır.

³³³ **Star**, “İşte Gezi Parkı’nın Sembolü Kırmızılı Kadın”, 10.06.2013.

³³⁴ **Cumhuriyet**, “Biber gazı hayvanları da öldürdü”, 14.06.2013.

³³⁵ **Yurt**, “İstanbul Gaz Altında, İçişleri Bakanı Düğünde”, 16.06.2013.

³³⁶ **Akşam**, “Orantısız Güç Mercek Altında”, 07.06.2013.

³³⁷ **Radikal**, “Gösterilerde İlk Can kaybı”, 03.06.2013.

³³⁸ **Milliyet**, “Erdoğan: Polis Taksim’de Destan Yazdı”, 24.06.2013.

Örnek 20	
Tarih: 3 Temmuz 2013 – 14 Ağustos 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 22 Ağustos 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Mısır’da Askeri Darbe.”³³⁹ • “Başbakan Erdoğan’dan Mısır Açıklaması.”³⁴⁰ • “Başbakan Erdoğan: Cumhurbaşkanı Olarak Mursi’yi Görüyorum.”³⁴¹ • “Mısır’da Katliam Var: 200 Ölü!”³⁴² • “Mısır’da Ordudan Halka Kanlı Müdahale.”³⁴³ 	<p>Mısır’da yönetime el koyan ordu, sivil halkı katlediyor.</p>

Mısır’da 3 Temmuz günü, Genelkurmay Başbakanı Abdülfettah el Sisi komutasındaki Mısır Silahlı Kuvvetleri tarafından ülke yönetimine darbe vurulmuştur. Darbe karşıtlarına yapılan müdahalelerde yüzlerce sivil katledilmiştir. Dünya bu katliamlara göz yummuştur. Penguen dergisi askeri darbeyi kapağına taşıyarak durumu eleştirmiştir.

³³⁹ **Sabah**, “Mısır’da Askeri Darbe”, 03.07.2013.

³⁴⁰ **Bugün**, “Başbakan Erdoğan’dan Mısır Açıklaması”, 15.07.2013.

³⁴¹ **Akşam**, “Başbakan Erdoğan: Cumhurbaşkanı Olarak Mursi’yi Görüyorum”, 17.07.2013.

³⁴² **Yeni Şafak**, “Mısır’da Katliam Var: 200 Ölü”, 27.07.2013.

³⁴³ **Sabah**, “Mısır’da Ordudan Halka Kanlı Müdahale”, 14.08.2013.

Örnek 21	
Tarih: 26 Ağustos 2013 – 30 Ağustos 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 5 Eylül 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “ABD, Fransa ve İngiltere, Suriye’ye Müdahale Konusunda Anlaştı.”³⁴⁴ • “Erdoğan: Sınırlı Müdahale Bize Yetmez.”³⁴⁵ • “İran’dan Suriye’ye Müdahale Uyarısı.”³⁴⁶ 	<p>ABD, Fransa, İngiltere, Suriye’ye müdahalenin zamanı ve kapsamı konusunda karar vermeye çalışıyor.</p> <p>The image shows the cover of the magazine 'PENGUEN' for the week of September 5, 2013. The cover is blue and features a cartoon illustration of a man with a beard and glasses, wearing a green suit, holding a rocket. Three speech bubbles are next to him, containing the text: 'Biz biraz daha düşünmeye karar verdik.', 'Aşlama. Aşlıycan mı yine?', and 'Aşlama!'. The magazine title 'PENGUEN' is written in large, bold letters. Above the title, it says 'HAFTALIK' and '5 EYLÜL PERŞEMBE 5097 2013/39 No: 872 2,50 TL'. Below the title, it says 'ABD, Fransa ve İngiltere, Suriye'ye müdahalenin zamanı ve kapsamı konusunda karar vermeye çalışıyor.' The website 'www.penguen.com' is in the top right corner.</p>

ABD, Fransa, İngiltere, Suriye’ye müdahalenin zamanı ve kapsamı konusunda karar vermeye çalışırken, 30 Ağustos Resepsiyonu’nda Suriye’ye yönelik askeri operasyon olasılığını değerlendiren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “*Sınırlı bir müdahale bizi tatmin etmez*” demiştir. Konuyu Penguen dergisi kapağına taşımıştır.

³⁴⁴ **Hürriyet**, “ABD, Fransa ve İngiltere, Suriye’ye Müdahale Konusunda Anlaştı”, 26.08.2013.

³⁴⁵ **Radikal**, “Erdoğan: Sınırlı Müdahale Bize Yetmez”, 30.08.2013.

³⁴⁶ **Sabah**, “İran’dan Suriye’ye Müdahale Uyarısı”, 27.08.2013.

Örnek 22	
Tarih: 30 Eylül 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 3 Ekim 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> “Başbakan Erdoğan Demokratikleşme Paketi’ni Açıkladı.”³⁴⁷ 	<p>Başbakan Erdoğan, demokratikleşme paketini açıkladı.</p>

Başbakan Erdoğan, günlerdir merakla beklenen Demokratikleşme Paketi'ni açıkladı. Paketteki en önemli maddelerden biri özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitimin önünün açılması... Ülkede Gezi Parkı olaylarının etkileri devam ederken ve polisin aşırı güç kullanımına yönelik herhangi bir tedbir alınmazken, açıklanan demokratikleşme paketi eleştirilmiştir. Olayı Penguen dergisi kapağına taşımıştır.

³⁴⁷ **Hürriyet**, “Başbakan Erdoğan Demokratikleşme Paketi’ni Açıkladı”, 30.09.2013.

Örnek 23	
Tarih: 25 Kasım 2013 – 26 Kasım 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 28 Kasım 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Polisten Gezi Olaylarıyla İlgili İlginç Rapor.”³⁴⁸ • “Avrupa’nın Gezi Raporu: Polisin Tutumu İnsan Haklarını Tehdit Ediyor.”³⁴⁹ 	<p>Başbakan Erdoğan her konuyu Gezi eylemlerine bağlamayı başarırken, polisin hazırladığı raporda ise Gezi şüphelilerinin %78’inin Alevi olduğu belirtildi.</p> <p>The image shows the cover of the magazine 'PENGUEN' for the 28th issue of November 2013. The cover features a cartoon illustration of Recep Tayyip Erdoğan, the Prime Minister of Turkey, with a speech bubble that reads 'Gezicilerin %100'ü geziciymiş!' (100% of the protesters are protesters!). The magazine title 'PENGUEN' is written in large, bold, yellow letters. Above the title, it says 'HAFTALIK' (weekly) and '28 KASIM 2013'. Below the title, there is a small text block: 'Başbakan Erdoğan her konuyu Gezi eylemlerine bağlamayı başarırken, polisin hazırladığı raporda ise Gezi şüphelilerinin %78'inin Alevi olduğu belirtildi.' (While Prime Minister Erdoğan successfully linked every issue to the Gezi protests, the report prepared by the police stated that 78% of the Gezi suspects were Alevi.)</p>

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muiznieks, Gezi olaylarıyla ilgili hazırladığı raporda, güvenlik güçlerinin davranışının insan haklarına yönelik ‘bir tehdit’ oluşturduğunu belirtmiştir. Taksim Gezi Parkı’nda 28 Mayıs günü başlayan ve daha sonra tüm yurda yayılan eylemlerle ilgili güvenlik ve istihbarat birimleri ilginç bir istatistik yayınlamıştır. Güvenlik birimlerinin, gözaltına alınan 5 binden fazla şüpheliden oluşan bir “örneklem” grubu üzerinde yaptığı “demografik analiz” ise Gezi Parkı olaylarıyla ilgili farklı bir bakış açısına kaynaklık etmiştir.

³⁴⁸ **Radikal**, “Polisten Gezi Olaylarıyla İlgili İlginç Rapor”, 25.11.2013.

³⁴⁹ **Hürriyet**, “Avrupa’nın Gezi Raporu: Polisin Tutumu İnsan Haklarını Tehdit Ediyor”, 26.11.2013.

Örnek 24	
Tarih: 17 Aralık 2013 – 18 Aralık 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Penguen Dergisi 19 Aralık 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “İstanbul’da Dev Operasyon.”³⁵⁰ • “Operasyon Erkene Alındı, 17 Aralık’ta Yapıldı.”³⁵¹ • “Üç Bakan’ın Oğlu Yolsuzluk Operasyonunda Gözaltına Alındı.”³⁵² • “AKP’yi Sarsan Operasyonda Gözaltı Sayısı 52 Oldu.”³⁵³ 	<p>Polisimiz Destan Yazdı!</p>

İstanbul’da sabah başlatılan büyük yolsuzluk operasyonunda üç bakanın oğlu da gözaltına alınmıştır. Bir süredir devam eden hükümet-cemaat kavgası bu operasyonla birlikte zirveye ulaşmıştır. Cemaate yakınlığı ile bilinen bazı polis müdürlerinin başlattığı operasyon, gündeme bomba gibi düşmüştür. Penguen dergisi olay karşısında, Başbakanın Gezi Parkı olayları sırasında “*Polisimiz Destan Yazdı*” sözünü kapağına taşımıştır.

³⁵⁰ **Sabah**, “İstanbul’da Dev Operasyon”, 17.12.2013.

³⁵¹ **Hürriyet**, “Operasyon Erkene Alındı, 17 Aralık’ta Yapıldı”, 18.12.2013.

³⁵² **Radikal**, “Üç Bakan’ın Oğlu Yolsuzluk Operasyonunda Gözaltına Alındı”, 17.12.2013.

³⁵³ **Cumhuriyet**, “AKP’yi Sarsan Operasyonda Gözaltı Sayısı 52 Oldu”, 17.12.2013.

3.3. Uykusuz Dergisi

Uykusuz dergisi, 2007 yılının Ağustos ayında haftalık mizah dergisi olarak kurulmuştur. Uykusuz dergisinin kurucularının ve çizerlerinin en belirgin özellikleri, eskiden yine haftalık bir karikatür mizah dergisi olan Penguen'de çalışmış olmalarıdır. Dergi için belirlenen pijamalı, atletli ve göğsü kıllı adam figürü, derginin uykusuz olarak belirlenen ismine de gönderme niteliğindedir. Çıktığı günden bu yana mizah dergileri içinde haklı bir yer edinen Uykusuz dergisi, gündeme ilişkin karikatürler, siyasi, ekonomik ve sosyal olayları eleştiren hiciv niteliğinde yazılar ile resimli hikâyelere yer verir.³⁵⁴

³⁵⁴Uykusuz, <http://www.uykusuzdergisi.com/> (21.04.2014).

Örnek 25	
Tarih: 08 Ocak 2013 – 09 Ocak 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 17 Ocak 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “YÖK’e Redhack Sırlar İfşa.”³⁵⁵ • “Öğrenci Harçları İle Rektöre Lüks Araba Alındı.”³⁵⁶ 	<p>RedHack’in yayınladığı belgelere göre, öğrenci harçlarının yatırıldığı bankadan alınan promosyonla Fırat Üniversitesi eski rektörü Feyzi Bingöl’e 480 bin TL değerinde makam aracı alındığı ortaya çıktı.</p> <p>RedHack'in yayınladığı belgelere göre, öğrenci harçlarının yatırıldığı bankadan alınan promosyonla Fırat Üniversitesi eski rektörü Feyzi Bingöl'e 480 bin TL değerinde makam aracı alındığı ortaya çıktı.</p>

Redhack, YÖK'ün internet sitesini hackledi, 60 bin belgeyi ele geçirmiştir. İddiaya göre, Elazığ Fırat Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Feyzi Bingöl döneminde, öğrenci kayıt harçlarının yatırıldığı bankanın 480 bin Liralık promosyon araba aldığı ortaya çıkması, üniversite camiasında büyük yankı uyandırmıştır. Uykusuz dergisi olayı kapağına taşımıştır.

³⁵⁵ **Akşam**, “YÖK’e Redhack Sırlar İfşa”, 08.01.2013.

³⁵⁶ **Hürriyet**, “Öğrenci Harçları İle Rektöre Lüks Araba Alındı”, 09.01.2013.

Örnek 26	
Tarih: 09 Şubat 2013 – 10 Şubat 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 14 Şubat 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “THY Tasarımları Türbülânsta!”³⁵⁷ • “THY’de Yeni Kıyafet Polemiği.”³⁵⁸ 	<p>THY’nin yeni üniforma tasarımları tepki yarattı.</p>

Modacı Dilek Hanif’in THY kabin memurları için hazırladığı kıyafet tasarımlarına ilişkin bir fotoğraf sosyal medyaya sızdırılmıştır. Kıyafetler büyük tepki çekmiştir. Uykusuz dergisi, Türk Hava Yolları’ndan işten atılan yüzlerce personel için gösterilmeyen tepkinin hostes kıyafetlerine gösterilmesi konusunu kapağında işlemiştir.

³⁵⁷ **Milliyet**, “THY Tasarımları Türbülânsta”, 10.02.2013.

³⁵⁸ **Yeni Şafak**, “THY’de Yeni Kıyafet Polemiği”, 09.02.2013.

Örnek 27	
Tarih: 28 Şubat 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 7 Mart 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> “17 Yaşındaki İrem’e Tweet Gözaltısı.”³⁵⁹ 	<p>İnternetin En Büyük Troll’ü Durdurulamıyor...</p> <p>İNTERNETİN EN BÜYÜK TROLL'Ü DURDURULAMIYOR Kendisini eleştirenlere hakaretler yağdıran ve mahkemeye vermekle tehdit eden; fikrini beğenmediği takipçilerinin şahsi bilgilerini, fotoğraflarını, telefon numaralarını ifşa ederek insanları hedef gösteren Melih Gökçek, son olarak 17 yaşında bir kız mahkemeye verdi. Genç kız, okuduğu okulda, 7 polis tarafından gözaltına alındı, evindeki bilgisayara el konuldu. Bununla yetinmeyen Melih Gökçek, genç kızın ismini ve kendince uygunsuz gördüğü fotoğraflarını da teşhir etti.</p>

Popüler sosyal paylaşım sitesi twitter'da, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'e, tweet atan 17 yaşındaki lise öğrencisi İrem Aksoy'un, İstanbul'da öğrenim gördüğü Beylikdüzü Cahit Zarifoğlu Lisesi'nde gözaltına alındığı haberi ortaya çıkmıştır. Bu olay üzerine Uykusuz dergisi kapağında şu yazıya yer vermiştir: *“Kendisini eleştirenlere hakaretler yağdıran ve mahkemeye vermekle tehdit eden; fikrini beğenmedi takipçilerinin şahsi bilgilerini, fotoğraflarını, telefon numaralarını ifşa ederek insanları hedef gösteren Melih Gökçek, son olarak 17 yaşındaki bir kız mahkemeye verdi. Genç kız, okuduğu okulda, 7 polis tarafından gözaltına alındı, evindeki bilgisayara el konuldu. Bununla yetinmeyen Melih Gökçek genç kızın ismini ve kendince uygunsuz gördüğü fotoğrafları da teşhir etti.*

³⁵⁹ Milliyet, “17 Yaşındaki İrem’e Tweet Gözaltısı”, 28.02.2013.

Örnek 28	
Tarih: 15 Nisan 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 18 Nisan 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Bakan'ın Cevabı Kanser Hastası Kızı Ağlattı.”³⁶⁰ • “Bakan Bayraktar'ın Yardım Parasını İade Eden Genç Kız: Tek Derdim İlaç.”³⁶¹ 	

Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar, kanser tedavisi gören ve kendisinden ilaçlarının temini için yardım isteyen üniversite öğrencisi genç kızın cebine para koyup, ilaçları kendisinin almasını istemesi kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Uykusuz dergisi kapağında, ‘AKP hücresi’ denen hücrelerin kanseri ‘parayla’ tedavi etmeye çalıştığını resmetmiştir.

³⁶⁰ **Hürriyet**, “Bakan'ın Cevabı Kanser Hastası Kızı Ağlattı”, 15.04.2013.

³⁶¹ **Zaman**, “Bakan Bayraktar'ın Yardım Parasını İade Eden Genç Kız: Tek Derdim İlaç”, 15.04.2013.

Örnek 29	
Tarih: 11 Mayıs 2013 – 19 Mayıs 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 23 Mayıs 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Reyhanlı’ya Bombalı Saldırı, 42 Ölü Var.”³⁶² • “Başbakan Erdoğan Silikon Vadisi’ni Ziyaret Etti.”³⁶³ 	<p>Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Silikon Vadisi ziyaretinde uydu haritadan memleketi Rize Güneysu’yu inceledi.</p>

Hatay'ın Reyhanlı İlçesi'nde belediye binası yakınlarında 15 dakika arayla iki patlama olmuştur. Patlamada 42 kişi ölmüş, 29'u ağır 100 kişi ise yaralanmıştır. Olay sonrasında, haftalık mizah dergisi Uykusuz Başbakan Erdoğan'ın ABD temaslarını kapağına taşımıştır. Erdoğan'ın ziyaret ettiği Silikon Vadisi'nde uydudan memleketi Rize Güneysu'ya baktığını hatırlatan Uykusuz, Reyhanlı saldırısına rağmen Başbakan'ın bölgeyle ilgilenmediğine dikkat çekmiştir.

³⁶² **Radikal**, “Reyhanlı’ya Bombalı Saldırı, 42 Ölü Var”, 11.05.2013.

³⁶³ **Hürriyet**, “Başbakan Erdoğan Silikon Vadisi’ni Ziyaret Etti”, 19.05.2013.

Örnek 30	
Tarih: 24 Haziran 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 27 Haziran 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none">“Başbakan Erdoğan: Polisimiz Taksim’de Destan Yazdı”³⁶⁴	RTE, “polisimiz Taksim’de destan yazdı”

Uykusuz dergisi kapağında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın "Polisimiz Taksim’de destan yazdı" sözlerine mezar taşı gönderme yapmıştır.

³⁶⁴ Milliyet, “Başbakan Erdoğan Polisimiz Taksim’de Destan Yazdı”, 24.06.2013.

Örnek 31	
Tarih: 06 Temmuz 2013 – 07 Temmuz 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 18 Temmuz 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Gezi Gösterisinde Pala Dehşeti!”³⁶⁵ • “Taksim’de Ortaya Çıkan Palalı Saldırgan Gözaltında!”³⁶⁶ • “Palalı Saldırganlar Serbest Bırakıldı.”³⁶⁷ 	<p>Tayyip Erdoğan, “Eğer şiddet varsa, şiddetin karşılığı şiddettir. Bunu herkes böyle görecek” diyerek esnafı kışkırtmaya devam ediyor.</p>

Gezi Parkı olaylarında, polis müdahalesinden kaçanlara palalı ve sopalı bir grup saldırmıştır. Esnaf oldukları öğrenilen palalı saldırgan ile sopalı bir arkadaşı gözaltına alınmıştır. Olay sonrasında, haftalık mizah dergisi Uykusuz, palalı saldırganı ve Taksim’de direnişçilere saldıran esnafları kapağına taşımıştır.

³⁶⁵ **Vatan**, “Gezi Gösterisinde Pala Dehşeti”, 06.07.2013.

³⁶⁶ **Akşam**, “Taksim’de Ortaya Çıkan Palalı Saldırgan Gözaltında”, 06.07.2013.

³⁶⁷ **Hürriyet**, “Palalı Saldırganlar Serbest Bırakıldı”, 07.07.2013.

Örnek 32	
Tarih: 10 Temmuz 2013 – 08 Ağustos 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 29 Ağustos 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Gezi Olaylarından Bir Acı Haber Daha!”³⁶⁸ • “Erdoğan: 3 Çocuğu Vatana Hibe Edin.”³⁶⁹ 	<p>Başbakan: “Ben, hanım kardeşlerime gelin bu vatana 3 çocuk hibe edin diyorum.”</p>

Mizah dergisi Uykusuz, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın “Ben hanım kardeşlerime gelin bu vatana 3 çocuk hibe edin diyorum” sözlerine, Gezi Direnişi şehitlerinin annelerini kapağa taşıyarak yanıt vermiştir.

³⁶⁸ **Akşam**, “Gezi Olaylarından Bir Acı Haber Daha”, 10.07.2013.

³⁶⁹ **Radikal**, “Erdoğan: 3 Çocuğu Vatana Hibe Edin”, 08.08.2013.

Örnek 33	
Tarih: 16 Eylül 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 19 Eylül 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> “Bülent Arınç: Suriye Helikopterini Düşürdük.”³⁷⁰ 	<p>ABD ve Rusya, Suriye konusunda diplomatik çözüme öncelik verirken, savaş hevesi bitmeyen Türkiye, Suriye helikopterini vurdu.</p>

Türk jetleri, sınır ihlali yapan Suriye helikopterini düşürdü! Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, “Sınır ihlalinde bulunan Suriye helikopteri tarafımızdan düşürüldü” demiştir. Uykusuz dergisi, “ABD ve Rusya, Suriye konusunda diplomatik çözüme öncelik verirken, savaş hevesi bitmeyen Türkiye, Suriye helikopterini vurdu” diyerek olayı kapağına taşımıştır.

³⁷⁰ Hürriyet, “Bülent Arınç: Suriye Helikopterini Düşürdük”, 16.09.2013.

Örnek 34	
Tarih: 19 Ekim 2013 – 22 Ekim 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 24 Ekim 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “ODTÜ’ye Bayram Gecesi Baskını.”³⁷¹ • “ODTÜ’de 'Fidanımı Kap Gel' Eylemi Sonrası Müdahale.”³⁷² 	<p>Ankara Büyükşehir Belediyesinin Kurban Bayramı tatilinde gece yarısı baskınıyla ODTÜ’deki ağaçları kesmesini protesto eden öğrencilere polis müdahale etti.</p> <p>Ankara Büyükşehir Belediyesinin Kurban Bayramı tatilinde gece yarısı baskınıyla ODTÜ’deki ağaçları kesmesini protesto eden öğrencilere polis müdahale etti.</p>

ODTÜ’deki ormanlık alandan geçecek olan yol çalışmasını protesto etmek için gündüz yapılan eyleminin ardından polis müdahalede bulunmuştur. Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin baskın yapar gibi kurban bayramı gecesinde ağaçları kesmesini eleştiren Uykusuz dergisi kapağına Melih Gökçek’i taşımıştır.

³⁷¹ **Hürriyet**, “ODTÜ’ye Bayram Gecesi Baskını”, 19.10.2013.

³⁷² **Radikal**, “ODTÜ’de 'Fidanımı Kap Gel' Eylemi Sonrası Müdahale”, 22.10.2013.

Örnek 35	
Tarih: 04 Kasım 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 7 Kasım 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Kızlı Erkekli Aynı Evde Kalıyorlar.”³⁷³ 	<p>Tayyip Erdoğan “kızlı-erkekli” öğrenci evlerinin iç yüzünü açıkladı: “Buralarda nelerin olduğu belli değil. Karma karışık. Her türlü şey olabiliyor. Bir muhafazakâr demokrat iktidar olarak, bizler müdahil olmak durumundayız.”</p>

Haftalık mizah dergisi Uykusuz 7 Kasım’da piyasaya çıkan sayısında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın öğrenci evleri hakkındaki sözlerine yer vermiştir. Kızlı-erkekli evler tartışması, mizah dergilerinin Kasım ayı kapaklarında sıkça işlenen bir konu halini almıştır.

³⁷³ Sözcü, “Kızlı Erkekli Aynı Evde Kalıyorlar”, 04.11.2013.

Örnek 36	
Tarih: 09 Aralık 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Uykusuz Dergisi 12 Aralık 2013 Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Mustafa Balbay’a Tahliye.”³⁷⁴ • “Hükümetten Tahliye Açıklaması.”³⁷⁵ 	<p>Mustafa Balbay’ın tahliye edilmesi AKP kanadı dâhil bütün kesimler tarafından sevinçle karşılandı.</p>

İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, Ergenekon davasının tutuklu sanıklarından CHP İzmir Milletvekili Mustafa Balbay’ın tahliyesine karar vermiştir. Ergenekon tutuklusunu Mustafa Balbay’ın tahliye edilmesinin AKP kanadı dâhil bütün kesimler tarafından sevinçle karşılanması Uykusuz dergisinin kapağında yer almıştır.

³⁷⁴ **Hürriyet**, “Mustafa Balbay’a Tahliye”, 09.12.2013.

³⁷⁵ **Cumhuriyet**, “Hükümetten Tahliye Açıklaması”, 09.12.2013.

3.4. Bayan Yanı Dergisi

Bayan Yanı, 2011 yılında Lemman camiasının kadın yazar ve çizerlerinin yanı sıra, pek çok kadın yazarın da katkısı ile hazırlanmış ve özel bir 8 Mart sayısı olarak yayınlanmıştır. Ancak gelen tepkilerin coşkısına ve ısrarına karşı koyamamış; böylece sürekli yayınlanan, aylık bir yayın halini almıştır.³⁷⁶ Kadın çizer ve yazarlar tarafından hazırlanan dergi bu yönüyle belki de dünyadaki ilk örnek sayılabilir.³⁷⁷ Bayan Yanı mizah dergisi, aylık yaygın süreli yerel yayındır ve 2013 yılı boyunca toplam on bir sayı çıkartmıştır. Bu sayılardan bir tanesi özel sayıdır.

³⁷⁶ Cumhuriyet, "Gezi Anneleri 'Bayan Yanı'nda oğullarını yazdılar", 06.03.2014.

³⁷⁷ BBC Türkçe, "Bayan Yanı ve Türkiye'de kadın sorunları", 10.03.2012.
http://www.bbc.co.uk/turkce/multimedya/2011/03/110310_au_turkey_women.shtml (18.03.2014).

Örnek 37	
Tarih: 17 Aralık 2012 – 04 Şubat 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Ocak Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Yeğenler tecavüz etmiş eniştesi derede boğmuş.”³⁷⁸ • “Cinayetin töresi ve kefensiz defnedilen Hasret’in anlattıkları.”³⁷⁹ • “Hasret’in mezarında kadınlara polis engeli.”³⁸⁰ 	<p>Ailesinin zoruyla evlendirilen, dayanamayıp geri döndüğünde kuzenlerinin tecavüzüne uğrayan, hamile kalan, son olarak da töre cinayetine kurban giden Hasret, ceset torbasıyla, kefensiz gömüldü...</p>

Hasret Daşlı'nın cesedi, 17 Aralık 2012'de Batman çayında bulunmuştur. Olayı araştıran polis kan dondurucu gerçeğe karşılaşmıştır. Batman çayında cesedi bulunan Hasret Daşlı'nın akrabalarının tecavüzüne uğradığı, 4 aylık çocuğu aldırılmayan ailenin ölüm kararı alıp genç kızı eniştesine dereye boğdurttuğu anlaşılmıştır. Kimsenin sahip çıkmadığı cenaze kefensiz olarak defnedilmiştir. Türkiye'de yaşanan töre cinayetlerine duyarsız kalmayan Bayan Yanı mizah dergisi olayı kapağına taşımıştır.

³⁷⁸ **Milliyet**, “Yeğenler tecavüz etmiş eniştesi derede boğmuş”, 04 Şubat 2013.

³⁷⁹ Müjgân Halis, “Cinayetin töresi ve kefensiz defnedilen Hasret’in anlattıkları”, **Sabah**, 31.12.2012.

³⁸⁰ Melike Çınar, “Hasret’in Mezarında Kadınlara Polis Engeli”, **Yarın**, 31.12.2012.

Örnek 38	
Tarih: 2 Şubat 2013 – 9 Şubat 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Şubat Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Kayıp ABD’li Sarai Sierra’nın cesedi bulundu.”³⁸¹ • “ABD’de Sierra tartışması.”³⁸² • “Ne işi var tek başına!”³⁸³ • “Sarai Sierra’nın İstanbul’da tek başına ne işi vardı.”³⁸⁴ 	<p>Sarai Sierra’nın öldürülmesinin ardından “İki çocuklu kadının ne işi var İstanbul’da?” şeklinde haber bile yapıldı yurdum medyasında...</p>

21 Ocak’tan beri haber alınamayan Sarai Sierra’nın cesedi, İstanbul Cankurtaran’da bulunmuştur. Olayla ilgili, sosyal medya üzerinden ve basın organları tarafından yapılan yorumlar oldukça ilgi çekicidir. Hürriyet Gazetesi yazarlarından Müge Akgün köşesinde yapılan yorumları şu şekilde değerlendiriyor: “Hayatında ilk defa yurtdışına çıkıyor... Aldığı riskleri arttırıyor... Ne işi var tek başına... Kesin Uyuşturucu kuryesidir... Evli bir kadın hele de çocuğu varsa tek başına seyahate çıkar mı?”³⁸⁵ Yapılan yorumları, Bayan Yanı mizah dergisi 2013 Şubat kapağına taşımıştır.

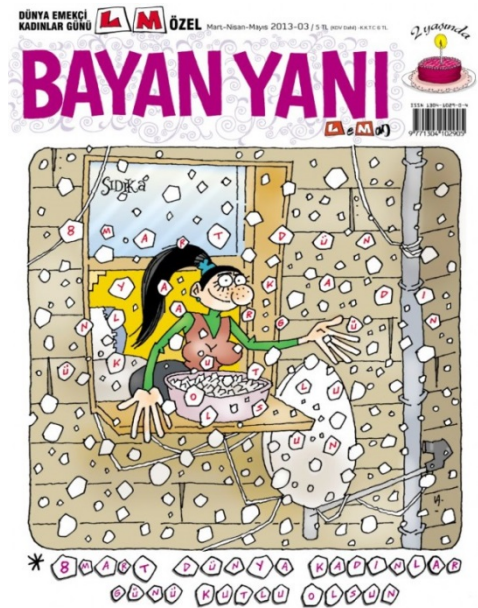
³⁸¹ **Milliyet**, “Kayıp ABD’li Sarai Sierra’nın cesedi bulundu”, 02 Şubat 2013.

³⁸² **Yeni Mesaj**, “ABD’de Sierra tartışması”, 05.02.2013. <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,660970/> (05 Şubat 2013).

³⁸³ Cengiz Semercioğlu, “Ne işi var tek başına!”, **Hürriyet**, 06 Şubat 2013.

³⁸⁴ Müge Akgün, “Sarai Sierra’nın İstanbul’da tek başına ne işi vardı”, **Radikal**, 09 Şubat 2013.

³⁸⁵ Müge Akgün, **Radikal**, 09 Şubat 2013.

Örnek 39	
Tarih: 8 Mart 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Mart-Nisan-Mayıs Özel Sayısı Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Sıdika Bayan Yanı’nda.”³⁸⁶ 	<p>8 Mart Dünya Kadınlar Günü Kutlu Olsun.</p>

Bayan Yanı, 2011 yılında Lemana camiasının kadın yazar ve çizerlerinin yanı sıra, pek çok kadın yazarın da katkısı ile hazırlanmış ve özel bir 8 Mart sayısı olarak yayınlanmıştır. Dergi 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nü ve ikinci yaşını özel bir sayıyla kutlamıştır. Özel sayı için, Ünlü çizer Latif Demirci Atilla Atalay'ın ünlü ev kızı karakteri Sıdika'yı derginin kapağına uyarlamıştır. Sıdika, evinin penceresinden attığı ve her birinin üzerinde bir harf olan konfetilerle bu özel günü şenlendirmiştir.

³⁸⁶ Gerçek Gündem, “Sıdika Bayan Yanı’nda”, 06.03.2013. <http://arsiv.gercekgundem.com/?p=530749> (17.04.2014).

Örnek 40	
Tarih: 03 Nisan 2013 – 09 Mayıs 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Nisan-Mayıs Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “İşte Akil İnsanlar Heyeti.”³⁸⁷ • “Akil İnsanlara İlk Tepkiler.”³⁸⁸ • “Akil İnsanlara Erzincan’da Tepki.”³⁸⁹ • “Erdoğan Akil İnsanlar ile Buluştu.”³⁹⁰ • “Şehit Kızından Akil İnsanlara Tepki.”³⁹¹ 	<p>Şimdiye kadar Türk-Kürt ayırt etmedim, bir akıllık beklerdim doğrusu!...</p>

Çözüm sürecine ilişkin birikimi bulunan ve toplumun çeşitli kesimlerinin itibarını kazanmış olan yazar, sanatçı, akademisyen ve STK temsilcilerinden müteşekkil akil insanlar heyetinin dokuzar kişilik gruplar halinde 7 bölgede faaliyet göstermesi planlanmıştır. Ancak, akil insanlar listesi açıklandığı andan itibaren toplumun çeşitli kesimlerinden tepkiler gelmiştir. Bayan Yanı dergide bu tepkilere duyarsız kalmayarak olayı kapağına taşımıştır.

³⁸⁷ **Hürriyet**, “İşte Akil İnsanlar Heyeti”, 4 Nisan 2013.

³⁸⁸ **Sözcü**, “Akil İnsanlara İlk Tepkiler”, 3 Nisan 2013.

³⁸⁹ **Hürriyet**, “Akil İnsanlara Erzincan’da Tepki”, 3 Mayıs 2013.

³⁹⁰ **CNN Türk**, <http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/05/09/erdogan.akil.insanlar.ile.bulustu/707280.0/index.html> (17.04.2014).

³⁹¹ **Sabah**, “Şehit Kızından Akil İnsanlara Tepki”, 7 Mayıs 2013.

Örnek 41	
Tarih: 10 Nisan 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Nisan-Mayıs Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Kocaeli’de Korkunç Olay.”³⁹² • “Mide Bulandıran Tecavüz Haberi!”³⁹³ • “Toplu Tecavüze İsyan Büyüyor.”³⁹⁴ 	<p>Türkiye erkekler sürüsünün tecavüz ülkesi olma utancını atacak mı? 26 kişinin tecavüzüne uğrayan ve simge haline gelen Mardin’li N.Ç.’den sonra bu kez Gölcük’te 29 kişi tarafından tecavüze maruz kalan Ö.Y. vakasıyla sarsıldık. Ve son 10 yılda tecavüz olayları yüzde 400 arttı.</p>

Kocaeli’nin Gölcük ilçesinde 15 yaşındaki bir kız çocuğuna tecavüz ettikleri öne sürülen 29 kişi polis ekipleri tarafından gözaltına alınmıştır. Son dönemlerde artan tecavüz olayları karşısında toplumun her kesiminden tepkiler yükselmiştir. Dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin olayı yakından takip ederken, yargının tecavüz olaylarına az ceza vermesine tepkiler verilmiştir. Olayı Bayan Yanı dergisi kapağına taşımıştır.

³⁹² Sabah, “Kocaeli’de Korkunç Olay”, 10.04.2013.

³⁹³ Milliyet, “Mide Bulandıran Tecavüz Olayı”, 10.04.2013.

³⁹⁴ Hürriyet, “Toplu Tecavüze İsyan Büyüyor”, 13.04.2013.

Örnek 42	
Tarih: 24 Mayıs 2013 – 11 Haziran 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Haziran Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Alkollü İçkiye Gece Satış Yasağı!”³⁹⁵ • “9 Eylül’de Gece Alkol Satışı Yasak.”³⁹⁶ • “Bodrum’da Alkol Düzenlemesine Ortak Tepki.”³⁹⁷ • “Yeni Alkol Düzenlemesi Neler Getiriyor?”³⁹⁸ 	<p>Kadın cinayetleri, çocuk tecavüzleri, doğa katliamları hak hukuk eşitsizlikleri, GDO’lu yiyecekler, sosyal eşitsizlikler hepsi hepsi çözüldü! Sıra geldi alkole...</p>

AK Parti'nin alkollü içki satışını düzenleyen önergesi 24 Mayıs 2013 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nca kabul edilmiştir. Meclis'te kabul edilen teklifle bundan sonra 22.00 ile 06.00 saatleri arasında perakende alkol satışı yasaklanmıştır. Sivil toplum kuruluşları, yeni alkol düzenlemesinin, turizme ve ülke gelirlerine ciddi anlamda sekte uğratacağını belirtmiştir. Bayan Yanı dergisi de toplumda birçok çözülmemiş sorun varken, alkole getirilen sınırlandırmalardan duyulan rahatsızlığı kapağına taşımıştır.

³⁹⁵ CNN Türk, <http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/05/24/alkollu.ickiye.gece.satis.yasagi/709193.0/> (17.04.2014).

³⁹⁶ Hürriyet, “9 Eylül’de Gece Alkol Satışı Yasak”, 11.06.2013.

³⁹⁷ Hürriyet, “Bodrum’da Alkol Düzenlemesine Ortak Tepki”, 06.06.2013.

³⁹⁸ Radikal, “Yeni Alkol Düzenlemesi Neler Getiriyor?”, 10.06.2013.

Örnek 43	
Tarih: 28 Mayıs 2013 – 23 Haziran 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Temmuz Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Taksim Gezi Parkı’nda Nöbet Tuttular.”³⁹⁹ • “Gösteriler de İlk Can Kaybı.”⁴⁰⁰ • “Tencere Tava Hep Aynı Hava”⁴⁰¹ • “1 Polis Yaralandı, Çok Sayıda Gözaltı Var.”⁴⁰² • “Topçu Kışlası Yapılamaz.”⁴⁰³ • “2.5 Milyon İnsan 79 İlde Sokağa İndi.”⁴⁰⁴ • “Şamil Tayyar: Sarhoş Kafayla Eylem Yapıyorlar.”⁴⁰⁵ 	<p style="text-align: center;">Diren Gezi</p> <p>The image shows the cover of the magazine 'BAYAN YANI' for July 2013. The cover features a cartoon illustration of several women in various outfits (yellow, red, blue, green) standing on a pile of rubble. One woman in the center is holding a large pink flag that says 'DİREN GEZİ'. The background is filled with clouds and a cityscape. The magazine title 'BAYAN YANI' is written in large blue letters at the top. Above the title, it says '8 tane kuse kağıda nefis poster'. The issue number '21' is visible in the top right corner. The artist's signature 'Koculu' is at the bottom right.</p>

Taksim Gezi Parkı olayları, 27 Mayıs 2013 tarihinde başlamıştır. İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bulunan ve sadece umumi hizmette kullanılmak koşulu ile tapuda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiş olan Taksim Gezi Parkı'na, Topçu Kışlası'nı yeniden inşa edilmesini engelleme eylemi olarak başlamıştır. Hükümetin uzun yıllar boyunca halkın belli bir bölümüne uyguladığı baskı olayların temelini oluşturmaktadır. Olaylar da hükümet kaba kuvvete başvurmuştur. Bu olaylarda toplumun isteklerine Bayan Yanı dergisi de destek vererek kapağına taşımıştır.

³⁹⁹ **Akşam**, “Taksim Gezi Parkı’nda Nöbet Tuttular”, 28.05.2013.

⁴⁰⁰ **Radikal**, “Gösteriler de İlk Can Kaybı”, 03.06.2013.

⁴⁰¹ Haberler.com, <http://www.haberler.com/tencere-tava-hep-ayni-hava-4693122-haberi/> (17.04.2014).

⁴⁰² **Zaman**, “1 Polis Yaralandı, Çok Sayıda Gözaltı Var”, 04.06.2013.

⁴⁰³ **Sözcü**, “Topçu Kışlası Yapılamaz”, 15.06.2013.

⁴⁰⁴ **Milliyet**, “2,5 Milyon İnsan 79 İlde Sokağa İndi”, 23.06.2013.

⁴⁰⁵ **Radikal**, “Şamil Tayyar: Sarhoş Kafayla Eylem Yapıyorlar”, 01.06.2013.

Örnek 44	
Tarih: 24 Temmuz 2013 – 30 Temmuz 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Ağustos Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Hamile Kadının Sokakta Gezmesi Uygun Değildir.”⁴⁰⁶ • “Hamilelerin Sokağa Çıkması Terbiyesizlik Sözüne Ceza Yok.”⁴⁰⁷ 	<p>Hiç estetik değil. Sorduk mu?</p>

TRT 1'in iftar programına konuk olarak katılan tasavvuf düşünürü Ömer Tuğrul İnançer, hamile kadınlar hakkında yaptığı yorum ile şaşırttı. İnançer'in yorumları sosyal medyada büyük tepki yarattı. Olaydan sonra Radyo Televizyon Üst Kurulu sözleri değerlendirmiştir. Üst Kurul raporunda sözlerin ifade özgürlüğü kapsamında ele alınması gerektiği belirtmiştir. Sözler toplumun her kesiminden insanın tepkisini çekmiştir. Bayan Yanı dergisi de bu olaya duyarsız kalmamıştır.

⁴⁰⁶ **Milliyet**, “Hamile Kadının Sokakta Gezmesi Uygun Değildir”, 24.07.2013.

⁴⁰⁷ **Hürriyet**, “Hamilelerin Sokağa Çıkması Terbiyesizlik Sözüne Ceza Yok”, 30.07.2013.

Örnek 45	
Tarih: 02 Ağustos 2013 – 05 Eylül 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Eylül Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Sınırdaki Çatışma Ceylanpınar’da Gerginlik Yarattı.”⁴⁰⁸ • “Savaş Uçakları Havalandı.”⁴⁰⁹ • “İran ve Suriye Türkiye’ye Savaş Açabilir.”⁴¹⁰ 	<p>Savaşa verecek oğlum yok... Benim gözümde hep çocuk...</p>

Suriye’de 15 Mart 2011’de başlayan iç savaş, Suriye-Türkiye ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. İlişkiler her geçen gün daha da bozularak iki devlet düşman haline gelmiştir. 22 Haziran 2012 günü silahsız Türk F-4 savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi iki ülke arasında yeni bir kriz başlamıştır.⁴¹¹ Bozulan diplomatik ilişkilere karşın Türk halkı Suriye ile savaş istememektedir. Bu nedenle toplumun her kesiminden insan tepkisini dile getirmeye başlamıştır. Bu tepkilere mizah dergileri de katılmıştır. Bayan Yanı dergisi de tepkisini dile getiren mizah dergileri arasında yer almıştır.

⁴⁰⁸ **Hürriyet**, “Sınırdaki Çatışma Ceylanpınar’da Gerginlik Yarattı”, 02.08.2013.

⁴⁰⁹ **Sabah**, “Savaş Uçakları Havalandı”, 28.08.2013.

⁴¹⁰ Aktif Haber, <http://www.aktifhaber.com/iran-ve-suriye-turkiyeye-savas-acabilir-848742h.htm> (17.04.2014).

⁴¹¹ **Sabah**, “Türk Savaş Uçağı Kayıp”, 22.06.2012.

Örnek 46	
Tarih: 14 Eylül 2013 – 02 Ekim 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Ekim Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Utaç Tablosu!”⁴¹² • “Polis Otosunda Küçük Kıza Tecavüz Etiler!”⁴¹³ • “Polis Memurundan Tecavüz Tehdidi.”⁴¹⁴ 	<p>İmdat Polis. Adana’da 16 yaşındaki çocuğa ekip aracında tecavüz. İstanbul Kâğıthane Asayiş Müdürlüğü’nde bir kadına, personel önünde tecavüz. İstanbul Beşiktaş’ta bir kadına polis otobüsünde tecavüz tehdit ve taciz... Peki, bizi polisten kim koruyacak?</p>

Son dönemde Türkiye’de yaşanan tecavüz olaylarına, vatandaşları suçlulardan koruması gereken polis memurları da dâhil olmaya başladı. Son yıllarda polis memurlarının karıştığı tecavüz olaylarına Bayan Yanı dergisi duyarsız kalmayarak kapağına yansıtmıştır.

⁴¹² **Milliyet**, “Utaç Tablosu!”, 14.09.2013.

⁴¹³ Sansürsüz Haber, <http://www.sansursuzhaber.com/polis-otosunda-kucuk-kiza-tecavuz-ettiler-325050h.htm> (17.04.2014).

⁴¹⁴ Ayşe Arman, “Polis Memurundan Tecavüz Tehdidi”, **Hürriyet**, 02.10.2013.

Örnek 47	
Tarih: 04 Kasım 2013 – 10 Kasım 2013	
Gerçek Hayatta Yaşanan Olaylar	Bayan Yanı 2013 Kasım-Aralık Kapağı
<ul style="list-style-type: none"> • “Kızlı Erkekli Aynı Evde Kalıyorlar.”⁴¹⁵ • “Başbakan’dan Kızlı Erkekli Açıklaması.”⁴¹⁶ • “Kızlı-Erkekli Evlere 58. Madde Denetimi.”⁴¹⁷ • “Kızlı-Erkekli Eve İlk Ceza Kesildi.”⁴¹⁸ 	<p>Kızlı Erkekli</p>

Başbakan Tayyip Erdoğan, AK Parti grup toplantısında gündeme ilişkin önemli açıklamalarda bulundu. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, üniversitelerdeki yurt yetersizliği sorunlarına dikkat çekerken, “ Kız – erkek öğrenci aynı evde kalmaz. Talimatını verdik, denetimi yapılacak” diyerek yeni bir tartışma yaratmıştır. Kızlı erkekli öğrenci evlerini denetleyebilmek için Anayasa dayanak gösterilmiştir. Tartışmalar sürerken ilk ceza haberi Manisa'dan geldi. Aynı evde bulunan üçü kız beş öğrenciye 88 lira para cezası kesildi. Olayları Bayan Yanı dergisi kapağında işlemiştir.

⁴¹⁵ **Sözcü**, “Kızlı Erkekli Aynı Evde Kalıyorlar”, 04.11.2013.

⁴¹⁶ **Zaman**, “Başbakan’dan Kızlı Erkekli Açıklaması”, 05.11.2013.

⁴¹⁷ **Vatan**, “Kızlı-Erkekli Evlere 58. Madde Denetimi”, 06.11.2013.

⁴¹⁸ **Radikal**, “Kızlı-Erkekli Eve İlk Ceza Kesildi”, 10.11.2013.

4. SONUÇ

Mizahın kavramsal boyutuyla birlikte ele alınması tanımların sınıflandırılmasıyla ilgili bir takım sorunları beraberinde getirmektedir. Mizah üzerine yapılan tanımların kısıtlılığı, genel anlamda bir tanımın yapılamadığını göstermektedir. Mizahın karmaşık bir kavram olması, sınıflandırılmasını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada, Platon ve Aristoteles gibi Antik düşünürlerin yanı sıra, Baudelaire, Sanders, Bakhtin ve Rabelais gibi düşünürlerin mizah hakkındaki düşüncelerine yer verilmiş, mizah kavramsal olarak zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Mizah konusunda araştırmacıları en çok meşgul eden tartışma konusu, mizaha yol açan nedenlerdir. Bu konu hakkındaki görüşler, kuramları doğurmuştur. Yeterlilikleri tartışmaya açık olsa da mizah hakkında ortaya birçok kuram atılmıştır. Bu kuramlar üç temel çerçevede gelişmiştir. Bu kuramlardan ilki *üstünlük kuramı*dır. Üstünlük kuramı, İngiliz filozof Thomas Hobbes tarafından geliştirilmiştir. Kuram, diğer insanların talihsizlikleri ve kusurları karşısında insanın kendini üstün hissetmesinden kaynaklanarak güldüğü iddiasındadır. Bir diğer kuram ise, *uyumsuzluk (uyumsuzluk) kuramı*dır. Kuram James Beattie tarafından sistemleştirilmiştir. Kuram temelde zıtlık ve çatışma üzerine kurulmuştur. Sistemli bir dünya üzerinde yaşayan insanın beklentilerinin boşa çıkmasından kaynaklanan duruma gülmesi bu kuramı oluşturur. Mizah kuramlarının sonuncusu ise, *rahatlama kuramı*dır. Bu kuram Freud tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre gülme, herhangi bir nedenle insanın içinde biriken sinirsel enerjinin boşalması sonucu oluşur. Bu üç mizah kuramı, mizaha neden olan tüm durumları açıklayamaması bakımından sorunludur. Mizaha neden olan tüm durumları içerisine alan bir kuramın geliştirilememesi tartışma konusu olmuştur.

Mizah, ortaya çıktığı tarihten bu yana öncelikli görevi olan eğlendirme, hoşça vakit geçirme, olayların tüm ciddiyetine karşın bulabildiği tüm “komik” noktaları gözler önüne serme gibi asli görevini yerine getirmesinin yanında toplum içerisinde yönetici konumunda bulunan lider, soy, tarikat, meclis, zümre, topluluk vb. pek çok kişi ve kurumu kimi zaman destekleme ancak çoğunlukla muhalefet ve hicvetme görevini de yerine getirmiştir. Mizah, yokluğunda çok büyük bir boşluğun oluşacağı bir yetenektir, bir potansiyeldir, bir zekilik biçimi ve ince duydur. Çünkü insanların eleştiri yapma, bir

konu hakkında korkmadan, çekinmeden düşündüklerini dile getirme, devleti yönetenlere karşı durabilme ve hakkını açık yüreklilikle savunabilme konusunda her zaman bir çekinceleri olmuştur. İnsan mevcut otoritelere karşı ancak mizah yaparak direnebilmekte ve var olan otoriteleri eleştirebilmektedir. Bu nedenle tarih boyunca iktidarlar mizahtan korkmuş ve onu denetim altına almaya çalışmışlardır. Günümüzde, Türkiye’de bazı mizah dergilerine siyasi otoriteler tarafından davalar açılmıştır. Ancak mizah yine geri adım atmayarak açılan davalara veya kapatma baskılarına rağmen açık sözlülükle eleştirilerine devam etmektedir. Hatta daha ileri giderek açılan davalar ile de dalga geçmeyi başarmaktadır.

Türkiye’nin toplumsal tarihinde mizah dönemsel olarak beş bölüme ayrılarak incelenmiştir. Bunlar sırasıyla; Antik Anadolu Mizahı, Selçuklu Mizahı, Osmanlı Mizahı, Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Günümüz Türkiye’inde Yeni Medyada Mizahtır. Her dönemin mizah yönünden kendine özgü bir haritası bulunduğu için dönemler dönüm noktalarıyla beraber değerlendirilmektedir. Anadolu, geçmişinden bugüne çok değişik kültürlerin, çok köklü medeniyetlerin yurdu olmuştur. Antik Anadolu kültürü, çiftçilik ve bağcılığa dayanır. Zengin mizahi bir birikim söz konusudur. Anadolu’nun Selçuklular ile birlikte Türkleşmeye başlamasıyla bu kültürel birikim nitelik olarak dönüşüm geçirir çünkü Selçuklular daha ziyade çobanlığa dayalı bir üretim ilişkisinin kültürü ile yaşamaktadırlar. Bu nedenle Selçuklu mizahı kendine özgü karakteristikler gösterir. Masal, tekerleme, bulmaca, fıkra, şiir, hikâye gibi çeşitlemeleri ile Selçuklu mizahı, naif bir yapı taşır. Bu mizaha sarayın ve tarikatların sahip çıkmaması, onun ayırıcı başlıca niteliği gibidir. Selçuklu mizahı, Osmanlı döneminde de halk arasında etkin biçimde varlığını sürdürebilmiştir. Dede Korkut masallarında beliren mizah, Keloğlan masalları, bir de Nasrettin Hoca fıkraları Selçuklu mizahının başlıca örnekleridir. Anadolu kültür ürünleri, hemen hemen bütünüyle aşiret yaşantısının bozulmamış tasvirini yansıtmaktadır. Selçuklulardan sonra bölgenin en önemli devlet yapılanmasını kuran Osmanlılar Dönemindeki mizahı incelemek başlı başına büyük bir uğraştır.

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki mizah hakkında araştırma yapmanın değişik zorlukları vardır. Bunun başlıca iki nedeninden ilki, Osmanlı İmparatorluğunun

uzun soluklu bir imparatorluk olmasıdır. Altı yüzyıl hüküm sürmüş olan bu imparatorluğun toprakları da çok geniştir. Balkanlar'dan Magrib'e, Kafkasya'dan İran Körfezi'ne kadar uzanan bu coğrafyada çok çeşitli insan toplulukları yaşamıştır. Bu insan topluluklarının her birinin farklı gülmece biçimleri ve gelenekleri vardır. Bu yüzden hangi gülmece biçiminin üzerinde durulacağına karar vermek oldukça zordur. İkinci neden ise, bu konuda çok az çalışmanın yapılmış olmasıdır. Çoğu kişi, mizaha folklorik incelemeler açısından bakmakta, bu da olgunun tarihsel ve kronolojik anlamda değerlendirilmesini güçleştirmektedir.

Osmanlılar dönemindeki mizahı, en genel anlamda ana hatlarıyla ele alacak olursak, sözlü-yazılı mizah ayrımına gitmemiz gerekmektedir. Sözlü mizah, halk edebiyatı ürünleri; yazılı mizah ise divan edebiyatı ürünleri olarak değerlendirilecektir. Osmanlı sözlü mizahı deyince akla ilk gelen, geleneksel halk tiyatrosudur ve bu mizah, başıboş, gelişigüzel ve şahsi bir gülmece değildir. Aksine, lonca örgütlenmeleri içinde gelişen sistemli bir mizahtır. Osmanlı'da yazılı mizah dönemi, Divan edebiyatının gelişmeye başladığı yıllardan Meşrutiyet'e kadar olan dönemi kapsar. Osmanlı halkı, ilk kez Tanzimat döneminde bir mizah basınıyla karşılaşır. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte siyasi olaylar ağırlık kazanmıştır. Bir anlamda yazılı mizaha geçişi de belirleyen bu dönemde daha çok hıve yer verilmiştir. Osmanlı yergi basınının tarihini iki devreye ayırmak gerekmektedir: İlk devre yergi basınının doğduğu yıllardır (1870-1877) ve ikinci devre de 1908 Jön Türk devrimi sonrasında çok hızlı gelişim dönemini içerir. Bu dönemler, mizah ve yerginin sansür edildiği ve yurt dışına sığındığı Abdülhamit saltanatıyla birbirinden ayrılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mizah basınına, Ankara ve İstanbul hükümetlerinin yönettiği dergiler egemen olmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrasında, Cumhuriyet Dönemi mizahının ilk biçimlenişi ortaya çıkmıştır. 1923'ten sonra birçok tarih ve gün, Cumhuriyet Dönemi mizahı için önemli olmaya başlayacaktır. Fakat dönüm noktası olabilecek tarih, 3 Kasım 1928'de Latin alfabesinin kabul edilmesidir. 1928'den öncesi ve sonrası şeklinde bir ayırım yazılı Cumhuriyet mizahı için ayrı bir geçerlilik taşıyacaktır. 1928 yılı hem büyük bir bitiş, hem de yeni bir başlangıcı işaret ettiğinden, Cumhuriyet Dönemi mizahı için önemli bir evre; ayrıca önemli dönemeç

noktası olur. Cumhuriyet Döneminin, mizah yönünden kendine özgü bir haritası söz konusudur. Harf devrimi, Serbest Fırka'nın kurulması ve İkinci Dünya Savaşı gibi önemli dönüm noktaları mizah yönünden önem kazanırken, 1950 yılından sonraki çok partili dönem mizahta bolluk ve renklilik yaratmıştır. 27 Mayıs 1960 Devrimi mizahta bir durgunluğa neden olurken, 1972 yılında yayına başlayan Gırgır Türk mizahına hareket getirmiştir. 1980 sonrası neo-liberal politikalarla birlikte ekonomide ve toplumda yaşanan değişikliklerin mizaha yansımalarıyla karakterler ve sorunlar değişmiştir. 1993'ten sonra radyo ve televizyonun devlet tekelinden çıkmasıyla beraber yeni bir dönem açılmıştır.

1990'ların ikinci yarısından itibaren yeni medya ve sosyal medya teknolojileri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yayılmaya başlamıştır. Geleneksel medyada izleyici konumunda bulunan insanlar, yeni medya ile birlikte içeriğe müdahale edebilir duruma gelmişlerdir. Yeni medyada varlığını sürdüren fotoğraflar günümüzde bazı değişimlere uğrayarak yeni formlara dönüşmeye başlamıştır. Türkiye'de yeni medyada mizah bölümünde bu yeni mizah formuna örnek olarak sosyal medyada fenomene dönüşen Bahattin karakteri incelenmiştir.

Bu tez çalışmasının son bölümünde, 2013 yılı boyunca yayın yapan dört derginin (Gırgır, Penguen, Uykusuz, Bayan Yanı) kapakları 1 Ocak – 31 Aralık 2013 tarihleri arasında incelenmiştir. Bahsi geçen dergilerden hareketle, Türkiye'nin sosyo-politik, iktisadî ve kültürel yaşamında büyük bir etkisi olan güncel olayların bir kesiti, mizah-politika ilişkisi çerçevesinden yararlanarak irdelenmeye çalışılmıştır. 2013 yılının, siyasî, iktisadî ve kültürel ortamına ışık tuttuğuna inanılan çeşitli kaynaklardan ve gazetelerden de yararlanılarak dergi kapakları incelenmiştir. 2002 genel seçimlerinden sonra, Türkiye'nin sosyo-politik, iktisadi ve kültürel yaşamında büyük etkisi olan Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidar yılları içerisinde yayın yapan bu dört derginin 2013 yılı kapakları incelendiğinde başta dönemin toplumsal ve siyasi problemlerine yoğun olarak değinildiğini söylemek mümkündür. Dönemin toplumsal ve siyasal olayları mizah dergilerinin kapaklarından hareketle işlenerek toplumsal bir eleştiri yöntemi benimsenmiştir.

KAYNAKÇA

Arpacı, Murat, “Kaos, Khora, Beden ve Ötesine: Derrida, Foucault, Deleuze”, Cogito, Sayı:62, Bahar 2010, ss.135-149.

Arslan, Elif Türkan, “Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Personelin Genel ve Örgütsel Sinizm Düzeyi”, Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı:13, 2012, ss.12-27.

Avcı, Artun, “Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece”, Birikim Dergisi, 2003, Sayı: 166, ss.80-96.

Aydın, İ. Seçkin, “Yazılı İronik Metinlerin Anlamlandırılması Üzerine Bir Durum Saptaması: Köşe Yazısı Örneği”, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Sayı:64, ss.49-70.

Aydoğan, Filiz, Medya ve Popüler Kültür, 1.Basım, İstanbul: MediaCat Akademi, 2004.

Bacaksız, Özge - Oduncu, Gülbin, “Psikolojiden Mizaha Yansımalar”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.957-965, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Bahtin, Mihail, “Kitabın Giriş Sayfası”, Rabelais ve Dünyası, Çev: Çiçek Öztek, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Bakhtin, Mikhail, Karnavaldan Romana, Der: Sibel Irzık, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

Barlı, Önder, “Açılış Konuşması”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.1-2, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Baudelaire, Charles, Gülmenin Özü, Çev: İrfan Yalçın, 1.Basım, İstanbul: İris Yayınları, 1997.

Bergson, Henri, Gülme, Çev: Yaşar Avunç, 3.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Berk, Fatih Mehmet, “Phryglerin Mitolojik Etkisinin Edebiyata ve Sanat Dünyasına Yansımaları”, Tarihın Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:6, 2011, ss.101-116.

Beydili, Celal, Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, 1.Basım, Ankara: Yurt Yayınları, 2005.

Burger, Jerry M., Kişilik, Çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, 1.Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.

Canner, Efthymia, “Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul Rum Mizah Basını: Embros Gazetesi”, Doğu’da Mizah, Çev: Ali Berktaş, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Çakır, Mukadder, Medya ve Modernlik, 1.Basım, İstanbul: Parşömen Yayıncılık, 2013.

Çeviker, Turgut, Karikatür Üzerine Yazılar, 1.Baskı, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997

Demoğlu, Elif K., “İskandinav Sinemasında Kara Komedi”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.743-749, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Deniz, Önder, “Tarihsel Ardalanın Destinasyon Pazarlamasında Ön Plana Çıkarılması: Diyojen, Amazonlar ve Sinop Üzerine Bir İnceleme”, I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı, Karabük Üniversitesi, 06-09 Ekim 2011, ss.227-241.

Dikmen, Mehmet, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Latife Maddesi, 1.Basım, İstanbul: Cihan Yayınları, 2002.

Dilmen, Necmi Emel, “Yeni Medya Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları”, Marmara İletişim Dergisi, 2007, ss.113-122.

Erasmus, Desiderius, Deliliğe Övgü, Çev: E. Murat Cengiz, 2.Basım, İstanbul: Oda Yayınları, 2010.

Erhat, Azra, Mitoloji Sözlüğü, 6.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.

Fairclough, Norman - Graham, Phil, “Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı”, Çev: Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Söylem ve İdeoloji, İstanbul: Su Yayınları, 2003.

Freud, Sigmund, Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri, Çev: Emre Kapkın, 5.Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 2012.

Georgeon, François, “İstanbul’un Aynası Osmanlı Yergi Basımı”, Çev: M. Emin Özcan, Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi, 1996, Sayı:10, ss.46-52.

Georgeon, François, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gülmek mi?”, Doğu’da Mizah, Çev: Ali Berktay, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Geray, Haluk, İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları, Ankara: Ütopya Yayınları, 2003.

Göker, Yurdağın, “Mizah ve Karikatürün Arkeolojisi”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.19-40, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Grimal, Pierre, Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma, Çev: Sevgi Tangüç, 1.Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.

Güvenç, Ahmet Özgür, “Dede Korkut Kitabında Mizah”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2011, Sayı:46, ss.157-180.

Har-nâme Hikâyesinin Özeti. <http://eodev.com/gorev/41126> (25.01.2014).

Hippokrates, Gülmeye ve Deliliğe Dair, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 1.Basım, Ankara: Ayraç Kitapevi, 2009.

Holquist, Michael, “İngilizce Baskıya Önsöz”, Rabelais ve Dünyası, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Karlıdağ, Serpil, “Sayısal Çağda Mizah: İnternet Güldürüyor mu?”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.303-311, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Keskin, Ferda, İktidarın Gözü, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 2012.

Kırık, Ali Murat, Etkileşimli Televizyon, 1.Basım, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2010.

Kierkegaard, Sören, Kahkaha Benden Yana, Çev: Nedim Çatlı, 2.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Koçak, Hikmet, “Açılış Konuşması”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.3-4, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Köksal, Mehmet Semih, “Mizahın Türk Siyasi Kültüründeki Yeri ve Siyasete İlişkin Toplum Algısının Oluşmasındaki Rolü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE, 2013.

Kundera, Milan, Roman Sanatı, Çev: Aysel Bora, 4.Basım, İstanbul: Can Yayınları, 2012.

Kurt, Murat, Miracle Picture Dictionary, Humor Maddesi, 1.Edition, İstanbul: MK Publications, 2011.

Kutay, Cemal, Osmanlı’da Mizah, 1.Baskı, İstanbul: Acar Bilgi Merkezi Yayınları, 2013.

Mizrahi, Daryo, “Ciddi Hayatın Komik Gölgeleleri Osmanlı’da Karagöz Oyunları”, Toplumsal Tarih, 2009, Sayı:181, ss.48-53.

Morreall, John, Gülmeyi Ciddiye Almak, Çev: Kubilay Aysevener-Şenay Soyer, 1.Basım, İstanbul: İris Yayınları, 1997.

Nesin, Aziz, Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı, 1.Basım, İstanbul: Akbaba Yayınları, 1973.

Nicolas, Michele, “Karagöz’de İnsanlık Komedyası”, Doğu’da Mizah, Çev: Ali Berktaş, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Nizam, Feridun, “Kriz Dönüşen Mizah; Türkiye’de ve Dünya’da Karikatür Krizleri”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.285-290, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Oskay, Ünsal, Tek Kişilik Haçlı Seferleri, 1.Basım, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2000.

Öngören, Ferit, Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi, 5. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Öngören, Ferit, “Antik Mizah ve Dionysos”, Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi, 1996, Sayı: 10, ss.34-38.

Özcan, Tarık, “Modern Bir Öncü: Keloğlan”, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Sayı:65, ss.247-258.

Özdemir, Mehmet, “Har-nâme’nin Tahkiye Dışındaki Bölümlerine Şekil ve Muhteva Açısından Bakış”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010, Sayı:5, ss.68-82.

Özdemir, Nebi, “Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca”, Milli Folklor, 2010, Sayı:87, s.27-40.

Özocak, Gürkan, “Türkiye’de Siyasi İktidarın Mizahla İmtihani: İfade Özgürlüğü ve Karikatür”, TBB Dergisi, 2011, Sayı: 94, ss.260-294.

Özün, Mustafa Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Müzah Maddesi, 5.Basım, İstanbul: İnkilâp ve Aks Kitapevleri, 1973.

Paulos, John Allen, Matematik ve Mizah, Çev: Tuncer Doğan, 1.Basım, Ankara: Doruk Yayıncılık, 2003.

Platon, Devlet, Çev: Sabahattin Eyüpoğlu-M. Ali Cimcoz, 24.Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Ray, Hasan, “Türkiye’de Mizah Kültürünün Gelişimi ve Bahattin”, Politika Dergisi. <http://www.politikadergisi.com/okur-makale/turkiyede-mizah-kulturunun-gelisimi-ve-baattin> (17.02.2014).

Sağlam, Müzeyyen, “Bektaşî Fıkralarının Uyumsuzluk Kuramı Bağlamında İncelenmesi”, Milli Folklor, 2013, Sayı: 98, ss.100-108.

Sanders, Barry, Kahkahanın Zaferi, Çev: Kemal Atakay, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

Selçuk, Turhan, Grafik Mizah, Der: Turgut Çeviker, 1.Basım, İstanbul: İris Yayınevi, 1998.

Thomson, George, Tragedyanın Kökeni, Çev: Mehmet H. Doğan, 2.Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 2004.

Topuz, Hıfzı, “Türkiye’de Mizahın Gelişmesi”, Ulusal İletişim Kongresi Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 13-15 Mayıs 2010, ss.7-11, Erzurum: Mega Ofset, 2011.

Tufan, Yasemin, “Uyumsuzluk Kuramı Bağlamında Sanal Ortamda Temel Fıkraları”, Milli Folklor, 2007, Sayı: 75, ss.108-112.

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, Gülmece Maddesi. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52b9c5b86d9bc9.41567767 (24.12.2013).

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, Mizah Maddesi. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52b9c477882e23.28489391 (24.12.2013).

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük. İroni Maddesi.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.52c5d8277753f8.50998380 (02.01.2014).

Uğur, Gökhan, “Anarşist Dergilerde Değişen Söylem: Erken 20. Yüzyıl ve 21. Yüzyıl Dergileri Arasındaki Karşılaştırmalı Söylem Analizi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.

Usta, Çiğdem, Mizah Dilinin Gizemi, 2. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009.

Yalçın, İrfan, “Çevirenin Önsözü”, Gülmenin Özü, 1.Basım, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.

Yılmazoğlu, Emre, “Türkiye’de Mizah Yayıncılığının Kısa Tarihi”, Gündoğuşu Dergisi, 2012, Sayı:5.

Gazeteler ve İnternet Haber Siteleri

Akgün, Müge, “Sarai Sierra’nın İstanbul’da tek başına ne işi vardı”, Radikal, 09 Şubat 2013.

Arman, Ayşe, “Polis Memurundan Tecavüz Tehdidi”, Hürriyet, 02.10.2013.

Bayramoğlu, Ali, “Hükümet İle Cemaat”, Yeni Şafak, 22.11.2013.

Çınar, Melike, “Hasret’in Mezarında Kadınlara Polis Engeli”, Yarım, 31.12.2012.

Halis, Müjgân, “Cinayetin töresi ve kefensiz defnedilen Hasret’in anlattıkları”, Sabah, 31.12.2012.

Miraç, Zeynep, “Taksim Yasağı Siyasi Bir Karar”, Milliyet, 30.04.2013.

Özyılmazel, Ayşe, “Adamım Baattin!”, Sabah, 19.11.2013.

Semercioğlu, Cengiz, “Ne işi var tek başına!”, Hürriyet, 06 Şubat 2013.

Soner, Şükran, “Taksim 1 Mayıs’a Yeniden Yasak”, Cumhuriyet, 30.04.2013.

Uçar, Esra, “ODTÜ... Komünizmle Anılıyor, Hala”, Bugün, 28.12.2012.

Yengin Ateş, Sibel, “Bana Bahattin’i Sormayın!”, Akşam, 15.12.2013.

Adana Haber Ajansı, “Olay Çıkaran Kör Olacak”, 19.12.2012.

Akşam, “YÖK’e Redhack Sırlar İfşa”, 08.01.2013.

Akşam, “İstanbul’da Çok Sayıda Avukat Gözaltında”, 19.01.2013.

Akşam, “Hasan Cemal Milliyet’ten Ayrıldı”, 18.03.2013.

Akşam, “Üniversitelere Özel Güvenlik Yerine Polis Geliyor”, 19.05.2013.

Akşam, “Taksim Gezi Parkı’nda Nöbet Tuttular”, 28.05.2013.

Akşam, “Başbakan Erdoğan: Tencere Tava, Hep aynı Hava”, 03.06.2013.

Akşam, “Orantısız Güç Mercek Altında”, 07.06.2013.

Akşam, “Taksim’de Ortaya Çıkan Palalı Saldırgan Gözaltında”, 06.07.2013.

Akşam, “Gezi Olaylarından Bir Acı Haber Daha”, 10.07.2013.

Akşam, “Başbakan Erdoğan: Cumhurbaşkanı Olarak Mursi’yi Görüyorum”, 17.07.2013.

Akşam, “Kına Stokları Tükenmiş”, 09.09.2013.

Aktif Haber, “İran ve Suriye Türkiye’ye Savaş Açabilir”, 05.09.2013.
<http://www.aktifhaber.com/iran-ve-suriye-turkiyeye-savas-acabilir-848742h.htm>
(17.04.2014).

BBC Türkçe, “Bayan Yanı ve Türkiye’de kadın sorunları”, 10.03.2012.
http://www.bbc.co.uk/turkce/multimedya/2011/03/110310_au_turkey_women.shtml
(18.03.2014).

Bugün, “Başbakan Erdoğan’dan Mısır Açıklaması”, 15.07.2013.

CNN Türk, “Erdoğan Akil İnsanlar ile buluştu”, 09.05.2013.
<http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/05/09/erdogan.akil.insanlar.ile.bulustu/707280.0/index.html> (17.04.2014).

CNN Türk, “Alkollü içkiye gece satış yasağı”, 24.05.2013.
<http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/05/24/alkollu.ickiye.gece.satis.yasagi/709193.0/> (17.04.2014).

CNN Türk, “ODTÜ baskını Gökçek'e de sürpriz olmuş”, 19.10.2013.
<http://www4.cnnturk.com/2013/turkiye/10/19/odtu.baskini.gokceke.de.surpriz.olmus/727616.0/index.html> (20.04.2014).

Cumhuriyet, “Aleviler: İbadet yerimiz cemevi”, 23.02.2013.

Cumhuriyet, “Gezi Anneleri 'Bayan Yanı'nda oğullarını yazdılar”, 06.03.2014.

Cumhuriyet, “Biber gazı hayvanları da öldürdü”, 14.06.2013.

Cumhuriyet, “Erdoğan Konuşurken Penguen Belgeseli”, 07.12.2013.

Cumhuriyet, “Hükümetten Tahliye Açıklaması”, 09.12.2013.

Cumhuriyet, “AKP'yi Sarsan Operasyonda Gözaltı Sayısı 52 Oldu”, 17.12.2013.

Cumhuriyet, “Baattin Marka Oluyor”, 26.03.2014.

Gerçek Gündem, “Sıdika Bayan Yanı'nda”, 06.03.2013.
<http://arsiv.gercekgundem.com/?p=530749> (17.04.2014).

Haberler.com, “Tencere tava hep aynı hava”, 03.06.2013.
<http://www.haberler.com/tencere-tava-hep-ayni-hava-4693122-haberi/> (17.04.2014).

Habertut.com, “Tanzanya'da Üç Kız Öğrenci Ne Başlattı?”, 30.11.2013.
<http://www.habertut.com/tanzanyada-3-kiz-ogrenci-ne-baslatti.html> (06.02.2014).

Habertürk, “Arenamega Yerine...”, 03.07.2013.

Haber5, “Akdoğan: Olimpiyatı istemeyenler kına yaksın”, 08.09.2013.
<http://www.haber5.com/guncel/akdogan-olimpiyati-istemeyenler-kina-yaksin>
(20.04.2014).

Hürriyet, “Öğrenci Harçları İle Rektöre Lüks Araba Alındı”, 09.01.2013.

Hürriyet, “Önemli Davalara Bakan Avukatlar Gözaltında”, 18.01.2013.

Hürriyet, “THY İç Hatlarda 6 Nokta Dışında İçki Servisi Artık Yok”, 21.02.2013.

Hürriyet, “İşte Akil İnsanlar Heyeti”, 04.04.2013.

Hürriyet, “Taksim'de Emek protestosu”, 05.04.2013.

Hürriyet, “Toplu Tecavüze İsyân Büyüyor”, 13.04.2013

Hürriyet, “Bakan'ın Cevabı Kanser Hastası Kızı Ağlattı”, 15.04.2013.

Hürriyet, “Akil İnsanlara Erzincan'da Tepki”, 03.05. 2013.

Hürriyet, “Başbakan Erdoğan Silikon Vadisi'ni Ziyaret Etti”, 19.05.2013.

Hürriyet, “Polis Üniversitelere Girecek, Öğretim Görevlileri Endişeli”, 22.05.2013.

Hürriyet, “Bodrum'da Alkol Düzenlemesine Ortak Tepki”, 06.06.2013.

Hürriyet, “9 Eylül'de Gece Alkol Satışı Yasak”, 11.06.2013.

Hürriyet, “Tencere Tava Eylemine Para Cezası”, 02.07.2013.

Hürriyet, “Palalı Saldırganlar Serbest Bırakıldı”, 07.07.2013.

Hürriyet, “Hamilelerin Sokağa Çıkması Terbiyesizlik Sözüne Ceza Yok”, 30.07.2013.

Hürriyet, “Sınırdaki Çatışma Ceylanpınar'da Gerginlik Yarattı”, 02.08.2013.

Hürriyet, “ABD, Fransa ve İngiltere, Suriye'ye Müdahale Konusunda Anlaştı”,
26.08.2013.

Hürriyet, “Bülent Arınç: Suriye Helikopterini Düşürdük”, 16.09.2013.

Hürriyet, “Başbakan Erdoğan Demokratikleşme Paketi’ni Açıkladı”, 30.09.2013.

Hürriyet, “ODTÜ’ye Bayram Gecesi Baskını”, 19.10.2013.

Hürriyet, “Avrupa’nın Gezi Raporu: Polisin Tutumu İnsan Haklarını Tehdit Ediyor”, 26.11.2013.

Hürriyet, “Mustafa Balbay’a Tahliye”, 09.12.2013.

Hürriyet, “Operasyon Erkene Alındı, 17 Aralık’ta Yapıldı”, 18.12.2013.

İhlas Haber Ajansı, “Erdoğan, Türkiye'nin geleceğini millet ve sandık belirler”, 03.08.2013. <http://www.ihb.com.tr/erdogan-turkiyenin-gelecegini-millet-ve-sandik-belirler-politika-290800> (20.04.2014).

Milliyet, “Kayıp ABD’li Sarai Sierra’nın cesedi bulundu “, 02.02.2013.

Milliyet, “Yeğenler tecavüz etmiş eniştesi dereye boğmuş”, 04.02. 2013.

Milliyet, “THY Tasarımları Türbülânsta”, 10.02.2013.

Milliyet, “17 Yaşındaki İrem’e Tweet Gözaltısı”, 28.02.2013.

Milliyet, “Mide Bulandıran Tecavüz Olayı”, 10.04.2013.

Milliyet, “2.5 Milyon İnsan 79 İlde Sokağa İndi”, 23.06.2013.

Milliyet, “Başbakan Erdoğan Polisimiz Taksimde Destan Yazdı”, 24.06.2013.

Milliyet, “Hamile Kadının Sokakta Gezmesi Uygun Değildir”, 24.07.2013.

Milliyet, “Utancı Tablosu!”, 14.09.2013.

Milliyet, “Baattin Patlaması”, 09.11.2013.

Milliyet, “ODTÜ’de Uydu Savaşı”, 19.12.2012.

Odatv, “THY içkiyi yasakladı uçakta şerbet dağıtılacak”, 16.02.2013.
<http://www.odatv.com/n.php?n=thy-ickiyi-yasakladi-ucakta-serbet-dagitilacak-1602131200> (19.04.2014).

Posta, “Erdoğan: Batsın Senin Gazeteciliğin”, 02.03.2013.

Posta, “ODTÜ'deki Ağaç Gerginliği Dinmiyor”, 22.10.2013.

Radikal, “Erdoğan: Alevilik Din değil; Ali İle Alakaları Yok”, 22.02.2013.

Radikal, “Emek Protestosuna Sert Müdahale”, 07.04.2013.

Radikal, “Bakan’ın Para Verdiği Kanser Hastası Hastaneye Yatırıldı”, 15.04.2013.

Radikal, “Reyhanlı'ya Bombalı Saldırı, 42 Ölü Var”, 11.05.2013.

Radikal, “Gezi Parkı'nda Direniş Polise Müdahalesi”, 28.05.2013.

Radikal, “Şamil Tayyar: Sarhoş Kafayla Eylem Yapıyorlar”, 01.06.2013.

Radikal, “Gösteriler de İlk Can Kaybı”, 03.06.2013.

Radikal, “Gezi Parkı direnişçileri taleplerini açıkladı”, 05.06.2013.

Radikal, “Başbakan Erdoğan: Topçu Kışlası'nı yapıyoruz”, 06.06.2013.

Radikal, “Yeni Alkol Düzenlemesi Neler Getiriyor?”, 10.06.2013.

Radikal, “Erdoğan: Tencere Tava Çalanı Şikâyet Edin”, 19.07.2013.

Radikal, “Erdoğan: 3 Çocuğu Vatana Hibe Edin”, 08.08.2013.

Radikal, “Olimpiyatları alamazsak sorumlusu Gezi Parkı”, 18.08.2013.

Radikal, “Erdoğan: Sınırlı Müdahale Bize Yetmez”, 30.08.2013.

Radikal, “ODTÜ'de 'Fidanımı Kap Gel' Eylemi Sonrası Müdahale”, 22.10.2013.

Radikal, “Kızılı-Erkekli Eve İlk Ceza Kesildi”, 10.11.2013.

Radikal, “Polisten Gezi Olaylarıyla İlgili İlginç Rapor”, 25.11.2013.

Radikal, “Üç Bakan'ın Oğlu Yolsuzluk Operasyonunda Gözaltına Alındı”, 17.12.2013.

Radikal, “ODTÜ’deki Protestoya Terör Soruşturması”, 22.12.2012.

Sabah, “Uçaklarda Alkol Yasağı Tartışılıyor”, 08.02.2013.

Sabah, “Taksim Savaş Alanına Döndü”, 07.04.2013.

Sabah, “Kocaeli’de Korkunç Olay”, 10.04.2013.

Sabah, “Akil İnsanlar”, 19.04.2013.

Sabah, “Şehit Kızından Akil İnsanlara Tepki”, 07.05.2013.

Sabah, “Başbakan’dan Gezi Parkı Açıklaması”, 01.06.2013.

Sabah, “Türk Savaş Uçağı Kayıp”, 22.06.2012.

Sabah, “Mısır’da Askeri Darbe”, 03.07.2013.

Sabah, “Mısır’da Ordudan Halka Kanlı Müdahale”, 14.08.2013.

Sabah, “İran’dan Suriye’ye Müdahale Uyarısı”, 27.08.2013.

Sabah, “Savaş Uçakları Havalandı”, 28.08.2013.

Sabah, “Kızlar bayramı renkli geçti”, 28.10.2012.

Sabah, “İstanbul’da Dev Operasyon”, 17.12.2013.

Sabah, “ODTÜ’lü Eylemcilere Eşekli Protesto”, 27.12.2012.

Samanyoluhaber, “Polise yanmaz kumaştan üretilen termal üniforma”, 07.02.2013.
<http://www.samanyoluhaber.com/gundem/Canli-canli-boyle-test-edildi/942776/>
(19.04.2014).

Samsun Analiz, “Biber gazı yok el feneri var”,
<http://www.samsunanaliz.com/gundem/biber-gazi-yok-el-feneri-var-h6114.html>
(19.04.2014).

Sansürsüz Haber, “Polis otosunda küçük kıza tecavüz ettiler”, 15.09.2013.
<http://www.sansursuzhaber.com/polis-otosunda-kucuk-kiza-tecavuz-ettiler-325050h.htm> (17.04.2014).

Sözcü, “Hayaldi Gerçek Oldu”, 16.02.2013.

Sözcü, “Akil İnsanlara İlk Tepkiler”, 03.04.2013.

Sözcü, “Paran Batsın Erdoğan Bayraktar”, 15.04.2013.

Sözcü, “Topçu Kışlası Yapılamaz”, 15.06.2013.

Sözcü, “ODTÜ’ye Gece Bayram Baskını”, 18.10.2013.

Sözcü, “Kızlı Erkekli Aynı Evde Kalıyorlar”, 04.11.2013.

Sözcü, “Erdoğan Dershaneleri Kapatmakta Kararlı”, 20.11.2013.

Star, “İşte Gezi Parkı’nın Sembolü Kırmızılı Kadın”, 10.06.2013.

Taraf, “Avukatlara Havadan Gözaltı”, 19.01.2013.

Time Türk, “13 Üniversite rektörü ODTÜ'deki olayları kınadı”,
http://www.timeturk.com/tr/2012/12/24/test.html#.U1JIFPI_tqU (19.04.2014).

Vatan, “Gezi Gösterisinde Pala Dehşeti”, 06.07.2013.

Vatan, “Kızlı-Erkekli Evlere 58. Madde Denetimi”, 06.11.2013.

Yeni Mesaj, “ABD’de Sierra tartışması”, 05.02.2013.
<http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,660970/> (17.04.2014).

Yeni Şafak, “THY’de Yeni Kıyafet Polemiği”, 09.02.2013.

Yeni Şafak, “Erdoğan’dan Türkçe Eleştirisi”, 03.07.2013.

Yeni Şafak, “Mısır’da Katliam Var: 200 Ölü”, 27.07.2013.

Yurt, “İstanbul Gaz Altında, İçişleri Bakanı Düğünde”, 16.06.2013.

Zaman, “Bakan Bayraktar'ın Yardım Parasını İade Eden Genç Kız: Tek Derdim İlaç”, 15.04.2013.

Zaman, “1 Polis Yaralandı, Çok Sayıda Gözaltı Var”, 04.06.2013.

Zaman, “Erdoğan: Topçu Kışlası şehir müzesi, AKM opera binası olacak”, 13.06.2013.

Zaman, “Başbakan’dan Kızılı Erkekli Açıklaması”, 05.11.2013.

Zaman, “Erdoğan: Dershanelerin Kapatılması Belli Bir Gruba Yönelik Adım Değildir”, 21.11.2013.

Mizah Dergileri

Bayan Yanı, Ocak 2013.

Bayan Yanı, Şubat 2013.

Bayan Yanı, Mart-Nisan-Mayıs 2013.

Bayan Yanı, Nisan-Mayıs 2013.

Bayan Yanı, Nisan-Mayıs 2013.

Bayan Yanı, Haziran 2013.

Bayan Yanı, Temmuz 2013.

Bayan Yanı, Ağustos 2013.

Bayan Yanı, Eylül 2013.

Bayan Yanı, Ekim 2013.

Bayan Yanı, Kasım-Aralık 2013.

Gırgır Dergisi, 2-9 Ocak 2013.

Gırgır Dergisi, 20-27 Şubat 2013.

Gırgır Dergisi, 06-13 Mart 2013.

Gırgır Dergisi, 17-24 Nisan 2013.

Gırgır Dergisi, 1-5 Mayıs 2013.

Gırgır Dergisi, 12-19 Haziran 2013.

Gırgır Dergisi, 24-31 Temmuz 2013.

Gırgır Dergisi, 7-14 Ağustos 2013.

Gırgır Dergisi, 11-16 Eylül 2013.

Gırgır Dergisi, 23-30 Ekim 2013.

Gırgır Dergisi, 20-27 Kasım 2013.

Gırgır Dergisi, 11-18 Aralık 2013.

Penguen Dergisi, 24 Ocak 2013.

Penguen Dergisi, 28 Şubat 2013.

Penguen Dergisi, 21 Mart 2013.

Penguen Dergisi, 11 Nisan 2013.

Penguen Dergisi, 23 Mayıs 2013.

Penguen Dergisi, 6 Haziran 2013.

Penguen Dergisi, 4 Temmuz 2013.

Penguen Dergisi, 22 Ağustos 2013.

Penguen Dergisi, 5 Eylül 2013.

Penguen Dergisi, 3 Ekim 2013.

Penguen Dergisi, 28 Kasım 2013.

Penguen Dergisi, 19 Aralık 2013.

Uykusuz Dergisi, 17 Ocak 2013.

Uykusuz Dergisi, 14 Şubat 2013.

Uykusuz Dergisi, 7 Mart 2013.

Uykusuz Dergisi, 18 Nisan 2013.

Uykusuz Dergisi, 23 Mayıs 2013.

Uykusuz Dergisi, 27 Haziran 2013.

Uykusuz Dergisi, 18 Temmuz 2013.

Uykusuz Dergisi, 29 Ağustos 2013.

Uykusuz Dergisi, 19 Eylül 2013.

Uykusuz Dergisi, 24 Ekim 2013.

Uykusuz Dergisi, 7 Kasım 2013.

Uykusuz Dergisi, 12 Aralık 2013.

Resimler

Bahattin Karakteri, <http://www.neyebaksam.com/vkq1P> (17.02.2014).

Dava Konusu Olan Kedi Karikatürü; <http://www.wardom.org/dava-konusu-olmus-recep-tayyip-erdogan-karikaturleri-405395/> (12.12.2013).

Diyojen Dergisi Kapağı; <http://cartooncolors.blogspot.com/2013/11/turkiyedeki-ilk-mizah-dergisi.html> (15.01.2014).

Diyojen 26 Mayıs 1872; Georgeon, François, “İstanbul’un Aynası Osmanlı Yergi Basını”, Çev: M. Emin Özcan, Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi, 1996, Sayı:10, ss.46-52.

Karagöz ve Hacivat; http://www.karagozevi.com/?d=karagoz_tarihcesi.html (25.01.2014).

Kral Midas’ın Kulakları;
<http://sites.univprovence.fr/pictura/GenerateurNotice.php?numnotice=A5817>
(14.01.2014).

Nasreddin Hoca; <http://www.bilgiustam.com/nasreddin-hoca-kimdir/> (23.01.2014).

Osmanlı İmparatorluğunu Soymaya Çalışan Ülkeler Embros 1908; Canner, Efthymia, “Jön Türk Devrimi Sonrasında İstanbul Rum Mizah Basını: Embros Gazetesi”, Doğu’da Mizah, Çev: Ali Berktaş, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Sebzeye Benzetilen Devlet Büyükleri; Kutay, Cemal, Osmanlı’da Mizah, 1.Baskı, İstanbul: Acar Bilgi Merkezi Yayınları, 2013.

Zincire Vurulmuş Karagöz; http://fikrimwar.blogspot.com.tr/2009_04_01_archive.html (29.01.2014).

William Churchill; <http://caricaturez.blogspot.com.tr/2010/12/winston-churchill.html> (22.01.2014).

Diğer Kaynaklar

Acunn.com, “Bahattin dizi mi oluyor?”, 15.04.2014.
<http://www.acunn.com/haber/baattin-in-dizisi-direkten-dondu/142458> (26.04.2014).

Bayan Yanı;

http://www.bbc.co.uk/turkce/multimedya/2011/03/110310_au_turkey_women.shtml
(18.03.2014).

Ekşi Sözlük, <https://eksisozluk.com/pic-bahattin--2125302?focusto=28210666>
(26.04.2014).

Facebook, <https://www.facebook.com/Picbaattinn> (26.04.2014).

Gırgır; [http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C4%B1rg%C4%B1r_\(dergi\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C4%B1rg%C4%B1r_(dergi)) (19.04.2014).

Penguen; [http://tr.wikipedia.org/wiki/Penguen_\(dergi\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Penguen_(dergi)) (20.04.2014).

Uykusuz; <http://www.uykusuzdergisi.com/> (21.04.2014).

Tablo

Gerginliğin Bir İşlevi Olarak Algılanan Komiklik; Burger, Jerry M., Kişilik, Çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, 1.Basım, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006, s.132.